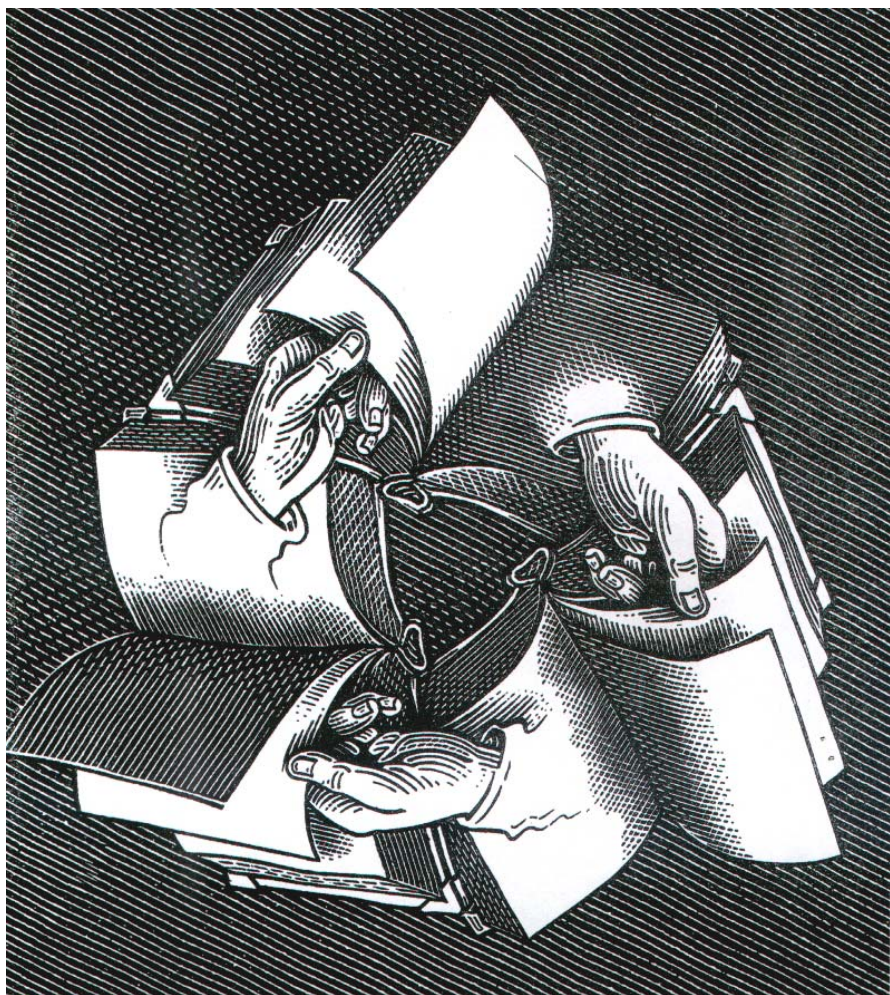


EGYÜTT

IRODALOM - MŰVÉSZET - KULTÚRA



2006
3
EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA
AZ 1965–67 KÖZÖTT UNGVÁRON MEGJELENT SZAMIZDAT KIADVÁNY JOGUTÓDJA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Vári Fábián László

Főszerkesztő: Nagy Zoltán Mihály

Tagok: Barzsó Tibor (olvasószerkesztő), S. Benedek András (főmunkatárs, alapító
főszerkesztő 1965–67), Botlik József, Dupka György (lapigazgató), Fodor Géza, Füzesi
Magda, Horváth Sándor, Ivaskovics József (művészeti szerkesztő), Penckófer János,
Pomogáts Béla



Megjelenik negyedévente az Intermix Kiadó, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Nemzeti Kulturális Alapprogram, a Szülőföld Alap, az Illyés Gyula Közalapítvány és a Credo Alapítvány támogatásával

Levélcím: Nagy Zoltán Mihály, 90221 Csonkapapi, Mező u. 168., Beregszászi járás,
tel.: 06 70 231 72 20; e-mail: n.zoltanmihaly@freemail.hu

Versrovat: Vári Fábián László, 90255 Mezővári, Városderék u. 28., Beregszászi járás,
vez. tel.: (8 241) 73 2 01, mobil: 06 20 334 34 69

A szerkesztőbizottság ungvári címe: 88000 Ungvár, Babuskin tér 5/a,
tel.: (00 380 31 22) 64 37 37, fax: (00 380 31 26) 1 70 27

E-mail: titkarsag@mekk.uz.ua; <http://www.hhrf.org/mekk/egyutt>;
<http://epa.oszk.hu/00500/00595>

Felelős kiadó: Dupka György

Magyar Értelmisségiek Kárpátaljai Közössége, 88000 Ungvár, Babuskin tér 5/a

E-mail: gyorgy@d.uzhgorod.ua

Tördelés, képfeldolgozás, nyomdai előkészítés: CA Stúdió. Készült a Borneo Kft-ben.

A címlap Orosz István grafikusművész munkája.

Terjesztő: Ugocsa Könyvesbolt-hálózat, dr. Kovács Elemér és Kovács Katalin.

Tel./fax: 8 243 214 54, Nagyszőlős, Gagarin út 47.

Magyarországon terjeszti a Kárpátaljai Szövetség, Magyarok Háza,
1052 Budapest, Semmelweis u. 1/3.

Lapengedély száma: 3 T No. 188

A folyóiraton nyereség nem képződik

TARTALOM

- 5 BECSKE JÓZSEF LAJOS:** Magyar sors (vers)
- 6 CZÉBELY LAJOS:** Töprengéseim ezerkilencszázötvenhatról (jegyzet)
- 10 POMOGÁTS BÉLA:** Ötvenhat – mint nemzeti stratégia (jegyzet)
- 14 S. BENEDEK ANDRÁS:** Corvin köz 2006, Szép új világ (versek)
- 16 NAGY ZOLTÁN MIHÁLY:** „Leomló múlt alatt” (jegyzet)
- 17 FODOR GÉZA:** Kései ősz, november, A távolodó emléke, Katarzis, 1956 (versek)
- 19 DUPKA GYÖRGY:** A szabadságharc eltiprását Kárpátaljáról (is) irányították (tanulmány)
- 28 BARZSÓ TIBOR:** ’56-os emlékeimből (jegyzet)
- 33 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ:** „Jólesik felébredni” (interjú)
- 40 PENCKÓFER JÁNOS:** Aprócska fohász... (vers)
- 41 CZÉBELY LAJOS:** Táj víztükörben (vers)
- 42 PASZTELLÁK ISTVÁN:** Emlékképek 1956-ból (jegyzet)
- 45 BARTHA GUSZTÁV:** A tanítvány (egyfelvonásos színmű)
- 56 TÓTH FERENC:** Magyarország falaira (vers)
- 57 SZÖLLÖSY TIBOR:** Az elmaradt sakkparti (elbeszélés)
- 62 SCHÖBER OTTÓ:** Lánctalp tépte emlékek (jegyzet)
- 65 BAKOS KISS KÁROLY:** Dal, Permutáció, Amikor már (versek)
- 66 HEVESI KOVÁCS JÁNOS:** üzenet (vers)
- 66 FINTA ÉVA:** Evokáció csillagos ég alatt, Otthon (versek)
- 68 WEINRAUCH KATALIN:** „Ezüstgitár” (visszaemlékezés)
- 70 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ:** Tábori posta (regényrészlet)
- 77 LUSZTIG KÁROLY:** Töredékek – kitépott lapok (visszaemlékezés)
- 80 FERENCZI TIHAMÉR:** Kiszólás, Zümmögő, Elveszejt (versek)
- 81 LENGYEL JÁNOS:** A sárkányra várva, Tanácstalanul, Egymásra utalva (kisprózák)
- 83 A szeretet próbája, A zsvány felesége** (ruszin népballadák VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ fordításában)

85 S. BENEDEK ANDRÁS: Vallomás Dupka György '56 és Kárpátalja
című könyve kapcsán (recenzió)

90 D. GY.: Művelődési életünk krónikája

97 JANKOVICS MÁRIA: Magamról (önvallomás)

98 Új könyvek

98 Szerzőink

BODNÁR ÉVA–IVASKOVICS JÓZSEF: Szülőföld (megzenésített vers)

ADY ENDRE: A Mindegy átka (vers)

*Folyóiratunk szerkesztősége köszönetét fejezi ki mindazoknak, akik
felhívásunkra reagálva a témához kapcsolódó kézírataik
felajánlásával segítették az 1956-os magyar forradalom és
szabadságharc emléke előtt tisztelgő lapszámunk összeállítását.*

BECSKE JÓZSEF LAJOS

MAGYAR SORS

*Figyelem a magyar sorsot
világ foszlásán felosztott
képeken.*

*Hunyadiak büszke vára,
hej, magyarság, Árpád álma,
légy velem!*

*Nem vagyunk mi rosszak, jók se,
nem édes nekünk a csók se
hidegen.*

*Forradalmaink letörték,
fölöttünk immár a kék ég
idegen.*

*Volt, ki elment bujdosónak,
más kiköpött csak a hónap
télvizen.*

*Nem jó semmiféleképp sem,
míg halottak élnek ébren,
éhesen.*

*Uram-bátyám, kincsünk fénye
csábít barbárt ezer éve
„szerezni” –*

*Irigy szomszéd mohó vágya
ország-testünk elkívánja,
s elveszi.*

*Gyilkosok ők, akik lopnak
múltat, jövőt, ősz-jogokat
hazudva.*

*Mivé leszünk, sírva kérdem –
Dáridózik csonka létben
a dudva.*

*A mi fejfánk kifaragva,
lesz kéz, amely fölénk rakja
nevetve.*

*Harsog itt majd idegen dal,
s virul a föld csontjainkkal
bevetve.*



TÖPRENGÉSEIMEZERKILENC SZÁZÖTVENHATRÓL

Sokszor elgondolkodom azon, hogy milyen hatásokra kristályosodik ki az emberben egy társadalmi esemény megítélése. Különösen akkor, ha abban közvetlenül nem vett részt, mert nem az ő életében zajlott, hanem korábban. Nyilván az átélők, a szemtanúk, a korabeli közvélemény szóban vagy írásban megfogalmazott értelmezése, ítélete hat, és látja el az eseménnyel kapcsolatos tényekkel az agyat és érzelmekkel a szívet.

1956 októberében töltöttem be az ötödik életévemet, olvasni még nem tudtam, csak a nyomtatott nagybetűket. Nem nagyon fogtam fel a különbséget a *rend* és a *rendszer* szavak jelentése között sem, mint az a szovjet beszpekás tiszt, aki azon az őszi éjszakán bedübörgött a régi zsindeletű kis házunk földeltes szobájába egy helyi besúgóval, aki a nagyember által küldött kisember magabiztosságával úgy mozgott a lakásban, mint a sajátjában, s közben többször is azt hazudta, hogy ő csupán tolmács. A tiszt szónoki hanghordozással elmondta a magáét, amit a tolmács a következőképpen fordított magyarra: Apámat most letartóztatja és bekíséri, mert azelőtt egy órával a magyar iskola egyik nagyobb termében az ott jelenlevő sokaság előtt a *rendszert* szidta. Apám azonnal rájött a dolog nyitjára. Az iskolai rendezvény második része táncmulatság volt, amelyen zenésztársaival együtt játszott, és mivel a legények felhevültségükben duhajkodni kezdtek, hogy az ne fajuljon verekedéssé, apám abbahagyta a zenélést, és néhány keresetlen szóval illette a *rendet*. A rendszert természetesen nem szidta, hiszen alig telt el néhány év szibériai hadifogsága óta, ahonnan azzal a nem titkolt és később gyakran hangoztatott véleménnyel tért haza, hogy „fiam, örök Szovjetunióra vagyunk ítélve”. (Életem egyik legnagyobb fájdalma, hogy nem érte meg a birodalom felbomlását.) Természetesen ez a felismerése a szóban forgó estén kialakult helyzeten mit sem segített. Segített viszont az a pénz, amit a játékért kapott. Miután az összeg átvándorolt apám kezéből a tolmács zsebébe, tisztázódott a félreértés. És elmentek. Mi maradtunk. A gyengécske villanyégő alig világította be a szobát, de bennem felfénylett a kérdés: *Ilyen fontos az, mit mondunk?*

Van még egy emlékem ebből az időből. Benyitottam az élelmiszerüzletbe, hogy cukorkát vásároljak. Párnacukrot. Mi, gyerekek azért hívtuk párnacukornak, mert párna alakú volt, jó édes, kívülről kakaóval beszórva, belül marmelád, és ami a fő, olcsó. Az elárúsító szép szőke orosz nő volt, mindenkire mosolygott. Én még nem tudtam oroszul, ő sem beszélt magya-

rul, ezért miután átadtam kopejkáimat, rámutattam a párnacukros ládikára. Míg egy kétes tisztaságú papírból zacskót csavart, és kimérte az édességet, az üzlet sarkában féldecizgető férfiakkal flörtölt, és nem vette észre, hogy amint betúrte a zacskó tetejét, pár szem cukorka a piszkos pultra hullt. Óvatosan rácsúsztottam a tenyerem a ragadós párnácskákra, azzal a szándékkal, hogy magammal vigyem, hiszen az enyéim. De az elárúsító azonnal felfigyelt mozdulatomra, és barátságosan megszólalt. Szavait az egyik vásárló fordította le: – *Vedd el nyugodtan, neked adom.* Éreztem, lángba borul az arcom. Meg szerettem volna magyarázni a boltos néninek, nem ő adja nekem, mert az már az enyém, én kifizettem. De nem tudtam oroszul, a rajtam nevetgélő férfiktól pedig félttem, így felkaptam a zacskó cukorkát, és szó nélkül kirohantam az üzletből. Azóta mindig elpirulok, ha nyelvi nehézségeim támadnak, és akkor is, ha képtelen vagyok anyanyelvemen megfogalmazni érzéseimet. Ilyen is előfordul magyar emberrel mifelénk. És egy felismeréssel is gazdagodtam: *ahhoz, hogy valami a sajátod legyen, nem elég csak kifizetni, a környezetben élők jóváhagyására is szükség van.*

Mint már említettem is, abban a gyermekidőmben még nem tudtam olvasni, de már ismertem Bornemissza Gergely és Vica történetét, meg Dobót, Mekcseyt, Sárközit és a többieket. Ezt Katónak, unokanővéremnek köszönhetem az utcabeli, velem egyívású gyerekekkel együtt. Ő kerítette valahonnan azt a megvisejt *Egri csillagok* kötetet, amelyből a nyári szünidőben hangosan felolvasott. Mi körülültük a konyhaasztalt, és hallgattuk. Ha szép idő volt, lassabban jutottunk előre a történetben, de ha eső esett vagy borús volt, csaknem egész nap részesei lehettünk a 16. századi eseményeknek. Nem tudom, társaim mennyire, de én teljesen azonosultam Gergővel. Éjszaka arról álmodtam, hogy Dobó nekem ajándékozza azt a szép kis kardot, és nekem mondja azt is: „*Az a fő, hogy ne féljen a legény*”. Ettől a megállapítástól csupán egy hajszálnyira volt ama másik: „*Ne félj, csak higgy!*” Van még egy mondat a regényben, amely gyakran szemem előtt lebeg ma is. Nem is mondat, kinyilatkoztatás. Török Bálint kiszabadítására készülve íratta Gergely a kardjára: „*A hazáért és a szabadságért!*”

Kérdezhetné a Tisztelt Olvasó, mi köze a fenti emlékszilánkoknak az ötvenhatos magyar forradalomhoz. Az, hogy az említett mondatok gyermekszívem gyémántjai lettek, gyakran hosszú időn át megbújtak lelkem mélyén, de mikor gondjaim, nehézségeim támadtak, olyankor teljes ragyogásukkal megjelentek. Most is, hogy ötvenhatra gondolok.

A 80-as évek végén tudatosodott bennem, hogy mégiscsak szerencsés csillagzat alatt születtem. Én soha életemben sem apámtól, sem a családban, de még a környezetemben élőktől sem hallottam azt, hogy 56-ot ellenforradalomnak, polgárháborúnak vagy népfelkelésnek nevezték volna. Oda-

haza mindig csak FORRADALOM volt. Igyekeztem is minél többet megtudni róla. Nem nagy eredménnyel. Az iskolában nem emlegették. Naiv, gyermeki hittel arra számítottam, hogy létezik egy könyv, amelyben minden igazul le van írva. Hozzá is jutottam egy brosúrához a Szikra Kiadótól, amelyben azonban az ellenforradalom kegyetlenkedéseiről olvashattam, ahogy lekuporodtam a bejárati lépcsőre és nyomban belemélyedtem. Apám odajött hozzám, elkérte és átlapozgatta. – Ennek a tizedrésze sem igaz – mondta, komoly kétségeket támasztva bennem a könyvekkel szemben.

Hetek, hónapok és évek múltával mégiscsak bővültek ismereteim 56-ról. Igaz, még mindig nem könyvekből. Tapasztalásokért nem kellett messzire mennem a szovjet Kárpátontúlon. Saját szülőföldemen, másoké lett hazámban, idegen nyelvbe szigetelve számtalan méreg emésztette az én lelkemet is. Hol volt még Márai *Mennyből az angyal*-a? Mégis egyre gyakrabban szembesültem a vers alapkérdésével: „*Ilyen nagy dolog a szabadság?*” – Igen, a legnagyobb. Minden emberben olthatatlan vágy él a szeretetre, az igazságra és a szabadságra – sügta belülről Bornemissza Gergő. Honnan, honnan nem, és mikortól fogva, a többiek hangja is csatlakozott, a számomra akkor még névtelen budapesti fiúk és lányoké. Több mint harminc évig kellett várnom, hogy megismerjem nevüket, akkor is csak a politikai okokból kivégzettekét. Most is szégyellem, hogy előbb ismertem meg Albert Camus írását, aki a halál erővel szembeni felemelkedés hatalmas mozgalmát üdvözölte a forradalomban, mint a magyar írókét. Előbb az angol, amerikai, argentinai, bolgár, brazil, görög, holland, hondurasi, kanadai, kenyai, lengyel, német, norvég, maláj, olasz, orosz, spanyol, szerb, szlovák, thaiföldi, ukrán, uruguayi (csak akik hirtelen eszembe jutnak) írók, költők írásait a forradalomról, mint Pongrácz Gergely nevét. És csak később Bandit, a tizenhárom éves Varga Jánost, Falábú Jancsit, Zsuzsát és Pufit, Jutkát, Dokit, Halász Jánost és Gazdag Sándort, akinek az orosz katona golyója a bal szeme alatt jött ki, a második, az egészen közlelről jövő pedig a légsövére irányult. Életben maradt. Nem élte túl azonban a két gyerek, Bodnár István és Éva, az ikrek, akiket 1959 decemberének egyik hajnalán akasztottak fel. És sokan, sokan, nagyon sokan nem éltek túl.

Vagy talán csak ŐK éltek túl?

Több volt az, mint büszkeség, ami eltöltötte lelkem, mikor tudomásomra jutott a kárpátaljai 56-osok tevékenysége: a nagyszőlősi, a mezőkazsonyi, a gálóczi és az ungvári fiatal ellenállóké. Szellemi vezérükről, Gecse Endréről, református lelkészről, akit az ungvári börtönben vallatás közben vertek agyon, már korábban hallottam, hiszen a szülőhelyemhez közeli Huszton szolgált.

Minél többet tudtam meg a forradalomról, annál inkább szerettem volna tudni a teljes igazságot. Kik voltak többen 56-ban: azok, akik az emberarcú

szocializmusért emeltek fegyvert, vagy azok, akik bíztak a magyar nép lelki erejében, és önálló magyar életet akartak egy szabad Magyarországon. De csak a kételyeim gyarapodtak, miként ősz hajszálaim. Az különösen érthetetlen volt számomra, hogy a bevallottan kommunista párttagokat és a párthoz önként csatlakozókat, sőt, a kivégző-sortüzet vezénylőket is ugyanúgy kivégezték, mint a forradalmárokat. Ezért és nagyon sok más egyébert én személy szerint sohasem tartottam a forradalmat az emberarcú szocializmusért folytatott küzdelemnek, és ma sem tartom, annak ellenére, hogy Nagy Imre ízig-vérig szocialista volt. Mert ő is azért lett 56-ban az, aki, mert az események hatására vált a nemzet érdekében gondolkodó és cselekvő politikussá. Megértette, hogy hova tartozik. Ezért nem lenne szabad a pártoknak pártreklámra felhasználni a megemlékezéseket, különösen azoknak, akik számára a nemzet fogalma a reakció fogalmával azonos.

A szeretet legnagyobb fokának megnyilvánulását érzem az 56-os forradalomban. Pártok, sőt politika fölötti (ha ilyen egyáltalán lehetséges napjainkban) hitet a jóban. A tizennyolc éves Kósa Feri vértanúsága a példám, aki a hátán cipelt a kötőzőhelyre egy pártházban megsebesült ÁVH-s nőt, és ezért 1958 nyarán felakasztották, mert a nyakában géppisztoly volt.

A 70-es évek elején lettem magyartanár, és „égig érő” gondot okozott a magyar irodalom tanítása. Nem csupán azért, mert előírták, hogy kikről és mit tanítsak, hanem a fals értékrend miatt: hogy csak azok a legtehetségesebb írók, akik eljutnak a szocializmus igenléséig. És voltak legeslegtehetségesebbek: a választottak. Már általános iskolás koromban sokat töprengtem a Petőfi-hasonlaton: „*olyan fekete a világ, mint a kibérlett lelkiismeret*”. Megrendített a hasonlat, de nem értettem. Most már értem.

Mint kisebbségi magyart, arra is megtanított az 56-os forradalom, hogy a hetvenes évekbeli, sőt, a mai kiábrándultságomban is állandóan önvédelemre rendezkedjek be egy istentelen, de kötelező világnézet ellen, és arra is: nem lehet hosszú időn át egy felnőtt népnek csupán az irodalomban országa, a valóságban is lennie kell.

Már több mint egy évtizede, hogy a forradalom évfordulóin nem kapcsolom be a rádiót és a tévét sem. Magam elé rakom 1956-ról szóló könyveimet és a forradalom hőseinek neveit olvasom. Semmi egyebet nem olvasok, csak a neveket. A Pesti Srácokra, az utcai harcok részvevőire gondolok büszkén és szeretettel, és azokra a magyar emberekre, akik szerteszét a nagyvilágban szintén emlékeznek, vagy már rég belehaltak a honvágyba.

Ők az én népem. Jobb híján a hazám is.

Visk, 2006 augusztusa

ÖTVENHAT – MINT NEMZETI STRATÉGIA

Közel két évtizede, midőn az első szabadon választott magyar országgyűlés megemlékezett az ötvenhatos magyar forradalomról, Göncz Árpád, a köztársaság elnöke arról beszélt, hogy mindenkinek: a felkelő munkásfiataloknak, az íróknak, a börtönből szabadult korábbi raboknak, az egykori Nagy Imré-s kommunistáknak, az akkori egyetemi hallgatóknak megvan a maga ötvenhatos tradíciója, és talán arra kellene törekedni, hogy ez a több oldalról is megfogalmazott eszmeiség és hagyomány sohase kerüljön egymással szembe, hanem inkább az országos összefogás éltető ereje legyen. Azóta tudjuk, hogy ez a társadalmi szolidaritásra és nemzeti egységre szólító bölcs felhívás eredménytelen maradt, és éppen az egykori ötvenhatosok közül kerültek ki azok, akik szinte teljesen ronggyá tépték az amúgy is tépett lobogót.

Az ötvenhatosok vitáinak, látszólag, egy politikaelméleti vagy történelem-értelmezési kérdés állott a tengelyében: milyen is volt igazából az akkori események jellege, mi volt a magyar 1956: forradalom vagy szabadságharc? E két fogalom mögöttes terében nézetek és értelmezések ütköztek össze: a „forradalom” fogalmát elsősorban azok vallották, akik a széles körben kibontakozó népi felkelést a társadalmi igazságosság és a demokratikus jogrend érvényesítéséért folytatott küzdelemnek tekintették, a „szabadságharc” fogalmát pedig többnyire azok használták, akik szerint a szovjet gyarmatosítással és ennek hazai zsoldosaival szembeforduló nemzet mindenekelőtt az ország 1944–1945-ben elveszített függetlenségét akarta visszaszerezni, s lényegében helyre kívánta állítani a két világháború közötti állapotokat.

A forradalom fogalmának hívei úgy látják, hogy 1956 tulajdonképpen azokat a torzulásokat kívánta megszüntetni, amelyeket az 1947–48-ban uralomra került kommunista diktatúra okozott, és ezért visszatérést jelentett az 1945-ben kezdődő néhány koalíciós esztendő demokratikus vívmányaihoz. A forradalmi felfogás természetesen teret engedett az ötvenhatos események baloldali, sőt „reform-szocialista” értelmezésének, hivatkozva azokra a korabeli nyilatkozatokra (Németh Lászlótól Bibó Istvánig és Kéthly Annától Nagy Imréig), amelyek a magyar ötvenhatot demokratikus és népi, sőt „szocialista” tömegmozgalomként határozták meg. Ezzel szemben a „szabadságharc” szóhasználat hívei úgy gondolják, hogy a nemzet 1956-ban mindent elutasított, ami 1945-ben vette kezdetét, és

tulajdonképpen vissza kívánt térni a háborús vereséget megelőző állapotokhoz.

Véleményem szerint nehezen lehetne tagadni azt, hogy 1956 október–novemberében Magyarországon a fogalom „klasszikus” értelme szerint is forradalom zajlott le. Egyrészt, a magyar nép igen nagy része már a kezdet-től fogva forradalomnak tekintette és nevezte mindazt, ami a fővárosban, majd az országban végbement. Utólagosan szükségtelen és helytelen ezzel az általános népi meggyőződéssel szembehelyezkedni. Másrészt, az események menetét és jellegét meg kell feleltetni a forradalom és/vagy szabadságharc fogalomkörének, ehhez azonban pontosan meg kell határoznunk azt, hogy például mit értünk a forradalom fogalmán, és ennek a fogalomnak vajon egyszerűen „morfológiai” avagy „ideológiai-politikai” értelme van.

Morfológiai értelemben ugyanis minden társadalmi mozgalom, amely az adott hatalmi viszonyok erőszakos átalakításával jár együtt, forradalom. Ideológiai-politikai értelemben viszont a forradalom fogalmának értéktartalma van, és ez arra utal, hogy az erőszakos tömegmegmozdulás nagy jelentőségű társadalmi értékeket (sajtó- és politikai szabadság, többpárt-rendszer, jogállamiság, közteherviselés, esélyegyenlőség) kíván helyreállítani vagy megvalósítani.

Nézetem szerint ötvenhat egyszerre, pontosabban egymást követve volt forradalom és nemzeti szabadságharc. Forradalomná tette a széles népi tömegek kirobbanó akarata a zsarnokság megdöntésére, szabadságharccá a szovjet intervenciós hadsereggel vívott fegyveres küzdelem. Nem is lehetett ez másként, hiszen a forradalmi népfelkelés valójában már az első órákban igen közel állott ahhoz, hogy győzelmet arasson a kommunista kormány demoralizált és szétzilálódott karhatalma fölött, és csak a Magyarországon tartózkodó megszálló szovjet katonaság közbeavatkozása tudta megbénítani a felkelés erejét, és ezzel a forradalom néhány órán belül nemzeti szabadságharccá alakult át.

Mindebben az 1956-os népfelkelés egészen hasonlított az 1848–49-es történelmi eseményekhez, amelyek maguk is a pesti nép forradalmával kezdődtek, majd az ország függetlenségéért és a forradalom vívmányaiért vívott szabadságharccal folytatódtak. Különbözik a magyar ötvenhat során mindvégig és igen széles politikai körben érvényesültek az 1848–49-es analógiák, amelyek egyszersmind azt is szolgálták, hogy az 1956-os eseményeket elhelyezzük nemzeti történelmünk folyamatában.

Ezek az 1848–49-es analógiák az ötvenhatos népmozgalom önmagáról kialakított képét és politikai identitását határozták meg. A magyar

forradalom által létrehozott intézményrendszer, politikai nyelv és szimbolika egyaránt 1848–49-et idézte fel. A különféle „forradalmi bizottmányok”, a „nemzetőrség”, az írók eszmei vezető szerepe, az ismét jogaiba állított Kossuth-címer mind arra utaltak, hogy az ötvenhatban felkelt, majd önvédő szabadságharcra kényszerült magyarság tudatosan keltette életre korábbi nagy szabadságküzdelmének szellemiségét és jelképrendszerét. (Ahogy 1848–49-ben az 1789-es francia forradalom eszményei, jelszavai és jelképei mellett több vonatkozásban felidéztek a Rákóczi-szabadságharc emlékeit is.)

A forradalom és a szabadságharc fogalmának szerves összekapcsolása 1956 politikai örökségének legfontosabb értékeit kötötte össze. A forradalom fogalma ugyanis általában egy „baloldali” gondolkodásra és hagyományra, tudniillik a társadalmi viszonyok átalakításának akarására, a szabadságharc fogalma pedig általában egy „jobboldali” gondolkodásra és hagyományra, tudniillik a nemzeti függetlenség és értékek védelmére, érvényesítésére utal. Az ötvenhatos magyar forradalom és szabadságharc átfogó történelmi jelentősége, akár szimbolikus értelemben is, talán éppen abban áll, hogy egyszerre és egymással természetes egységben volt képes tartalmat adni ennek a kétféle hagyománynak. Ezzel tulajdonképpen egy történelmi pillanatra, a nemzet egészének érdekében sikerült feloldania azt az ellentétet, ami a „baloldaliság” és a „jobboldaliság” fogalma között hagyományosan fennállott.

Ötvenhatban történelmi szerepet kaphattak baloldaliak, mint Nagy Imre, és jobboldaliak, mint Mindszenty hercegprímás (csak szélsőbaloldaliak és szélsőjobboldaliak nem kaphattak szerepet). A forradalom miniszterelnöke kétségtelenül megbecsülésben részesítette a börtönéből kiszabadított hercegprímást, és a főpap is mindig tisztelettel emlékezett meg a vértanúhalált szenvedett miniszterelnökről (például az amerikai követségen vezetett naplójának soraiban). Egyszerűen a legendák (vagy ami még rosszabb: a hazugságok) világába tartozik az a nemegyszer hangoztatott megállapítás, hogy a miniszterelnök és a hercegprímás politikai stratégiáját egy világ választotta el.

Az ötvenhatos forradalom nemzeti jelentőségét tanúsítja az is, hogy az egész Kárpát-medencében, a teljes magyar nyelvterületen képes volt megmozdítani a szíveket és felkelteni a nemzeti szolidaritás szellemét. Közismert tény, hogy mind Kárpátalján, mind Erdélyben, mind a Felvidéken és a Vajdaságban széles körben nyilvánult meg a magyarság nemzeti szolidaritása a budapesti forradalom, a forradalom napjaiban meghirdetett nemzeti követelések és a megtorlás áldozatai iránt. Ha más nem tanúskodik

erről, akkor az, hogy Erdélyben is, Kárpátalján is igen sok letartóztatás és bírósági ítélet torolta meg ennek a nemzeti szolidaritásnak a kinyilvánítását, akár a feltételezését. Ahogy 1848–49-ben (vagy a Rákóczi-szabadságharc idején), az ötvenhatos forradalom és szabadságharc is az *egész* nemzet ügye volt. Hitelesen tanúskodnak minderről azok a kárpátaljai kiadványok, amelyek a magyar ötvenhat ottani visszhangját és következményeit mérik fel.

A magyar forradalom és szabadságharc átfogó nemzeti jelentőségét mutatja az, hogy az események körül több politikai eszmeiség és hagyomány találkozott avégett, hogy helyre tudják állítani a nemzet függetlenségét, és érvényesíteni tudják a demokratikus jogrend, a társadalmi igazságosság alapvető európai alapelveit. 1989 után, igaz, csak rövid időn keresztül, a minden oldalon kíváncsúnak tekintett nemzeti összefogás érdekében fordult szinte mindegyik ellenzéki politikai erő 1956 emlékéhez és örökségéhez. Ahogy azonban ennek az összefogásnak a stratégiája megbukott, mert a mögöttünk lévő évtizedben (tapasztalataink szerint) megbukott, a magyar forradalom és szabadságharc öröksége is darabokra tört, és attól kezdve a nemzetnek már nem volt átfogó hagyománya 1956-ról. Ehelyett a különféle politikai erőközpontok és csoportok próbálták kialakítani a maguk partikuláris örökségét és részleges hagyományát.

Talán most, a magyar 1956 ötvenedik évfordulóján lehetne megkísérlni azt, hogy ezek a részleges hagyományok ismét találkozzanak és összebéküljenek. Hogy létrejőjön valamilyen virtuális nemzeti „kerekasztal” a magyar forradalom emlékezete körül, és megkíséreljük összeilleszteni a széttöredezett 1956-os szellemi örökség darabjait. Arra, hogy 1956 résztvevői és a megtorlások elszenvedői egy ilyen „kerekasztal” körül találkozzanak, alighanem most kínálkozik az utolsó alkalom. Néhány újabb évtized múltán már szinte senki sem lesz közöttünk a forradalom résztvevői és tanúi közül. Most kellene (és lehetne) megindulni a párbeszédnek és a kölcsönös kiengesztelődésnek az ötvenhatosok között (beleértve ebbe az erdélyi és kárpátaljai ötvenhatosokat is). Most – az ötvenedik évfordulón – ez lehetne a hiteles és erkölcsös, és talán eredményes nemzeti stratégia.

CORVIN KÖZ 2006

*E kis tér ma itt Rákos mezeje,
Felsorakoznak a hadak mind.
Elől Lél népe, vassal veretve,
Majd Muhi tépett serege.*

*Várna és Mohács diadalmas
Vesztesei közt ott Temesvár
Büszke kapitánya s a hatalmas
Erdélyt veszejtő fejedelem.*

*Ide vezet a jó kurucok útja,
Itt van Ung szép főkapitánya,
És a nagy fejedelem, ki már tudja,
Lator, áruló mindig adatik.*

*Csalhat csapdába török vagy Tököl,
Lesz, aki megőrzi a zászlót,
S a gazok közt lobog, tündököl
A pipacsok gyűrött ruhája.*

*Hiába verettünk a harangszóra
Fél évszázada véres pecsétet.
Európa kész a hízelgő bókra,
Majd iktat, mint tartós letétet.*

*Ma Gertrud az úr és késik Endre.
Ritterek tiporják szent ligetünket,
S a lágerek álszent lovagrendje
Gumibottal vereti Tiborcot.*

*De templom e ház, nem pogány bálvány.
Átlőtt homlokán a tövis keresztye.
Jobbján a dárdával átvert sárkány,
Balján vérnösző moszkál medve.*

*Míg a vén földrészt, mint sárló kanca,
Révülten a danse macabre-ot járja,
Csak itt tiszta a nemzet arca,
Véres, csonkolt corpusunk felett.*

SZÉP ÚJVILÁG

Egy névtelen levél palimpszeszt változatára

*A Franzstadt
odvas fogsorú utcáin
tünedeznek a belőtt tűzfalak
és a Puskás Öcsik unokái
kábán hevernek a leomló múlt alatt*

*a grundok helyén
égre törnek a toronydaruk
a házak
ez már nem az én fogadott hazám*

*De hiába borítja füstüveg márvány
a holtak sírjára emelt bankot
éjjéli árnyat vetnek rá
az 50 éve dübörgő tankok*

*Bedózerolt sírhelyem felett
ne zengjen Néró éneket*

*Mert mindig lesz vajda várakozó
míg Mohácson elvérzik a nemzet*

„LEOMLÓ MÚLT ALATT”

A hozzám hasonló korúak és a későbbi nemzedékek csak hallomásból, szemtanúk és résztvevők tényfeltáró visszaemlékezéseiből ismerhetnék meg az 1956-os magyar forradalom lényegét – ha lennének ilyen igényeik. Nemzeti tragédiáink egyike éppen az, hogy fiataljaink többségét sokkal inkább vonzza a médiából áradó, az egészséges lelkiületet mérgező álértékek, valamint a por- és folyadék alakban szedhető kábszerek fogyasztásával együtt járó veszedelmes gyönyör.

Pedig 1956-ban, amikor a felkelők az ország és a nemzet szabadságának kivívását tűzték ki célul, egyben a büszkén élhető jövőért harcoltak, s ami számukra jövő volt, ma jelenünk, amelynek része a vigasztalan valóságból mesterségesen előidézett mámorba menekülő fiatalok sokasága is, akik S. Benedek András Szép új világ című versének egyik szomorú sorában „kábán hevernek a leomló múlt alatt”.

De ránk omolhat-e, eltemetheti nemzeti kiteljesedésünk esélyeit saját múltunk? Az 1956-os forradalmat eltiporta az iszonyú túlerő, mint ahogy korábbi szabadságharcainkat is, ám ezek a vereségek nem sorvasztották el bennünk a szabadság jogos vágyát, akarását, amely mindannyiunkban munkál, de sokan célt és eszközt tévesztve próbálják megvalósítani, s talán még többen vannak, akik visszariadnak a cselekvéstől, mondván: az ügy reménytelen. Szerintem éppen ez a tétlen magatartás, gyávaással és felelőtlenességgel párosuló restségünk „omolhat ránk”, akadályozhatja meg tevőleges hozzájárulásunkat össznemzeti ügyeink sikerre viteléhez. Kisebbségi helyzetünkben ma tág tér nyílik a cselekvésre, s tulajdonképpen nincs más dolgunk, mint hogy az adódó lehetőségeket kihasználjuk észérvekkel indokolhatóan jogos (más népek érdekeit nem sértő, de a sajátunkat kitartóan megjelenítő) igényeink elfogadtatására. Itt nem csupán az érdekvédelmi szervezeteké a felelősség, hanem mindazoké, akik fontosnak tartják az anyagi és szellemi vonatkozásban emberhez méltó létezés feltételeinek megteremtését, akár kicsikarva azokat, akár elveink megtartásával együttműködve a hatalmi szervekkel.

Nemzeti önvalónk megőrzése és átmentése a jövőbe: ez az a feladat, amelyre 1956 példája kötelez, amely elől hitvány kényelemszeretetből vagy elvtelen megalkuvás okán nem térhetünk ki.

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

FODOR GÉZA

KÉSEI ŐSZ, NOVEMBER

*Kései ősz jön: november dere
az elsötétlő fűvet lepve be
Hűvös szelekben már téli ág
tört kóró, idegen világ*

*Szemez a tó, hogy partkörökbe köt
míg le nem száll a füstgyötörte kód
Hol nádist úsztató vadvizek
fölé nagy éjszaka zizeg*

*S a láthatatlan felhőkön túlról
fehér krizantém hullik a holdból
Halottak napján gyertyás éjben
nyit a Mindszent, virágmécsez*

*S tükröződve a temetők felől
borostyánzöldben fagyalok, fenyők
És enciánkékes aszterek
vigyáznak minden sírhelyet*

*Kései ősz van: kavargó, sárga
elfakult ábránd roskad a sárba
S mint napra ráterített árnyék
vonaglik végsőt a tájék*

A TÁVOLODÓ EMLÉKE

*Vitorlaívek, vonalak: a tájék
kődülte, merev sziluettjei –
az elmosódó horizont síkjában
mintha mozogna mégis valami
vagy inkább csak sejlik, elmenőben
ha árnyéka zizzen meg előttem
egy zöldnyi jelzést szétsugárzó pontban*

*még villog messziről, valahonnan
boszorkányszél tüzében elforogva
mint hajdani kővár bedőlt romja
a múlt–jelen–jövő hármasszoros
fehéres dérről flitterezve be
sóhajt, zarándokéneket is némán
fényez, mint vízcseppbe fagyott gyémánt
ki tudja, milyen mélyen vagy magasan
a távolodó emléke lassan
elszivárog, felszáll és szertefoszlik
gyökere vérzőn visszamaradik
lengve az elnehezülő időben
ahol az ég amúgy sem felhőtlen
sőt olykor sirokkókat zúgat éppen
krétakört a krétakori tájon
s az elmenőnek már emléke sincsen
csak útja, a rég követhetetlen –*

*ott lepte be tüntét jeltelen árnya
hol örökké háborog dühödten a szél*

KATARZIS, 1956

*Őscsend is van a világon.
Bárcsak Diadalív volna!
Kihűlt világ ez, – bársonyos??? –
Felhőkkel be- s letakarva.*

*Visszanézünk: patyolat ing.
Ildomos és régen illó.
Belerezdül szál rozmaring,
Krizantém-szín, fehér porhó.*

*Sírvermekbe, földbe lőttek,
Agyonverték, elfeledtek:
Keljete a föld porából!
Kövek várnak meg hű kezek.*

*Szívünk véres éjnek alja,
Szivárványból leroskadva.
De Isten, ki minket imád
Úgy, hogy nézzen ránk a világ.*

*Sejtelek ring, rejtek rejtje –
Gond és bánat, számszorozva.
Már soha az Éden kertje,
Csak a Haza szép reménye,*

*Mely általunk kidalolja:
Az az erkölcs, az a példa,
Rend és jog, és ismételten
A becsület – álljon talpra!*

DUPKA GYÖRGY

A SZABADSÁGHARC ELTIPRÁSÁT KÁRPÁTALJÁRÓL (IS) IRÁNYÍTOTTÁK

(Részletek)

1. Kádár Jánosék „testvéri segítségért” kilincseltek

Mint ismeretes, az 1956-os forradalom leverése előtt Kádár János vezetésével létrejött az úgynevezett Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány. A világgá kürtölt hírben az állt, hogy ez a kormány Szolnokon alakult meg, s miniszterelnöke onnan intézte első beszédét a magyar néphez. Ma már levéltári okmányokkal és kortárs tanúkkal bizonyítható, hogy ez nem volt igaz. Nyilván véletlen elszólásként maga Kádár János is utalt erre 1959. december 7-én, amikor a Magyarországra látogató Hruscsovot visszakísérte szovjet területre, és a kárpátaljai megyei pártbizottság épületének erkélyén mondott rövid beszédében kijelentette: *„Három évvel ezelőtt, amikor a magyar nép nehéz helyzetben volt, én már jártam ezen a vidéken. Azért jöttünk ide, hogy testvéri segítséget kérjünk a szovjet néptől.”*

Kádár János 1956. november 1–3. közt tartózkodott a megyei pártbizottság ókemencei nyaralójában. Itt fogalmazták meg a „Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány felhívását a magyar néphez”, mégpedig orosz nyelven, amit november 4. hajnalán Lusztig Károly újságíró, a *Vörös Zászló* című beregszászi járási lap akkori főszerkesztője fordított magyarra. Visszaemlékezése szerint ezzel a munkával Vas Iván, a megyei pártbizottság titkára bízta meg, s egyúttal bemutatta őt Podgornijnak, az UKP KB másodtitkárának, aki a Magyarországon zajló események miatt tartózkodott Kárpátalján. Podgornij ellenőrzésével átadtak Lusztig Károlynak egy ívet, amelyre így emlékszik: *„A szovjet hadsereg felhívása volt a magyar néphez. Már a szöveg első soraiból megértettem, hogy a hadsereg akcióba lép a 'szocialista vívmányok védelmében'. Ezért hát az a nagy katonai felvonulás a határ irányába! – kapcsoltam nyomban. A lábam remegni kezdett. Ez vért jelent – villant át az agyamon –, ismét, alig 11 évvel a háború után. Alig tudtam uralkodni magamon. A toll nehezen engedelmeskedett a kezemben, amint róttam a sorokat. Épphogy befejeztem a fordítást, megszólalt a K-vonal készüléke. Egy mély hang szabatosan, gondosan ejtve ki a szavakat, egyes szövegrészeket megismételve diktálta a 'Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány' felhívását a magyar néphez... A többi már csak rutinmunka volt: bediktálni a szedőknek a szöveget,*

korrigálni a levonatokat. Hajnalodott már, amikor elhagytam a nyomdát. A rádió rövidesen beszámolt a november 4-i drámai eseményekről. Akkor döbbsentem rá, hogy egy történelmi eseményről hamarabb értesültem, mint ahogyan az megtörtént.”

Barzsó Tibor (jelenleg az Együtt olvasószerkesztője), aki abban az időben az újságyomdában dolgozott, megerősíti Lusztig Károly közlését, miszerint a nyomdászoknak azonnal ki kellett szedni és nyomtatni az új magyar kormány kiáltványát, valamint a szovjet hadseregnek a magyar néphez intézett felhívását. Balla László író, az Ungvári Tankönyvkiadó magyar szerkesztőségének akkori főszerkesztője Kádár János oroszból fordított szolnoki beszédét szerkesztette. Őt és Lusztig Károlyt november első napjaiban rendelték be a megyei pártbizottságba, ahol az elejtett szavakból megtudták, Kádár János Ökemencén tartózkodik. Minderre Balla László így emlékszik: „*Őt tehát nem láttam, nem találkoztam vele. Viszont kaptam egy anyagot kontrollszerkesztésre, hogy nézzem meg nyelvi szempontból. Magyar szöveg volt, de megoldásaiból, a nyelvi fordulataiból lehetett tudni, hogy fordítás... Kádár szolnoki beszéde volt...*”

A megszerkesztett és kinyomtatott beszédet nem csak Szolnokról, hanem Ungvárról is közvetítették. Sándor László, az ungvári rádió egyik akkori szerkesztője olvasta mikrofonba. Életének erről az epizódjáról írja *Emlékezés és vallomás* című emlékiratában: „*November 3-án este ügyeletet tartottam a rádió magyar szerkesztőségében. Hat óra felé járt az idő. A magyar szerkesztőség tagjai már régen hazamentek, a bemondók még korábban, ők ugyanis mindössze egy-egy órát töltöttek a stúdióban. A budapesti adóállomás zenét közvetített. A szobában levő készüléket lehalkítva, munkámba mélyedve dolgoztam. Egyszer csak hirtelen kicsapódott az ajtó, és – kezében papírlapokat tartva – a rádió elnöke, Afanaszij Lavrentyijevics Prihogyko lépett a helyiségbe. Ez szokatlan volt, mert általában mi mentünk hozzá, ő ritkán jött be a szobánkba. Meglepődve néztem rá. „Kérem, ismerkedjék meg ezzel az anyaggal – mondta némi izgalommal a hangjában, és két szöveget tett az asztalomra, majd a korszak mozgalmi stílusában így folytatta: – Fontos harci feladatot kaptunk. Ezt a két szöveget azonnal sugároznunk kell.” Olvasni kezdtem a két szöveget, és meglepetésem tovább fokozódott. Az első szöveg – a terjedelmesebb – ugyanis Kádár Jánosnak, az újonnan megalakult Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnökének nyilatkozata volt, a másik pedig Münnich Ferencé, a kormány alelnökéé. A két szöveg – emlékezetem szerint – az október 23-án bekövetkezett magyarországi*

eseményeket elemezte, amelyek során kaotikus helyzet állt elő az országban, és ennek következtében veszélybe kerültek a szocializmus vívmányai... Egy percig sem haboztam. Vállaltam a feladatot, és néhány perc múlva már ott is ültem a stúdióban. Legnagyobb meglepetésemre a rádió egyenes adásban sugározta az általam felolvasott szövegeket. A technikusok hangszalagon rögzítették a két nyilatkozatot, és az adást néhányszor megismételték. Másnap aztán megtudtam, hogy a szolnoki adóállomás is sugározta a kormánynyilatkozatot...”

Ezt követően megkezdődött a Moszkvából és Kárpátaljáról irányított „rendteremtés”. Páncélosok hosszú sora lépte át a határt Uszkanál, Rendetlénál, Csapnál stb. Magyarország fővárosa és nagyobb városai ellen indultak. Illés József és Varga János kárpátaljai lakosok, az események kapcsán elítélt, volt politikai foglyok így elevenítik fel a döbbenetes perceket, órákat: *„Egyedüli biztos hírforrásunk a budapesti rádión kívül a Szabad Európa volt, hiszen a helyi lapok szigorúan hallgattak a budapesti eseményekről, illetve félretájékoztatták a kárpátaljai lakosságot. Éjjelnappal dübörögtek Nagyszőlős utcáin a harckocsik. A hadoszlopok Tekeházán, Tiszaiújlakon keresztül a magyar határ felé nyomultak. Mindent értettünk, a látvány megdöbbenett bennünket, könnyezve gondoltunk magyarországi sorstársainkra. Legszívesebben fegyverrel siettünk volna a segítségükre, de ezt nem tehetjük meg, így a magunk módján – az általunk kibocsátott röplapokon keresztül – fejeztük ki együttérzésünket... A röplapterjesztést a magyarországi forradalom vérbefojtása után sem hagytuk abba...”*

Csanádi György, a *Beregi Hírlap* nyugalmazott főszerkesztője írja *Sorsfordító évek* sodrában című könyvében: *„Beregszászon egy pillanatil sem csökkent a Magyarország felé tartó tankok áradata, visszafelé pedig ezekben a napokban egyetlen tank sem haladt át a városon. Aztán megtörtént az, amire sajnos számítani lehetett. Kádár János vezetésével megalakult az úgynevezett Ideiglenes Magyar Munkás-Paraszti Kormány...”*

2. „Átvilágított” káderek magyar földön

Az úgynevezett „szovjet káderek” magyarországi bevetésének ügye máig nincs kellőképpen megvilágítva. Amikor ugyanis Budapesten és számos vidéki településen a szovjet haderők megtörték a magyar felkelők fegyveres ellenállását, a KGB kérésére az SZKP KB Elnöksége utasította a kárpátaljai megyei pártbizottságot, hogy „átvilágított” kádereket, köztük

tolmácsokat vezényeljen a Magyarországot megszálló katonai alakulatokhoz és a Moszkvából átdobott félcivil egységekhez, hogy segítséget nyújtsanak a lakossággal, a magyar hatóságokkal való kapcsolattartásban.

A Szerov tábornok által irányított csoport Moszkva utasítására olyan káderekkel erősítette meg a magyarországi helyhatósági szerveket, akik munkások közül kerültek ki, hűek voltak a proletár internacionalizmus eszméihez. A parancs értelmében mozgásba lendült ungvári főhadiszállás a kárpátaljai magyarság köréből igyekezett kiválasztani a legmegbízhatóbbnak tartott kádereket, tolmácsokat, akiket katonai vonalon, katonai egyenruhába öltöztetve, tiszti rendfokozattal vezényelt Magyarországra.

3. Az ellenálló fiatalok letartóztatása és deportálása

A kutatások eredményeinek ismeretében ma már megválaszolható a kérdés, hogy a szovjet katonai hatóságok hány magyar fiatalot deportáltak és tartottak fogva börtönökben 1956 végétől hosszú hónapokig. A deportálás előkészületeiről Csap határállomás vasutasai is az elsők közt szereztek tudomást. Az ott dolgozó Balogh László visszaemlékezése szerint *„Csap vasútállomás átrakó pályaudvarán napokon át 6-8 darab négytengelyes (60 tonnás) vasúti fedett teherkocsiból álló szerelvényt állítottak össze... Az ablakokat vasráccsal látták el, tehát fogolyszállításra tették alkalmassá ezeket a kocsikat. Egy éjszaka ezek a kocsik eltűntek Csapról...”*

Két orosz kutató, Vjacseszlav Szereda és Alekszandr Sztukalin ugyancsak megbízható adatokkal és dokumentumokkal szolgál. Mindketten a moszkvai Szlavisztikai és Balkanisztikai Intézet munkatársai, s 1956 eseményeiről a lehető legteljesebb gyűjteményt állították össze. Az általuk felkutatott iratok közt találhatók Ivan Alekszandrovics Szerov tábornoknak (1905–1990), a KGB magyarországi főmegbízottjának jelentései, aki 1956 októberében és novemberében az állambiztonsági szervek működését irányította Magyarországon; e ténykedéséért a Kutuzov Érdemrend első fokozatával tüntették ki. Ő volt a vérbefojtott magyar szabadságharc hősei hóhérainak egyik vezéregyénisége. A 42. sz. irat tanúsága szerint 1956. november 11-én többek közt a következőket jelentette Hruscsovnak, az SZKP első titkárának: *„...Folyó év november 10-ig 3773 főt tartóztattak le. A letartóztatottak közül több mint 700 főt katonai fedezettel Csop állomásra irányítottunk...”* A két nap múlva, november 13-án kelt 43. sz. iratban a következőket jelentette: *„November 10-én és 11-én 83 főt, a hadművelet első napja óta 5056 főt tartóztattak le, róluk nyomozati anyagot készítettünk...”*

Szerov tábornok mellett az SZKP Központi Bizottságának küldött másik jelentés társszerkesztője Jurij Vlagyimirovics Andropov, aki 1953 júliusától a Szovjetunió magyarországi nagykövetségének tanácsosa, 1954 júliusától 1957 márciusáig pedig rendkívüli és meghatalmazott nagykövete volt. 1956. november 14-i, 44. sz. jelentésükben olvasható: „...Ma, november 14-én Csop állomásra irányítottunk egy kisebb szerelvényt olyan letartóztatottakkal, akiknek a nyomozati anyagában az szerepel, hogy a fegyveres felkelés aktív résztvevői és szervezői voltak. A szerelvény áthaladt a határon. A szerelvény útja közben a foglyok két állomáson cédulákat dobta ki, melyekben közölték, hogy Szibériába viszik őket. A cédulákat a magyar vasutasok felszedték és értesítették a dolgokról a kormányt. A mi vonalunkon utasítást adtunk ki, hogy a jövőben a letartóztatottakat megerősített kísérettel, zárt gépkocsikon szállítsák...” A letartóztatottak fogadásával és elhelyezésével az Ungváron tartózkodó M. N. Holodkov belügyminiszter-helyettes foglalkozott. Részlet egyik jelentéséből: „Folyó év november 7-én K-vonalon folytatott beszélgetésünk során I. A. Szerov elvtárs tájékoztatott, hogy a letartóztatottak száma 4-5000 fő. Ezt követően az Ukrán SZSZK Belügyminisztériumának képviselőjével közösen úgy döntöttem, hogy a foglyokat az ungvári börtönön kívül Sztrij, Drohobics, Csernovci és Sztanyiszlav börtöneiben kell elhelyezni. A foglyok november 8-án érkeztek az ungvári börtönbe... 1956. november 15-én az ungvári börtönben 846 fogoly volt (köztük 23 nő), akik közül 463 főt további fogvatartás céljából Sztrij város és a Drohobicsi terület börtöneibe szállítottunk. A további fogolyszállítmányokat a sztanyiszlavi, csernovci és drohobicsi városi börtönökben fogjuk elhelyezni. A letartóztatottakat a nyomozati szakaszban levő foglyokra vonatkozó szabályok alapján kezeljük. A foglyok többsége Budapest környékéről (548 fő), Veszprémből (90 fő), Szombathelyről (55 fő), Kaposvárról (45 fő) és Miskolcra (20 fő) érkezett...”

A fenti dokumentumok felfedik az igazat a korábban eltitkolt deportálások, illetve internálások ügyéről. Ezt az akciót néhány szállítmány után a moszkvai vezetés leállította, valószínűleg a nemzetközi tiltakozásra és a Kádárék fellépésére való tekintettel.

4. Árvaházi gyerekek „átlopása”

Ungvári szemtanúk hívták fel a kutatók figyelmét arra a szennyes büntetetre, amit a KGB az 1956. november 3. utáni napokban követett el: a felkelők letartóztatásával és deportálásával egy időben megszervezte

az árvaházi gyerekek átcsempészését is a Záhony–Csap határátkelőn. A lepányvázott katonai teherautókon szállított öt–hat éves gyerekeket szovjetunióbeli árvaházakban és gyermekotthonokban helyezték el, akikből aztán úgynevezett „janicsárokat” neveltek. Részlet az ungvári Árpá István tanúvallomásából: „1956. november 3-ra virradó hajnalon az alvó város csendjét az utcákon dübörgő katonai teherautók törték meg... Gyermeksírás, nyöszörgés hallatszott ki az autókból. Több gépkocsi sorakozott fel, lehetett vagy 6-8... Az elcsendesített rabkocsikból kidugta a fejét egy-két gyermek. Az örök, látván a kirakodó kenyeresautót, talán szándékosan elnézték, hogy a gyerekek kenyeret kérhessenek. A baj csak az volt, hogy a gyerekek egyre nagyobb indulattal, éhséggel kiáltottak a kenyérért. A kicsiny kezek kérő könyörgésére az expeditőr ölbe kapott egy csomó zsemlet, kiflit és bedobta a kocsiba. A másik ör, látván a kenyeresek buzgóását, menten agyonlőtte az expeditőrt... A teherautók elindultak a térről... Menet közben kapták a gépkocsivezetők az utasítást, hogy a legnagyobb sebességgel hajtsanak Uzsok felé, és minél hamarabb tűnjenek el Kárpátaljáról, hiszen itt is magyarok élnek!”

5. Menekült ávosok Kárpátalján

A legutóbb előkerült levéltári iratokból megállapítható, hogy a KGB tájékoztató jelentései alapján az SZKP KB Elnöksége ideiglenesen engedélyezte a magyar szabadságharcosok elől menekülő, a belügy-minisztérium kötelékébe tartozó karhatalmi tisztek, magyarországi kommunista funkcionáriusok és családtagjaik kárpátaljai befogadását. A menekülők számának meghatározásához további kutatásokra van szükség, mivel ez az ügy még feldolgozatlan. Mindenesetre elképzelhető, milyen nagy méretű diplomáciai mozgás bontakozott ki Kárpátalján: a KGB-hírszerzés teljes bevetéssel dolgozott, a Kárpát-melléki Katonai Körzet parancsnoksága operatíván vezényelte a támadásra felkészített csapatokat az egész szovjet–magyar határ mentén, Ungváron pedig Magyarország lerohanása után még hónapokig működött az SZKP KB utasítására felállított politikai főhadiszállás.

6. Regisztrálás nélkül is deportáltak Szibériába?

Ma már nem bizonyítható egyértelműen, hogy az első fogolyszállítmányokból szállítottak-e titokban foglyokat az Uralon túli Gulag-lágerekbe, de tény: az első intézkedések közt szerepelt az az utasítás, hogy a budapesti és vidéki felkelőket Szibériába kell internálni. Csak a

nemzetközi tiltakozás készíthette a szovjet vezetést arra, hogy lemondjon erről a tervről. Az ungvári, sztriji, drohobicsi börtönökben tartott fiatalok így menekültek meg a szibériai lágerektől. Államhatósági okmánnyal nem, de szemtanúk közlésével bizonyítani tudjuk azt a feltevést, miszerint néhány száz foglyot valóban Szibériába vagy Kazahsztánba szállítottak. A kárpátaljai Bucsella József kevés híján ötven évet töltött szibériai száműzetésben, mert besorozott szovjet katonaként 1956-ban nem volt hajlandó fegyvert fogni saját fajtája ellen. Az ő vallomásaiban (igazi Kárpáti Igaz Szó, 2006. július 6., 20.) olvashatjuk az alábbiakat: „Arról ma is hallgat az orosz államhatóság, hogy hová tűntek el a Szibériába hurcolt magyar forradalmárok ezrei. Az én tudomásom szerint sokan a szibériai nyelvrokon törzseknél leltek menedékre, új otthonra...” Más, megerősített tanúvallomásokból kiderült, hogy a Szibériából hazatért egykori kárpátaljai politikai foglyok kazahsztáni lágerekben együtt raboskodtak az 1956-os forradalomban részt vett felkelőkkel.

A Kazahsztáni Magyarok Kulturális Szövetségének első elnöke, Leskó László közléséből tudjuk: az egyesület mintegy kétszáz alapító tagja az I. és II. világháború után ott letelepedett magyar hadifoglyok leszármazottja, illetve szovjetellenes tevékenység miatt Kazahsztánba toloncolt személy. Ugyancsak Leskó László adott hírt arról, hogy 1944 végétől több száz magyar fiatal hurcoltak Alma-Ata környékére. A kazahsztáni magyarok szervezetének vezetőivel fenntartott telefonkapcsolat révén nemrég újabb információkat kaptunk az odahurcolt magyarokról, az egykori foglyotáborokról. Mindezt megerősítette Németh János, volt ungvári főkonzul, jelenlegi kazahsztáni magyar nagykövet is, aki fokozott figyelemmel követi a magyarok elhurcolásával kapcsolatos tanulmányokat, közleményeket. Az ő elmondása szerint Kazahsztánban több olyan láger volt, amelyekben nemcsak kárpátaljai, hanem magyarországi politikai foglyok is raboskodtak. Ezeket a táborokat már felszámolták, de a helyi lakosok emlékeznek rá, hogy magyarok is voltak az egykori foglyok közt.

7. Ellenálló ifjúsági csoportok szerveződése Kárpátalján

Az 1956-os magyarországi forradalom idején vidékünkön a hatóságok tartottak a helyi magyarság zendülésétől. Ez a félelmük jórészt megalapozatlan volt, mert a megfélemlített és az elhurcolásokkal megtizedelt magyarság többsége lélegezni is alig mert, hiszen nem sokkal azelőtt részesültek amnesztiában az 1945-től koncepciós perekben elítélt sorstársaik. *„A XX. kongresszussal elkezdődött tisztulási folyamat*

Kárpátalját is érintette, ahol az '56-os események egyébként is a magyar lakosság problémáira irányították a figyelmet” – írta közös tanulmányukban Kovács Vilmos és S. Benedek András.

A KGB és a kommunista párt helyi vezetői a budapesti forradalom leverésével egy időben és azt követően feketelistát készítettek azokról a kárpátaljai magyarokról, akik nyíltan vagy burkoltan kinyilvánították rokonszenvüket a magyarországi felkelés iránt. 1956 végétől 1959-ig zajlott a tömeges megtorlás, melynek során legalább 35 ezer ember ellen indult rendőrségi-ügyészségi vizsgálat politikai bűncselekmények elkövetésének gyanújával; többek közt perbe fogták és elítélték a röplapterjesztőket. Mindezzel az volt a cél, hogy szétzúzzák azt a politikai-társadalmi réteget, amely valamilyen módon szembefordult a szovjethatalommal. A sajtó csak röviden, illetve egyáltalán nem tudósított a kirakatperekről, amelyek zárt ajtók mögött zajlottak le. Aki 1956-ban vidékünkön bármi módon jelét adta rokonszenvének az 1956-os forradalommal, számíthatott arra, hogy a felelősségre-vonást nem ússza meg, hiszen a besúgók egész hálózata működött: úgyszólván minden harmadik embert megfigyelték. Így a röplapterjesztő fiatalokat viszonylag könnyen leleplezték. Kik is voltak ők? Mindannyian méltók arra, hogy megnevezzük őket és a települést, ahol tevékenységüket csoportosan vagy egyénileg kifejtették. Ez a legkevesebb, amit a forradalom 50. évfordulóján tiszteletünk jeleként megtehetünk, meg kell tennünk.

Ungvár: **Benyák Nándor, Orlovsky Vince, Kulcsár János Tibor.**

Nagyszőlős: **Illés József, Varga János, Kovács Zoltán, Milován Sándor, Dudás István.**

Mezőkaszony: **Szécsi Sándor, Ormos István, Ormos Mária.**

Gálocs: **Pasztellák István, Perduk Tibor, Molnár László, Szanyi János, Deák Ferenc.**

Az egyéni akciók hősei: **Balla Ilona** (Eszeny), **Volodimir Margitics** (Ungvár), **Dóri János** (Munkács), **Melnik Jenő** (Ungvár).

Szovjetellenes izgatásért megbélyegzett kárpátaljai magyarok: **Gerő Gyula** (Csonkapapi), **Ormos Iván** (Mezőkaszony, Ormos István édesapja), **Dudás Pál** (Mezőkaszony), **Sulkó László** (Bene), **Balázsi József** (Bene), **Váradi Sándor** (Bene), **Lődár E.** (Beregszász, teljes utóneve ismeretlen)

A szovjet hadseregben tényleges szolgálatukat töltő, a forradalom leverésében való részvételt megtagadó sorkatonák: **Lukács Mátyás** (Munkács), **Bucsella József** (Fancsika).

Itt említendő **Gecse Endre** református lelkész neve is, aki bizonyíthatóan nem fejtett ki szovjetellenes tevékenységet, mégis letartóztatták, kirakatperben készültek elítélni, de vallatás közben olyan súlyosan bántalmazták, hogy sérüléseibe belehalt.

8. A Szovjetunió népeinek viszonyulása 1956-hoz

A magyar forradalom és szabadságharc hatása lemérhető volt a hatalmas birodalom minden tagállamában. Az eseményekkel való szimpatizálásuk miatt például a magyarok mellett több ukrán származású diákot is kizártak az ungvári egyetemről, ezenkívül moszkvai, leningrádi és baltikumi diákokat száműzték a GULAG börtöneibe. Varga János közlése szerint a Mordvin ASZSZK-beli 7. sz. lágerben a következő nemzetiségű fiatalok raboskodtak együtt vele, akiket a magyar forradalommal való tevőleges rokonszenvük miatt ítélték el: **Volodimir Margitics** (ruszin, Kárpátalja), **Gusztáv ..., Rajinisz ..., Hertvig ..., Bruno ...** (észtországi és lettországi diákok), **Anton Feldmann** (orosz, Leningrád), **Viktor Arzemancel** (orosz, Leningrád), **Vlagyimir Kuznyecov** (orosz, Moszkva), **Ivan Potapov** (orosz, Leningrád).

*

Összefoglalás helyett annyit: a kutatómunka folytatásának eredményeként nagy valószínűséggel újabb adatokra, nevekre sikerül rábukkanni, amelyek pontosabbá tehetik eddigi ismereteinket. Minél többet tudunk meg az 1956-os forradalomról, annál inkább méltóbbak tiszteletünkre mindazok, akik az iszonyú túlerővel szemben bátrak voltak megkísérelni a szabadság kivívását. Példájuk fényes csillag a magyar történelem egén, hozzá igazodva nem téveszthetünk utat a mai társadalmi-politikai küzdelmekben.

'56-OS EMLÉKEIMBŐL

1956 október végének forró hangulatú napjaiban az ungvári magyarok többsége szinte minden szabad percét a rádió mellett töltötte. Nagy érdeklődéssel vártuk a Budapestről érkező híreket, s nemcsak a Magyar Rádióból, hanem a Szabad Európa, a BBC, a Deutsche Welle adásaiból is. Az értelmiségiek egy csoportja, köztük jómagam is, Háy Benedek fogtechnikus, a sokak által jól ismert Bendi lakásán gyűlt össze esténként, mert neki volt a legjobb vevőkészüléke. Az adások után megvitattuk a hallottakat. Talán mondanom sem kellene, hogy a felkelőkkel rokonszenveztünk, értük lelkesedtünk és szorongtunk, hiszen lélekben a kárpátaljai magyarság is szemben állt a szovjet rendszerrel.

Az Ungváron átdübörgő, a forradalom eltiprására kivezényelt harcosok láttán a nyugati hatalmak beavatkozását reméltük, de hiába. A szovjet invázió pedig egyre erősödött, s nemcsak katonai, hanem ideológiai, propagandisztikus vonatkozásban is. Ezekben a napokban az Ungvári Rádió magyar szerkesztőségében felsőbb utasításra egy új rádióadást szerveztek, melynek munkájába hat ismert kollégámat is bevonták – köztük Balla Lászlót és Sándor Lászlót. Mint Balla László írja *Szegény ember vízzel főz* című visszaemlékezéseiben, ellenkezésről szó sem lehetett, mert közölték vele: ha nem vállalja a feladatot, behívják katonának, és egyenruhában, parancsra kell majd végeznie ugyanazt a munkát. (I. m., 102. o.) Az új rádió így toborozott munkatársainak az volt a feladata, hogy a nap 24 órájában sugárzott adásban TASZSZ-jelentéseket, központi forrásból származó híreket, a szovjet napilapokban, folyóiratokban megjelent, az illetékesek által kiválasztott cikkeket, kommentárokat fordítsanak magyarra és olvassanak be a stúdióban. Az adásokat a nagy teljesítményű kereknyei adóállomás sugározta Nyíregyháza hullámhosszára állítva, túlharsogva azt.

Hál' istennek, engem ebből az akcióból kihagytak, de mégsem úszhattam meg szárazon. November 4-re virradó éjjel kopogtattak Duhnovics utcai lakásom ablakán. A nyomda kifutó fiúja érkezett egy katona kíséretében, rövid írásos üzenettel nyomdánk akkori főmérnökétől, a szakmában köztiszteletnek örvendő Petky Feri bácsitól: azonnal menjek be a nyomdába, mert sürgős munka vár rám. Percek alatt ott voltam. Meglepett, hogy az üzem udvarán és az irodahelyiségekben is kéksapkás KGB-tiszteket, karhatalmi katonákat láttam. Munkáról egyelőre szó sem volt. A nyomdászok a szedőteremben álldogáltak és visszafogott hangon a magyarországi eseményekről beszélgettek; arról, hogy ki mit hallott a Szabad Európa Rádióban, hogy Nagy Imre miniszterelnök bejelentette a

semlegességet, Kádár János eltűnt Budapestről, a szovjetek „kilopták” Moszkvába, s hogy Kárpátalján keresztül újabb szovjet páncélos katonai csapatok özönlenek Magyarország felé, Záhonytól Kisvárdáig pedig széles nyomtávú vasúti vágányt fektettek le...

Idegesebb, feszült volt a hangulat. A nyomdászoknak, meg nekem sem, fogalmunk sem volt róla, miért rendelték ide bennünket éjnek idején. Aztán a főmérnök közölte velünk, hogy „fentről” egy igen fontos kéziratot vár, amit több ezer példányban kell sokszorozítani, az én feladatomban pedig az lesz, hogy a kinyomtatott szöveg egy az egyben megfeleljen az eredetinek, „fejvesztés terhe mellett”.

Nemsokára meg is érkezett a rejtelmes kézirat. Lusztig Károly, a *Vörös Zászló* című beregszászi járási lap főszerkesztője, a megyei pártbizottság sajtószektorának egykori vezetője hozta nagy sietséggel. Hogy honnan, azt eleinte nem volt hajlandó elárulni, azután mégiscsak elmondta bizalmasan, hogy a megyei pártbizottság első titkárának dolgozószobájában, K-vonalon diktálták be neki a szöveget, de hogy ki volt a vonal túlsó végén, azt ő sem tudja. Az viszont már köztudott volt, hogy a magyarországi „ellenforradalmi lázadás” leverésére felvonultatott szovjet haderő politikai főhadiszállása a kárpátaljai megyei pártbizottságban működött. A szöveg az úgynevezett forradalmi munkás-paraszt kormány felhívása volt a magyar néphez Kádár János, Münnich Ferenc és Apró Antal aláírásával. Röplap-formátumban nyomtatták ki, majd a röplapokat zsákokba rakták, a repülőtérré szállították, és az onnan felszálló gépekből Magyarország területére fölőtt szórták szét, s nemcsak ezeket a röpcédulákat, hanem a szovjet hadseregnek a magyar néphez intézett felhívását is, amelyet Lusztig Károly fordított magyarra ott a nyomdában, a szedőnek diktálva a szöveget.

Később ismeretessé vált, hogy a „forradalmi munkás-paraszt kormány” tagjai ezalatt a megyei pártbizottság ökemencei nyaralójában tartózkodtak, és november 4. hajnalán onnan Szolnokra indultak, majd harcok között folytatták útjukat Budapestre, egészen az Országház egyik oldalsó bejáratáig.

Évtizedek múltán, már a rendszerváltozás után több kiadványban is tévedhetetlenül felismertem az ungvári nyomda magyar betűszekrényének ósdi, agyonhasznált, helyenként kicsorbult betűivel szedett röplapot. Tény, hogy nemcsak a „magyar forradalmi munkás-paraszt kormány”, hanem annak első kiáltványa is Magyarország határain túl, az akkori Szovjetunió területén jött létre. Itt Méray Tibort idézem: „A nép úgy érezte, hogy ez a kormány se nem magyar – minthogy külföldi érdekeket képvisel –, se nem forradalmi – minthogy egy forradalom eltiprásával jött létre –, se

nem munkás – minthogy a munkások fegyverrel harcoltak ellene –, se nem paraszt – minthogy a parasztokhoz semmi köze nem volt.”*

A szovjet intervenció és annak következményei nagy felháborodást, tiltakozást váltottak ki a kárpátaljai magyar közvéleményből. A hatóságok zendüléstől tartottak, és nem alaptalanul: számos városban és községben szovjetellenes ifjúsági szervezetek alakultak, többek közt Ungváron, Nagyszőlősen, Mezőkaszonyban, Gállocsban. Ekkor már arról is tudtunk, hogy Magyarországról forradalmárokat (hivatalos szóhasználatban: „ellenforradalmárokat”) szállítottak az ungvári börtönbe.

Ezt követte a magyarországi MUK! (Márciusban újra kezdjük!) mozgalom, amely a szovjet túlerő jelenlétében természetszerűleg meghiúsult. És ekkor, 1957 márciusában kezdődött az én személyes „résztvételem” a magyarországi eseményekben, amiről mai kiadványokban valótlanságok jelentek meg. Most elmondom, hogyan is történt valójában.

Tudvalevő, hogy a II. világháború után akaratomon kívül a Szovjetunió állampolgára lettem, majd pedig katonaköteles polgára. Szüleim, akik a szovjet rémuralmat elfogadhatatlannak tartották, mindent elkövettek, hogy egyetlen fiúk megmeneküljön a katonai szolgálattól. Ez sikerült is, egészen 1957 márciusáig. Ekkor beidézték az ungvári hadkiegészítő parancsnokságra, s egyidejűleg a megyei pártbizottságra is, ahová egy Komin nevű őrnagy érkezett Budapestről, a szovjet Déli Hadseregcsoport törzsparancsnokságától, hogy a pártbizottság segítségével fordítókat válogasson ki ideiglenes katonai szolgálatra. Így állt össze az a 12 fős fordítógárda, amelyet Vladimir Mihály, a Kárpáti Igaz Szó őrnagyi rangot kapott főszerkesztő-helyettese vezetésével 1957. március 12-én a munkácsi katonai repülőtérrel Budapestre, a Déli Hadseregcsoport törzsparancsnokságára vittek. Már az ungvári parancsnokságon valamennyien tiszti rangot kaptunk (jómagam egyszeriben főhadnagy lettem), s a katonai szabók, cipészek „gyorstalpalással” beöltöztettek minket.

Hogy ki milyen érzelmekkel vállalta (mert katonakötelesként kénytelen volt vállalni) ezt a küldetést, azt most nem részletezem. Néhányan viszolyogtak tőle. Magamról azonban el kell mondanom, hogy engem a kíváncsiság is hajtott, ami felülkerekedett viszolygásomon. Tudni akartam, mi is történik meggyötört anyaországunkban. Bevonultatásom egy négyoldalas kérdőív kitöltésével kezdődött, amelynek egyik kérdése ez volt: „Vannak-e külföldön élő rokonai, és hol élnek?” Természetesen az igazat írtam be: „Van egy nővérem Magyarországon, Heves megyében, Karácsond községben.” A toborzó őrnagynak több se kellett. Szinte topor-

*Méry Tibor: *Nagy Imre élete és halála*. Bibliotéka Kiadó, 1989., 332. o.

zékolva követelte, azonnal töltsék ki egy másik kérdőívet, s ne írjam be a nővéremet, mert akkor nem vihet magával. (Már többé-kevésbé elismert műfordító és szerkesztő voltam, s szaktudásom, hozzáértésem okán kellett nekik.) Belegyeztem az átírásba, de azzal a feltétellel, hogy odaát találkozni fogok a nővéremmel, akit már tíz éve nem láttam. Az őrnagy becsületszavát adta, hogy ő maga visz majd el gépkocsin Karácsondra, de erről senki se tudjon a törzsparancsnokságon. Be is tartotta ígéretét. (Az már egy külön történet, micsoda szenzációt keltett a faluban, hogy Barzsó Irén öccse szovjet tisztí egyenruhában látogatta meg a nővérét.)

Az előzményekhez visszatérve: fordítócsoporthunk nem minden tagja volt a kommunista párt elkötelezett híve, ahogy azt a Kárpátalján megjelenő művekben felelőtlenül emlegetik. A 12 fős csoport fele pártonkívüli volt. Például Csengeri Dezső nagydobronyi pedagógus, Nemes János újságíró és jómagam korántsem lelkesedtünk a Magyarországot megszálló szovjet hadseregben teljesítendő szolgálatért. Emlékszem, Csengeri Dezső váltig ellenkezett, tiltakozott, még a repülőgépen sem bírta visszatartani a könnyeit, s szolgálati helyünkön is nemegyszer borult keseregve az íróasztalára. Nemes János is méla undorral öltötte fel a szovjet angyalbőrt, de a katonakötelezettség alól még látásfogyatékosságára hivatkozva sem tudott kibújni. Nem önszántunkból lettünk hát a vértestvéreink szabadságharcát eltipró hadsereg katonái. Ezért is sérelmezem, hogy az '56-os forradalom történetének kutatói tanulmányaikban a „legmegbízhatóbb kárpátaljai magyar kommunisták”-ként aposztrofálnak bennünket, akik az első hívó szóra jelen voltak a magyarországi forradalom vérbe fojtásánál, részt vettek a magyarországi „rendcsinálásban” stb.*

Miféle „vérbe fojtásban” vehettünk mi részt, ha fordítócsoporthunkat 1957 márciusában vezényelték Magyarországra, amikor már legázolták a forradalmat!

Azt is elmondom, milyen munka várt ránk a Déli Hadseregcsoport törzsparancsnokságán. Jómagam azt a feladatot kaptam, hogy naponta készítsek lapszemlét (orosz nyelven) a *Népszabadságról*. A politikai csoportfőnökséget érdeklő cikkeket utána teljes egészében le kellett fordítani.

Mindegyik fordítónak megvolt a maga lapja, folyóirata, amelyről lapszemlét kellett írnia. Azonkívül a szovjet csapatokat élelmiszerrel, illetve iparcikkkel ellátó magyar termelőszövetkezetek, üzletközpontok, üzemek és az illetékes szovjet hatóságok között létrejött szerződéseket, valamint polgári bírósági perek jegyzőkönyveit fordítottuk, például olyan

*Vö.: Dupka György–Horváth Sándor: *'56 Kárpátalján*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993, 23., 66., 68. o.; Botlik József: *A hűség csapdájában*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003, 92. o.; Dupka György: *'56 és Kárpátalja*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006, 80. o.

esetekben, amikor a szovjetek illetéktelenül vették birtokukba magyar gazdák, gazdaságok földterületeit katonai célokra, vagy szovjet katonai gépkocsik közúti baleseteket okoztak, ami bizony elég gyakran előfordult. A politikai perek anyagának fordításával nem mi foglalkoztunk, ez a KGB Magyarországon működő szerveinek és azok tolmácsainak a reszortja volt. A polgári perek közül emlékezetes maradt számomra egy közúti baleset peranyaga, amikor is egy szovjet katonatiszt beleszaladt gépkocsijával Gobbi Hilda, az ismert színművésznő autójába. A művésznő annak rendje és módja szerint beperelte a delikvenst. Mondhatom, hogy a szovjet katonai hatóságok ebben az esetben gavallérosan jártak el: új gépkocsival ajándékozták meg a közkedvelt művésznőt.

Előfordultak persze fajsúlyosabb fordítások is. Például: 1957 márciusában magyar párt- és kormányküldöttség készült látogatásra a Szovjetunióba. Néhány nappal a küldöttség utazása előtt egyik felettesünk, Oleg Gromov alezredes (különben magyarul is jól tudó, ismert műfordító, a Jókai- és Mikszáth-regények jeles orosz tolmácsolója) magához hívatott és közölte, hogy rendkívül felelősségteljes feladatként rám bízta Kádár János beszédeinek fordítását. Ezzel a kezembe nyomott egy dossziét, amely az akkori Magyarország első emberének a Szovjetunióban elmondandó beszédeit tartalmazta orosz nyelven. Mégpedig: a csapi vasútállomáson, Kijev pályaudvarán, a küldöttség Moszkvába érkezésekor, az egyik fővárosi nagyüzemben rendezett nagygyűlésen, és végül a Kremlben adott fogadáson elhangzó felszólalását, illetve pohárköszöntőjét. A fordítandó szövegek elolvasása után mondtam a főnökömnek, hogy jó lenne megkapni a Kádár-beszédek eredetijét is, amelyek megkönnyítenék a munkát. „Te naiv vagy – válaszolta. – Ebből akkor lesznek Kádár-beszédek, ha lefordítjuk magyarra az orosz szövegeket, és Kádár elvtárs elmondja őket.” Ekkor értettem meg, hogy abban az időben a magyar főember(ek) beszédeit, legalábbis azok vázlatát, szovjet csinovnyikok, szövegszerkesztők fogalmazták meg.

A párt- és kormányküldöttség moszkvai látogatásáról a magyar sajtóban közölt beszámolókat olvasva viszontláttam a fordításaimat, helyenként finomított vagy sarkított fogalmazásban.

1957 szeptember közepéig tartó katonai szolgálatom alatt a fordítói munkán kívül más feladatom nem volt. Munkámat a tölem telhető szakértelemmel végeztem, merthogy a fordítás életemem. Demobilizálásom előtt be is hívtak a személyügyi osztályra (otgyel kádrov), s felajánlották, hogy leszerelés helyett válasszam a tényleges katonai szolgálatot, őrnaggyá előléptetve. Természetesen nemet mondtam, hiszen türelmetlenül vártam már, hogy megszabaduljak a rám kényszerített katonaruhától.

„JÓLESIK FELÉBREDNI”

Ahogy kerekednek az évtizedek, úgy teljesedik 1956 történelme. Az alábbi interjú alanya nyugdíjas tornatanár. Azon kevesek egyike, akik kárpátaljai magyarként a szovjet hadsereg sorállományában szolgálva vettek részt az 1956-os forradalom és szabadságharc elfojtásában. Múltja szűkebb környezete előtt régóta ismert, de anonimitást kérve először érzi fontosnak, hogy a nyilvánosság előtt is vallhasson.

(...)

– *Az érettségi után hol folytatta tanulmányait?*

– Én nem érettségizhettem, mivel nem voltam komszomol, ezért apám nyomdokaiba lépve a huszti tanítóképzőbe mentem, ahonnan az utolsó, a 4. évfolyamról katonának vittek. Úgy látszik, a szovjet hadsereg nem tudott nélkülem érvényesülni, nem várták meg, amíg az iskolát befejezem. Ezt azért mondom, mert a tanítóképző igazgatója vitetett el. Azt mondta, hogy aki nem komszomol, nem lehet tanító. Erre bevitettem neki az alkotmányt, s kérdem, hol van ez leírva? Erre hozzám vágta. Felvettem a könyvecskét, s mondom, hogy az állami papírokkal nem dobálóznak. Akkor rám ordított: „Mars ki innét!”

– *Hová sorozták be, milyen alakulathoz?*

– Csernovciba vittek, ugyanis a futballistákat már itthon, a hadkiegészítő parancsnokságon külön csapatba szervezték, s úgy osztották el alakulatonként.

– *Melyik évben volt ez?*

– Ötvennégyben, október 12-én vonultam be, s a tanítóképzős tanulmányaimra való tekintettel beírtak a szerzsánt iskolába. Ez magyarul tiszthelyettes-képző.

– *Milyen fegyvernemhez került?*

– A gépesített gyalogsághoz. Az ezrednek kimondottan jó futballcsapata volt, így a nyár többnyire kellemesen telt, de télen kutyaül meghajszoltak... 56-ban nekünk nem adtak arról hírt, hogy Magyarországon valami történik, hanem a Szuzei-csatornáról, meg a lengyel diákok tüntetése-iről beszéltek. Különben ekkor Kirovográdban voltunk mezőgazdasági betakarításon. A haditechnika, a fegyverzet konzerválva volt. Október 28-án riadóztattak, repülőgépekre raktak, s visszatértünk az ezredhez. Egész éjszaka a kézi fegyvereinket pucoltuk, a tankisták pedig a harckocsikat készítették elő. Bevagoníroztak, de senki sem tudta, hová megyünk. A parancsnokom a vonaton megszólított: ”Te magyar vagy, ugye?” „Igen, az

vagyok.” – feleltem. „Hát viselkedj úgy, ahogy kell!” – válaszolta, s elbocsátott. Mikor Sztrij mellett eltért velünk a szerelvény, gyanakodni kezdtem, mert tudtam, hogy Lengyelországba Lembergnél kell átmenni. Munkácson egy kis időre megálltunk, kerítettem egy biciklit, s hazaszaladtam, hogy megnézzem a szüleimet, de csak a keresztanyám volt otthon. Mondtam, hogy csak egy percem van, mert megyünk. A szerelvény aztán Beregszászban állt meg. Még le sem rakodtunk, a szüleim már ott voltak. Nézem őket, hát sírnak. Mondom: „Ti mit sírtok?” Azt mondják: „Kisfiacskám, te tudod, hová mész?” „Hát – mondom – nem tudom.” Akkor mondták, hogy Magyarországra, mert ott forradalom van. Anyám Munkácson bejáratos volt az állomásfőnökhöz, az árulta el neki, hogy Beregszászban még láthatnak. Taxit fogadtak, úgy értek el Beregszászba, hogy búcsút vegyenek tőlem. Anyám átadta magyarországi rokonaink címét, s elindultunk. Beregsuránynál léptük át a határt, nem kellett útlevél sem, engedtek. Beértünk Nyíregyházára, s ott azt mondja a parancsnokom, hogy kérdezzem meg valakitől, merre van Budapest. Mondjam el, hogy mit felelt az öreg? Megforgatta a görbebotot, a fenekére mutatott s azt mondta: „Erre van, fiam!” Én meg lefordítottam neki, mese nincs. Az útjelző táblákat mindenütt elforgatták, de volt nálunk térkép, s csak megtaláltuk az utat. Amikor Szolnokra értünk, már annyira esett a hó, hogy az út menti árkokat teljesen befújta. A parancsnoki terepjáró le is szaladt az útról, átrepült az árkon, s egy tölgyfa állította meg. A bent ülők elég komoly zúzódásokat szereztek, de tovább mentünk Kecskeméten át Dunaföldvárra. Lepakoltunk, vacsorához készüldtünk. Mondhatni, október 28-tól november 3-ig csak kenyéren és teán éltünk. Vacsora után a kapitánnyal – Galjajevnek hívták – bevittük az ezredest a kecskeméti kórházba, mert beteg lett. Mikor visszafelé indultunk, Barna Gyuszival és Csóri Lacival, azaz Vaszillal találkoztam, aki Munkácson a 20. számú iskolában osztálytársam volt. De ő is kitűnően beszélt magyarul. Már az autón ülve mondom Gyuszinak, hogy meg kén lógni. Ő Csórira mutatva halkan mondja: „Csendben légy, mert tud magyarul.” Én meg mondom neki, hogy ledobjuk az autóról, oszt megyünk tovább nélküle. Hát, elég becsületes volt, hogy nem árult el engem Csóri, mert csak egy szavába került volna. Évek múlva, amikor Munkácson találkoztunk, meg is kérdeztem tőle: „Te Laci, mit gondoltál, mikor én azt mondtam, hogy kidobunk az autóból?” Azt mondja: „Azt hittem, amilyen hülye vagy, meg is teszed.”

– *Ez hány év múlva történt?*

– Ő akkor már alezredes volt, Gitta pedig a menyasszonyom. Ezek szerint 58-ban. De akkor az autón Barna Gyuszi kezdett engem felvilágosítani. Ő kulák volt, kulákgyerek, s a szüleit állandóan zaklatta a KGB. Én akkor még naiv voltam, minderről nem volt tudomásom. Azt mondja Gyuszi: ”Te, ha mi meglógunk, a két bátyád Lembergben tanul, őket fogják húzogni,

apádat meg kiteszik a munkából.” Nem tudom, honnét volt így felvilágosítva, de később rájöttem, hogy igaza volt. Azt is mondta, hogy különben hasztalan lenne megszöknünk, mert a magyarok úgyis kiadnának minket. Mint ahogy Lukács Matyit is kiadták.

– *Ki volt az a Lukács Matyi?*

– Te nem tudod? Itt nagy hőst csináltak belőle. Pionírvezetőnek küldték ide, Váriba, de nemsokára besorozták. Átöltözött magyar katonaruhába, bement Békéscsabára. Homoki Kálmán mondja nekem: „Te, a nagy komszomol Lukács Matyi meglógott a hadseregből.” Aztán valaki kiadta, utánamentek és letartóztatták. De csak rövid ideig volt börtönben, mert megbánást tanúsított, s azt mondta, hogy őt rászedték. Amikor 57 novemberében leszereltem, ő már kint volt. Nem bántak vele szigorúan.

– *Ő most hol él?*

– Valahol Ukrajnában... Lett volna nekem is alkalmam. Szolnokon a mezőn a cukorrépát szedték az emberek. Kitűnő magyar beszédem volt, azt mondja nekem egy ember: „Lódj meg, fiam, Szilváson lakom a 111-es szám alatt. Keress meg, elbűjatlak.” No de hagyjuk ezt is, meg Lukács Matyit is. Amikor visszaértünk a gépkocsival Dunaföldvárra, november 4-re virradóra egyszer csak ágyúzni kezdtek bennünket.

– *Kik?*

– Mi abban a hiszemben voltunk, hogy a magyarok. Hajnal felé hagyták csak abba, s akkor összeszedték a sebesülteket és a halottakat. Egy szilánk az én vállamat is felsértette, de nem volt súlyos. Ölbe vettem egy sebesült bajtársamat. Szinyisinnak hívták, balszélső volt a csapatban. A tüdejét ütötte át egy szilánk. Azt mondja nekem: „Látod, Sztrijben két órát álltunk, én mégsem mentem haza. Munkácson csak húsz percet, te mégis hazaszaladtál. Lehet, hogy nem is látom már a szüleimet.” Miután ellátták a sebesülteket, s engem is bekötöztek, kaptam egy tetanuszinjekciót. Kérdi tőlem az ezredes: „Jól érzed magad?” Mondom, hogy minden rendben. Azt mondja erre, hogy menjek vele a dunaföldvári magyar kaszárnyába tolmácsnak, mert tisztázni kell, hogy mi is történt? Erre a magyar tiszt azt mondja, hogy az ő ágyúik nincsenek harcckészültségi állapotban, azokból senki sem löhetett. De ezek a magyar tisztek az őrnagytól feljebb mind tudtak oroszul, s ez ekkor is kiderült. Azt mondja erre az én parancsnokom, hogy nincs már szüksége rám, menjek a sofőrhez. Akkor jöttem rá, hogy minket a kecskeméti szovjet harcckocsiezred lőtt széjjel. Kiderült, hogy egy szovjet tank beállt a magyar kaszárnya kapujába, s miután három lövést leadott, a kaszárnya fele már nem volt. Ekkor kitették a

fehér zászlót, de a közkatonákat már előtte hazaküldték, ott csak a tisztek voltak. A szovjetek meg látcsövön felfedeztek bennünket az út két oldalán, s talán azt hitték, hogy bujkáló magyar katonák vagyunk. Úgyhogy lett egy csomó halott.

– *Mennyi?*

– Az ötszáz fős zászlóaljból sokan meghaltak, én 17-et hordtam egybe. De sokkal több volt, mert anyám, amikor megtudta, hogy Munkácsra vitték a sebesülteket, rohant a kórházba, kérdezte, hogy egy ilyen s ilyen nem volt-e közöttük? Mondták, hogy igen, de reggelre már nem volt ott.

De mondom tovább. Miután ez történt velünk, az ezredünkől elszakadtunk. A többiek Ercsin át Budapest felé mentek, s végül Székesfehérváron kötöttek ki. Hogy utolérjük őket, gépkocsira ültünk, de Ercsiben kijött elénk egy Tóth nevű magyar őrnagy felfegyverkezve, s azt mondta, hogy minket itt át nem enged. Az út két oldalán meg két kaszárnya volt. Mivel nekünk mindenképpen csatlakoznunk kellett a csapathoz, néhány pernyi töprengés után beültünk a gépkocsiba, s a fényszórókat kikapcsolva áttörtünk. Ropogott a géppuska, a járművet szitává lőtték, de nekünk nem esett bajunk. Egyedül az orvos sisakját ütötte le egy golyó. Mondtam aztán a fiúknak, de nem csak marhaskodásból, hogy én 72 éves koromban fogok meghalni, mert nekem ezt még nyolcéves koromban megjósolták. Én nem lövök, s engem magyar golyó nem ölhet meg. Ezt annyira elfogadták, hogy ezentúl mindegyik arra az autóra akart szállni, amelyiken én voltam...

Később aztán engem elvittek a kémelhárítókhoz tolmácsnak. Jól beszéltem mind a két nyelvet. Ha oroszul kellett szólnom, oroszul gondolkodtam, ha pedig magyarul, hát magyarul. Főként hadbírószági tárgyalásokon kellett fordítanom. Pont akkortájt ítélték egy szovjet őrmestert, aki Bicskén a halastóban kézigránáttal robbantotta a halat, az őr pedig feljelentette. A halór vallomását kellett fordítanom. De gyakran kaptam hasonló feladatot. Később a híradósokhoz vittek, s ott is tolmács voltam. Többnyire egy ezredet kísértem. Volt egy eset. Ezt sem tudom, hogy mondjam-e neked, mert Nagy Imréről lesz szó. Uszta Gyula meg Andropov tudnák igazolni, de már ők sem élnek. Esetleg a dunaföldvári ezredparancsnok, ha még él. A honvédelmi minisztérium előtt álltak és beszélgettek: Hruscsov, Bulganyin, Andropov, Münnich Feri bácsi, Uszta Gyula, Zsukov marsall és Jakovlev ezredes. Ő volt a magyarországi szovjet csapatok belső kémelhárításának a főnöke, akinek a kíséretében én is jelen lehettem, de távolabb álltam. Emlékszem Andropov szavára. Én nem tudtam akkor, hogy kicsoda Nagy Imre, de azt mondta Andropov Hruscsovnak: „Ti

szmotri, mi jevo tudá posztávili, á on nám v rot poszrál!” (No, nézd meg, mi tettük őt a polcra, s erre a szánkba csinált!” Hruscsov dühösen válaszolt: „Likvigyirováty!” (Likvidálni!))

– *Milyen jelentősebb eseményre emlékszik még?*

– Gyakran kellett tolmácsolnom gyanúba keveredett civilek ügyében, de ezeket többnyire elengedték. Volt azonban Várpalotán egy eset. Megöltek egy szovjet őrnagyot, a sofőrt és még egy katonát. A gépkocsijuk, mivel benzinszállító volt, kigyulladt, s a katonák megégték. Elkaptak egy nőt, akit a megölésükkel gyanúsítottak, de később kiderült, hogy társai is voltak. Bevittük Veszprémbe a nőt, s amikor kiszálltunk, magyarul mondtam neki, hogy tagadjon. Ha kell, mondja azt, hogy nem anyától, hanem kecskétől született. A vádpontok között szerepelt az is, hogy az áldozatokat különös kegyetlenséggel ölték meg: az őrnagy hasán egy vastag karót szúrtak át, s az egyik katona fejét levágták. Mivel az eset három hónappal korábban történt, az exhumált holttesteket törvényszéki orvosszakértőkkel vizsgáltatták. Hajmáskéren, egy tornateremben történt a boncolás, Budapestről és Moszkvából is ott voltak a boncnokok. Nekem meg fordítanom kellett. Azt kérdezte tőlem a magyar: „Hogy bírod ezt a szagot? Bár az a mahorka, amit szívsz, ennél is bűdösebb.” A boncolás kiderítette, hogy az őrnagy hasüregét nem karó, hanem egy hátulról, alulról fölfelé behatoló golyó tépte fel, s ezért omlottak ki a belei, a lefejezettnek vélt katona feje pedig az égés következtében zsugorodott össze, s vált el a testtől. Így a kegyetlenkedést nem tudták rábizonyítani a nőre.

– *Emlékszik a nevére?*

– Nem emlékszem, nem engedték nekünk, hogy a vádlottal beszéljessünk, csak a kérdéseket és a válaszokat fordíthattam.

– *Mi lett a nő sorsa?*

– Annyit tudok, hogy állapotos volt. Ezért mondta az ezredes, hogy úgy bánjanak vele. Ki tudja, mi lett a sorsa?

Más esetekben meg katonaszökevények ügyében kellett tolmácsolnom. Volt úgy, hogy a szökött orosz katona betört valahová... Volt egy lett fiú, akinek az apja Nyugat-Németben volt. Ez már átszökött az osztrák határon, és valahonnan Szentgotthárd környékéről magyar ügynökök hozták vissza egy zsákban, miután elkábították. Én ott az ügynököknek tolmácsoltam.

– *Elítélték?*

– Biztos! Én nem... Amikor Andropov arra kért, hogy maradjak ott

tolmácsnak, mondtam neki, hogy a KGB-ben nem maradok, mert ha egy ember elsírja magát, az én szívem összeszorul. Azt mondja erre: „Az emberek rosszak, meg kell mutatni nekik!” Azt mondtam, hogy civil tolmácsként maradnék, de nem a KGB-ben. Úgy szólítottuk, hogy Továris poszol (Nagykövet elvtárs), ő meg engem Dzsonyi-nak hívott.

Aztán voltam Mosonmagyaróváron, akkor még nem tudtam, miért. Ott találkoztam Dudással is. Nem emlékeznék rá, ha nem láttam volna nemrég a televízióban. Úgy emlékszem, őket a forradalmárok megtámadták, ő pedig mintha csónakon elszökött volna Komáromon át Csehországba. De visszahozták.

– *Az eddig elmondottak szerint harci cselekményekben nem vett részt.*

– Harci cselekményekben? Engem lőttek.

– *Az említett sebesülésén kívül is?*

– Azon kívül nem... Hát november 4-éről 5-ére már mindent elsepert a túlerő.

– *Korábbi beszélgetéseinkből emlékszem rá, hogy ismerte a tiszaujlaki Fábrián Elemért, akit saját bajtársa lőtt le. A Kerepesi úti temetőben nyugszik. Mit tud róla?*

– Úgy tudom, hogy az őrségből jöttek vissza, a szabályzat szerint kiszedték a fegyverből a tárat, majd próbálövést végeztek. Ezt követően az egyik orosz ráfogta Elemérre a fegyvert, s azt mondta neki: „Most megöllek, mint egy magyart!” Meghúzta a ravaszt és lőtt, mert volt még egy töltény a csőben. Hogy csak tréfának szánta, vagy direkt történt, ma már ki tudja? Láttam a tárgyalás jegyzőkönyvét, s a tanúk szerint a vádlott szintén elvégezte a próbálövést, de a csőbe került töltény ekkor, valószínűleg, nem sült el, csak a másodszori próbálkozáskor. A jegyzőkönyvben legalábbis ez állt.

– *Amíg Magyarországon tartózkodott, volt-e a Munkácson élő szüleivel kapcsolata?*

– 56 november 6-án, otthon akkor már halottnak hittek, engedélyt kértem, hogy telefonálhassak a munkácsi kereskedelmi technikumba, ahol a közvetlen kapcsolattartás végett egy katonai telefonközpont működött. Felhívtam őket, s megkértem az ügyeletest, hogy küldjenek valakit a szüleimért, hogy beszélhessek velük. Tíz percnnyire laktunk a technikumtól. Apám szaladt a hívásra, s egyfolytában csak ezt hajtogatta: „Sanyika, te vagy az?” Mondom: „Én, apu, én!” Akkor: „Biztos, hogy te vagy, Sanyika?” Ugyanis a leszerelésem után tudtam meg, otthon az a hír járta, hogy kivágták a nyelvemet, amiért Magyarországon magyarul beszéltem.

– *Kitüntetést kapott-e?*

– A Bátorságért érmet sokan megkaptuk. Egyesek érdemrendeket is kaptak, amivel pénz is járt, de nekem csak ezt adták. De bátor is voltam akkor, nem féltem. Egyszer Ajkán észrevettük, hogy egy kis melléképületben géppuskafészek van, amit meg kell semmisíteni. Hárman kúsztunk a közelébe. A géppuskát már láttuk, de embert még nem. Az egyik szibériai srác, Csernovnak hívták, már ki is biztosította a gránátot, s el akarta dobni. Egyébként folyton azt emlegette, hogy nem szeretne úgy hazamenni, hogy egy magyart sem ölt meg. Mondtam neki: „Te egy ártatlan embert is meg tudnál ölni? Itt vagyok én, lőj meg engem. Én magyar vagyok.” Erre azt mondja: „Á, téged nem.” És ahogy el akarta dobni a gránátot, mondom neki: „Várjál, előbb nézzük meg, ki van bent?” Közelebb kúsztunk és látjuk, hogy három „csucsmek”, azaz közép-ázsiai cigarettázik nagy nyugodtan, háttal a géppuskának. A szibériai még ekkor is azt mondta, dobjuk el a gránátokat, hadd ijedjenek meg. Azt mondom erre, hogy nem kell, mert ijedtükben a géppuskához ugranak és ronggyá lőnek bennünket. Észrevétlenül bementünk, én máris a géppuskánál termettem és rájuk kiáltottam, hogy maradjanak nyugton, ne ijedjenek meg, mert a kibiztosított gránátokat el kell dobnunk. Akkor aztán Csernov, ahol érte, rúgta-vágta őket, még a tiszt is odajött, az is adott nekik. Fejetlenség volt... De azt jól tettem, hogy nem lógtam meg.

– *Bűntudatot még ma sem érez?*

– Nem. Én soha senkit nem bántottam, inkább segítettem, ha lehetett.

– *Szokott-e visszagondolni a 45 évvel ezelőtti időkre?*

– Talán épp azért, mert annak idején sokat foglalkoztatott a szökés gondolata, sokszor ma is azt álmodom, hogy bujkálok, de üldözőim a nyomomban vannak, s már nem sokáig bírom. Jólesik ilyenkor felébredni.

LEJEGYEZTE: VÁRI FABIÁN LÁSZLÓ

Mezővári, 2001. augusztus

PENCKÓFER JÁNOS

**APRÓCSKA FOHÁSZ, HOGY A KÖZÖS FÁJDALMAKNAK
KÖZÖS MONDATA LEHESSEN,
HOGY A NAGYRA NÖVŐ ÉNBEN SOKAN FELISMERJÉK
ARCUKAT**

*Engedj a fájdalomhoz,
Édesistenem, engedj
az aprócska csodához,
ami nyit és zár a
mondatok és világok
között.*

*Annyiféle szerepet
vállaltatott velem e kor,
hogy közös émtetteinkről
beszélni már csakis az
énrenyítő vers fájdalma
képes.*



CZÉBELY LAJOS

TÁJ VÍZTÜKÖRBEN

Fakózöld hegytornyok, völgyek a keret,
világ öléből kiűzött ember-állat;
a kompozíció szíve
vagy inkább fejfába felejtett
még mindig ez illik hozzám,
nem földet átszúró sínek;
a hegy lábánál csalogató sötétzöld sáv:
a fölém magasodó veres hegyomlás:
tónusvidítónak hátrahagyott
bujkálnak a hegyvidéki táj mélyén,
fölöttük sebesült folyó lebeg,
hogy a Tisza vagy a Babilon vize,
összegyűlt a szenny sebeiben,
száll a stigmák árnyéka fejem fölé,
rám veti sötétjét
évezredekken átfénylő gyertyák dallamainál
villog mellemben a vidék
sorsa.

EMLEKKÉPEK 1956-BÓL

Tizenhárom évesen a sislóci hétosztályos iskola hatodikos tanulója voltam – Botfalván. Ugyanis hét falu magyar tanulói számára szűknek bizonyult e környék egyetlen iskolája, ezért minket a botfalvai egykori határőrségi épületben oktattak. Gálócsiak lévén, nem igazán örültünk ennek, mert autóbusz-közlekedés híján messzebbre kellett gyalogolnunk.

A tanulás és az otthoni munka mellett nemigen foglalkoztunk a nagypolitikával, hiszen a felnőtteknek is kevés hírforrásuk akadt. Az Ungvári járás falvaiba csak később, 1958-ban vezették be a villanyt, telepes rádiója is keveseknek volt, az újságok pedig csak az ideológiai agymosással, a tervteljesítéssel foglalkoztak, no meg a kolhozokat dicsőítették. Így az 1956. év sorsformáló történéseinek híre szórványosan, suttogva jutott el vidékünk lakosságához. Különben a KGB – népi szóhasználatban: „beszpeka” – árgus szemmel figyelte a kárpátaljai magyarságot, nehogy „erjedés” mutatkozzon köreikben. És a meghurcolt, megfélemlített lakosság hallgatott.

1956. október 24-én reggel hat órakor három társammal indultam el az iskolába. Egymást ugratva, diákosan vidám hangulatban róttuk az utat, mikor egyikünk felkiáltott: „*Nézzétek, mit ragasztottak a telefonpóznákra!*” Odarohantunk. Iskolásfüzetből kitépett lapok voltak, csodálkozva olvastuk rajtuk a kézzel írott nagybetűs szövegeket: „*Muszkák, takarodjatok haza!*”; „*Elég volt a kommunista rendszerből!*”; „*Verjétek széjjel a kolhozokat!*” stb. Leszedtük a lapokat, testvériesen elosztottuk egymás közt, és megfogadtuk: soha senkinek nem mutatjuk meg azokat, és nem beszélünk róluk.

Az iskolába érkezve ismét elcsodálkoztam, mert osztálytársaim csoportokba verődve sutorogtak. Odamentem a fiúkhoz és megkérdéstem, mi történt. „*Hát te nem tudod? Tegnap Budapesten kitört a forradalom az oroszok meg a kommunisták ellen – a rádió is bemondta.*”

Villámcsapásként ért a hír. Most már értettem, miért jelentek meg a röplapok a póznákon.

Iskolánkban még aznap megjelent a pallói határőrs őrmestere, és a tanítókat, tanulókat arra szólította fel, hogy bárki bármilyen szovjetellenes dologról szerez tudomást, azt azonnal jelentse. Mindannyian hallgattunk, az őrmester dolgavégezetlenül távozott.

Ettől kezdve figyelni kezdtük a politikai híreket, főleg a magyarországi tudósításokat. A hallottakat megbeszéltük, kicseréltük egymás közt. Riasztó hírek is érkeztek, például a Csap felé vezető úton a magyar határ felé vonuló szovjet tankokról. A II. világháborút megjárt férfiak azt jósolták, hogy ebből háború lesz, mert Amerika és más nyugati országok be fognak avatkozni, hogy a felkelőket segítsék...

Időközben falunk kolhozának állattenyésztő telepén eléggé szokatlan, idegborzoló esemény történt: valaki foszfortartalmú port szórt széjjel a szénakazlaknál és az istállóban, ami a hajnali sötétségben munkába menő gondozók talpa alatt szinte „szikrázott”. Nagy volt az ijedelem, az esetet a kolhozirodán keresztül azonnal jelentették a biztonsági szerveknek. A nyomozók erősen fogadkoztak, hogy elkapják és keményen megbüntetik a tréfacsinálót. A határőrs kutyáival is kerestették, de a tettesnek nyoma veszett.

A környékbeliek elmondása szerint Téglás és Csap közt egy tank sietségében belezuhant az út jobb oldalán tátongó hatalmas gödrök egyikébe, ahonnan nagy nehezen, más hadi gépekkel sikerült kiemelni. Nagyon sajnáltuk, hogy a többi nem esett bele.

November 1-én este édesanyámmal és kishúgommal kimentünk a temetőbe, koszorút tettünk nagymama fejfájára és gyertyát gyújtottunk. Az egész temető gyertyafényben úszott. Hazatérve édesanyám méternyi hosszú deszkát helyezett el az előszobában, arra is gyertyákat rakott, és meggyújtotta azokat. Ámulva kérdeztük, miért teszi. *„Gyermekeim – válaszolta –, Magyarországon mostanában sokan meghaltak miértünk is, és nincs, aki megemlékezzen róluk. Legalább mi tegyük meg.”* Kishúgommal nagyon megilletődtünk, mélyen elgondolkoztunk.

November 3-án, miután hazatértem az iskolából és megebédeltem, édesanyám a farmra küldött maga helyett, mert neki otthon volt dolga. Természetesen mentem és tettem a dolgom a többi állattenyésztővel együtt. Három órakor Csap felől ágyúdörgés hallatszott, gomolygó füstfelhő szállt a magasba. Az asszonyok sírva fakadtak, mondván: a háború Magyarországról hozzánk is elért. Fél óra múlva csend lett, a füst eloszlott. Később többször érdeklődtem, még Záhonyban is, de semmi érdemlegeset nem tudtam meg az esetről. Mivel a szovjet csapatok november 4-én rohanták le Magyarországot, az ágyúzás talán ezzel hozható összefüggésbe; nem tudom.

És jött a vigasztalan hír: a Szovjet vérbe fojtotta az „ellenforradalmat”, megkezdődött a bosszúállás. A megtorlás során foglyul ejtett forradal-

márokat a Szovjetunióba, pontosabban kárpátaljai börtönökbe szállították. Minket, fiatalokat különösen felháborított, hogy velünk egyidős és még fiatalabb gyerekek is voltak köztük. A nép körében elterjedt a hír, hogy ezeket a gyerekeket kárpátaljai magyar családok örökbe fogadhatják. Valójában erről szó sem lehetett. Ugyanakkor a magyarországi fiatalok elhurcolásának híre eljutott külföldre is, nagy felháborodást és tiltakozást keltve. A Szovjetunióval jó kapcsolatokat ápoló India közbenjárt a gyerekek érdekében, és az elhurcolások megszűntek. Úgy tudtuk, mindenkit visszaszállítottak.

Gencsy Béla, akkori kárpátaljai református püspök a *Kárpáti Igaz Szóban* megjelent terjedelmes cikkében cáfolta a magyarországi harcokban részt vett fiatalok Szovjetunióba való deportálásának hírét, ellenséges propagandának, a Szovjetunió befekettítésére tett kísérletnek nevezte. Ma már biztosan tudjuk, hogy a hatalom e kiszolgálójának állítása merő hazugság volt.

November vége felé az Ungváron dolgozó munkások hozták a hírt, hogy az ottani vasútállomás melletti utca tele van kilőtt szovjet tankokkal. Barátaimmal együtt azonnal eldöntöttük: megnézzük ezt a nem mindennapi látványt. Szüleinknek azt füllentettük, hogy iskolai kirándulás lesz Ungvárra, ezért ebédre nem jövünk haza. Reggel dupla adag zsíros kenyeret raktunk a táskánkba, és tanítás után gyalogosan nekivágtunk a jó tizenöt kilométeres útnak. Úgy másfél óra alatt érkeztünk meg Ungvárra. A jelzett utcán valóban szétlőtt, kiégett, lánc talp nélküli harckocsik sokaságát találtuk. Megdöbbentő látvány volt, de nem a sajnálat miatt, hanem azért, mert mindaddig folyton azt sulykolták belénk, hogy a szovjet hadsereg legyőzhetetlen. És lám: az egyszerű magyarok, köztük velünk egykorú fiatalok szemétkupaccá, beolvasztandó ócskavassá rombolták a „legyőzhetetlen” szovjet haditechnikát! Éreztük és kimondtuk: érdemes volt eljönni, meglátni azt a „kiállítás”, hiszen a forradalmárok iránti tisztelet és szolidaritás mellett lelki elégtételt jelentett szüleink, nagyszüleink megaláztatásaiért, amelyekről csak hallottunk ugyan, de következményeiket láttuk apáink, rokonaink testi és lelki szenvedéseiben, sokunk árvaságában.

Nem csoda, hogy a történet hatására – részben kalandvágyból, de nagyon tudatosan – nálunk, Gálacson is megalakult a szovjetellenes ifjúsági csoport.

A TANÍTVÁNY

Szereplők: *Zoltán, hazatérő fogoly*
Kálmán, Titiri, Tojás, fiúk a faluból
Iván, bakter

Helyszín és időpont: *Kárpátalja, 1956. november 3.*

Szín: *bakterház belseje. Szemben a kijárat, attól jobbra kétszárnyas ablak. Az ablak előtt fiókos asztal, két hokedli, az asztalon rádió, vizeskancsó, poharak. A henger alakú öntöttvas kályha (burzsujka) a helyiség jobboldali előterét, a szimpla priccs a baloldalt foglalja el. A kályhán teáskanna, a priccsen párna, derékalj gyanánt ócska pokrócok, vasutasköpeny takarónak. A bal sarokban szerszámok: csákány, lapát, feszítővas, sínfogók, kis- és nagykalapácsok. A jobb sarokban ruhafogas, rajta sárga mellények. A falak csupaszok, nemrég leszaggatott plakátok nyomaival. A helyiséget negyven wattos, száldróton himbálózó villanykörte világítja be.*

*

(Elhaladó vonat zakatolása, éles füttye. A szoba kivilágosodik. Iván a priccestől karnyújtásnyira felfordított szenesvödrön ül jégeralsóban, a kezében kis magyar zászlót szorongat. Egyenruhája, bakancsai szanaszét a padlón, sapkájával a priccsen ülő Tojás játszik, vaskos bot hegyén pörgeti. Kálmán és Titiri az asztalnál áll, felváltva csavargatják a rádió keresőgombját.)

Titiri (váratlanul Kálmán vállára üt): Elfoglaltuk a rádiót – nem semmi!

Kálmán: Lefoglaltuk.

Titiri: Nem mindegy?! *(Az ablakhoz hajolva)* Jó sötét van!

Tojás (unottan): Tudod, mi a mindegy?

Titiri: Dalolva mehetünk.

Tojás: Oláh Terka megmondja neked, mi a mindegy. Ő tudja. Addig adta, vette, cserélgette a házakat, míg ki nem ment hegyesre.

Titiri (kihúzza és visszatolja az asztalfiókot, Ivánhoz fordul): Ellátmányt kapsz: kolbászt, húskonzervet... Te Kálmán, én megyek haza, hozok ennivalót. Éhes vagyok!

Kálmán: Titiri, mondok valamit! Úgy hallottam, mintha... *(Közelebb hajol a rádióhoz)*

Tojás (abbahagyja a sapkapörgetést): Amerika Hangját keresed? Szerintem ez a rádió nem fogja: nincs rajta rövidhullám.

Titiri: Megint kezded?

Tojás (leszáll a priccsról, a sapkát Iván fejére teszi): A Szatmáriék rádióján Vatikánt is lehet fogni. *(Fitymálva)* Ahhoz képest ez csak egy skatulya.

Titiri: Akkor hallgasd a Szatmáriékét, nagyokos! Ha volna a faluban áram, itt lennénk?...

Kálmán: Befognátok végre!... Magyarul beszélnek.

Titiri: Tojás kezdte.

Tojás: Az oroszok nem hallgatják Amerika Hangját.

Titiri: Hogy a fenébe hallgatnák, ha nem értenek magyarul!

Tojás: Amerikában angolul beszélnek. Akik az Amerika Hangján magyarul beszélnek, azok magyarok.

Titiri: Görbüljek meg, ha értem!

Kálmán (üvöltve): Csendet!!!

(Elhangzik Mindszenty József bíboros november 3-án este a Kossuth Rádióban sugárzott beszédének néhány mondata, majd recsegni, sípolni kezd a rádió.)

Kálmán: Mindszenty volt.

Titiri (Tojáshoz): Az kicsoda?

Tojás: A püspök, akit kiszabadítottak a börtönből.

Kálmán (felegyenesedik): Zavarják az adást. Tegnap is zavarták, de nem ennyire.

Tojás (körkörösén lóbálja a botot): Lokátorozzák. Kajdi mesélte, csak úgy sistereg mellette a levegő.

Titiri: Kajdi! Nem is volt Dombászon*, az ólpadon bujkált. Szomszédunk, Szabó Erzszi hordta neki az ennivalót.

Tojás: A lokátor nem Dombászon, hanem a derцени hegyen van.

Titiri: Azt bírom benned, hogy okosabbnak hiszed magad a papnál. Nem semmi!

Tojás: Bírjad a nővéredet! Szaros piszkafával se érni fel az orrát.

Titiri (Kálmánhoz): Most mit csináljak? Ha megütöm, ott marad!

*Dombász: Donyec-medence (Донецкий бассейн), amelynek szénbányáiban a múlt század 50-es éveinek elején katonaköteles magyar fiatalokat dolgoztattak, alternatív katonai szolgálat címén. (B. G.)

Kálmán: Tudjátok mit, húzzuk ki az antennát az ablakon. *(A szerszámok közt keresgél)* Kell hogy legyen itt drót. Titiri, fogjad a stanglit!

Titiri (elveszi a feszítővasat): Kontyoljam meg vele Ivánt?

Tojás: Fogadjunk, hogy nem tudod, mire való a földelés!

Titiri (dühösen): Erre! *(A szenesvödör oldalára csap, mire Iván felugrik)* Füttyül a vonat, indul a bakterház! Lengjen a zászló!

Iván (rémülten): Kicsit beszél magyar...

Kálmán (gubancos drótköteget bogyozva az asztal mellé ül): Azt se tudja, hol van Budapest.

Titiri (Iván mellé áll): Iván, hogy lehetsz ilyen hülye!? *(Iván bólogat)* Fel a kezekkel!

Tojás: Ruki ver!

Iván (mindkét kezét felemelve): Mit akar?

Titiri (a feszítővassal ismét ráüt a vödörre): Lengjen a zászló! *(Énekel)* „Isten, áldd meg a magyart...” Énekelj, vagy állsz vissza a viderre!

Tojás: Szpiváty, továris!

Iván (motyogva): Isten ad meg... Rossz lesz, ne csinálni!

Titiri (énekel): „Jó kedvvel, bőséggel...”

Iván (leengedi a kezét, eldobja a zászlócskát): Elég, nem akar! *(Csend)*

Kálmán: Tojás, fogd csak meg. *(Odanyújtja a drót végét)* Húzzad! Hiányzik neked a bot? *(Tojás leteszi a botot)* Erősebben!

Titiri: Arról volt szó, hogy átszökünk a határon. *(Felveszi a padlóról a zászlót, zsebre teszi)* Pesten forradalom van, ölik a magyart! *(Felrúgja a vödört)* Drótozzunk még egy hétig?... Jobb, ha alszunk!

Kálmán: Mit hözöngsz? Tudod, mi van odaát? Akkor meg... nyughass! Tojás, húzd ki a rádió kábeljét!

(Titiri a priccsre ül, Iván visszahúzódik a kályha mellé. Kálmán és Tojás kitoldja a rádió sárgaréz-drót antennáját.)

Titiri: Éhes vagyok! *(Távoli vonatfütty)* Máskor hébe-hóba csoszog el itt egy csotrogány, most meg egymást érik. *(Letérdelve az ágy alá néz)* Ez meg mi? *(Sztálint ábrázoló, bekeretezett litográfiát húz elő)* Ide bagózzatok! *(Élére állítja a képet, füttyent)* Sztálin apánk! Nem semmi!

Kálmán: Apja a hóhérnak!

Tojás: Megsíratták, hetekig gyászgyűléseztek, most meg – tintával! – a nevét is áthúzzatják a tankönyvekben. Igaza van Lukács bátyámnak: a halál se tud rajtuk kiigazodni.

Titiri: Isten se... Így mondják. *(Kézfejjével letörli a képet)* Kellett neked höbörögni! Ültél volna a fenekeden *(leköpi)*, vagy vesztél volna anyádba!

Hiányzott ez neked? *(Feláll, a képet a priccs végéhez állítja.)* Na, mi lesz: megyünk? *(Csend)* Maradunk? A fenébe, mondjátok már valamit!

(Elrobgó szerelvénny zakatolása, hosszú fütttyjele. Zoltán be. Kálmán és Tojás a borostás, szakadt-pufajkás idegen láttán bot és feszítővas után nyúl. Zoltán nem visszakozik, állja Titiri mustráló tekintetét, aki körbejárja, megcsodálva kopott kucsmáját, átalvetős tarisznyáját, csámpásra taposott bakancsát.)

Titiri: Rotya Peti kettő! Vajon honnan szalajtották?

Kálmán: Gyere onnan!

Titiri: Nem látjátok, milyen kepecül néz ki? Alig áll a lábán!

Tojás: Na és, ha alig áll!?

(Zoltán a priccshez támoogy, leül, a falnak dől. A kályha mellől előmerészkedő Iván vízzel kínálja meg.)

Zoltán *(iszik)*: Blágodárju zá...!*

Titiri: Még egy orosz!

Tojás: Csodálkozol? Pest is tele van velük!

Titiri: Most mi lesz? *(Iván után)* Ez meg hová slattyog?

Iván: Bezár ajtó. *(Bezárja)*

Titiri: Ki fogja itt őrizgetni őket?

Zoltán: Senki. Hazamentek az anyátok szoknyája mellé, hogy oda! Értve? *(Hosszú csend)* Mit bámultok? Nem láttatok még lyukas bakancsot, rongyos pufajkát? Ostoba pulyája... Mondjátok, mit akartok? Fejjel menni a falnak? *(Csend)* Kérdeztem valamit! *(Feláll)* Nézzetek, nézzetek meg jól: ezt akarjátok?! *(Köhögve visszahanyatlik a priccsre.)*

Titiri *(Kálmánhoz)*: Tud magyarul.

Kálmán: Nem vagyok süket!

Titiri: Most mit kiabálsz?

Kálmán *(Zoltánhoz)*: Még hogy menjünk haza! Kicsoda maga, hogy csak úgy... jön és parancsolgat?!

Titiri: Rotya Peti kettő.

Zoltán: Nekivágni az országhatárnak? Ne csináljátok örültséget.

Kálmán: Honnan tudja?

Zoltán *(köhögve)*: Az ajtónál... álltam...

Tojás: Hallgatózott.

Zoltán: Nem jegenyefák őrzik az országhatárt.

Kálmán: Nyárfák.

Zoltán: Miért gúnyolódsz? Apád lehetnék.

* Köszönöm a...! (B. G.)

Kálmán: Tudjuk, mi van a határon, kik őrzik.

Zoltán: Akkor mire vártok? *(Köhög)* Menjetek, fussatok rá az aknazárra – még mindig jobb, mintha kutyákkal vadásznának rátok.

Kálmán: Mi nem vagyunk gyávák, mint... egyesek!

Zoltán: Gyávaság? Téged nem próbált meg az élet, hát könnyen jár a száz. *(Csend. Iván összeszedi a ruháját, bakancsát.)*

Titiri (ráordít Ivánra): A vidret is!

Iván: Já nye vinovát!

Titiri (Tojáshoz): Mit karattyol?

Zoltán: Azt mondja, ő nem hibás, nem tehet róla.

Titiri: Szedi a potyapénzt, ellátmányt kap: kolbászt, húskonzervet... Ez a fasza munka, nem a kaszálás! *(Iván visszahúzódik a kályha mellé, felöltözik.)*

Zoltán: A krampácsolás se könnyű. *(Köhög)* A levegő teszi, meleg van idebent...

Titiri: Iván nem krampácsol. Leereszti meg felhúzza a sorompót, ennyi. Tesznek ezek róla, hogy ne kelljen dolgozniuk.

Zoltán: Az oroszok?

(Leveszi, kibontja a tarisnyáját. Kockakenyeret, újságpapírba csomagolt szalonnát vesz elő. Titiri eléje teszi az egyik hokedlit asztalnak. Zoltán kenyeret szeletel, szalonnát vág.)

Tojás: Meg a kommunisták.

Zoltán: Valamit csak csinálnak, másképp nem élnének meg az unióban.

Tojás: Hát igen: lesepertetik a házpadlásokat, esténként meg arról gyűléseznek, hogy milyen jól halad a békekölcsön jegyzése.

Zoltán: Van humorérzéked.

Titiri (leül Zoltán mellé): Vicces Lukács a nagybátyja, tőle hallja az ilyeneket.

Iván (a teáskannába kukkantva): Lenni tea.

Zoltán: Ennivalótok van?

Tojás: Nem éhezünk.

Titiri: Hogy te nem éhez! Ahol sok a pulya, meg öreg is van a háznál, ott vacsora helyett sokszor a nyálukat nyelik.

Tojás: A kolhozraktárban adnak lisztet, barázdazsírt, húst is, ha van kényszervágás.

Titiri (mohón enni kezd): Munkaegységre adják. De ki bír annyit dolgozni, hogy jól tartson egy nagycsaládot? *(Csend)*

Zoltán (oldalra hajolva köhög): Az a barázdazsír micsoda?

Titiri (tele szájjal): Napraforgóolaj. Finom a szalonnája! Nem fokhagymás-paprikás, mint a falunkban, de jó.

Zoltán: Vegyetek, egyetek, fiúk. Jöjjön, bátyuska! *(Tojás és Iván a hokedli mellé áll, eszik)*

Kálmán: Énrám hiába néz – nem vagyok éhes. *(Az asztalhoz ül)* Nem tudjuk, kicsoda, honnan jött, ti meg pajtáskodtok velem! *(Csend)* Hát enni jöttünk ide?

Titiri: Enni csak kell!

Zoltán (eszik): Zoltánnak hívnak. Ha a hallásom nem csalt, te vagy Titiri, ő Kálmán. *(Tojáshoz)* Neked meg... Hogy neveznek a barátaid?

Kálmán: Sokat kérdez! Tojás, nem azt tanultuk az iskolában, hogy ha egy idegen sokat kérdez, akkor az kém, provokátor vagy de... deze...? Mondjad már! *(Feláll, megmarkolja a feszítővasat.)*

Tojás (tele szájjal): Dezertőr.

Titiri (nagyot nyel): Az áldóját! *(Magához ragadja Zoltán tarisznyáját, belekotor)* Akkor pisztolya van meg gránátja. *(Könyvet és katonai kulacsot vesz elő a tarisznyából.)*

Tojás (ráveti magát Zoltánra): Titiri, segíts! Fogjad a lábát! *(Titiri engedelmeskedik)* A zsebét, forgasd ki a zsebét! A pufajkát!... *(Zoltán szótlanul tűri, hogy lerángassák róla a pufajkát)* A pufajka az enyém! *(Hátrább húzódik a pufajkával)*

Titiri (a priccsen ülve, lihegve): Minek az neked?

Tojás (a pufajkát tapogatva): Az árulók a pufajka bélésében rejtik a titkos dokumentumokat.

Zoltán (kényszeredetten nevet): Áruló... Titkos dokumentum... Istenem, mikor lesz már vége!? *(Köhög)* Jelentsetek fel a hatóságoknál, ha ilyen jól megtanultátok a leckét. *(Köhög)*

Iván: Lenni beteg?

Zoltán (mély sóhajjal): Van elég bajom... *(Hosszú csend)*

Titiri (felveszi a padlóra esett könyvet, belelapoz): Orosz... *(Szótagolva olvas)* Vosz-kre-sze-nyie*. Ez van a fedelén.

Tojás: Magyarul: vasárnap. *(Visszaadja Zoltánnak a pufajkát)* Nincs benne semmi.

Zoltán: A könyvből sokat okulhatnátok. Kár, hogy nem tudjátok elolvasni.

Tojás (a fejét vakarva): El tudom olvasni, csak nem értem. Keveset tudok oroszul.

* Feltámadás. Lev Tolsztoj regényének címe. (B. G.)

Zoltán (feláll, magára ölti a pufajkát): A címe nem vasárnapot jelent, hanem feltámadást. Németül Goethetől, oroszul Puskindól kell tanulni. Példamondatokból még senki sem tanult meg jól egy idegen nyelvet...

Kálmán: Kinek hiányzik az a vadkacsa-nyelv? Nekünk nem, az biztos!

Zoltán: A magad nevében beszélj. *(Leül)* Volt már elég bajunk a többes számból, nem kell több. *(Csend)*

Titiri (a könyvet méregetve): Mennyi idő alatt olvassa ki?

Zoltán (motyogva): Amíg hazug valója köti a társadalomhoz, az ember élete örök kielégületlenség, csalódás. Keresnie kell valódi énjét, áldozatok árán is, hogy a szenvedése ne legyen hiábavaló. Erről ír Tolsztoj a könyvében, meg arról, hogy lelkünk a létező világunk nagyobbik fele, ne akarjuk – maguk alá rondító eszmékkel – megnyomorítani.

Tojás (Kálmánhoz): Tisztára olyan, mint az öreg tanító!

Titiri: Tojás, mit nem kell megnyomorítani?

Kálmán (Zoltánhoz): Miért mondja ezt nekünk?

Zoltán: Ha mindenáron létrán akartok menni a másvilágra, akkor semmiért.

Titiri: Ezt se értem.

Tojás: Ez egy mondas, azt jelenti: felakasztanak.

Titiri: Engem?! Én meg hagyom magam? *(Fityiszt mutat)* Ezt nekik!

Zoltán (köhögve): Bátyú környéke... tele... katonasággal, tankokkal... A vasúton egymásba érnek az utánpótlást szállító szerelvények...

Titiri (feláll): Úgy hazavágjuk őket, hogy a lábuk se éri a földet!

Zoltán (felemeli a padlóról Tojás botját): Ezzel? *(Csend)* Fű nem nő utánuk, ha ráuszítják őket Magyarországra. Értsétek meg: nem háborúsdí, valódi vér folyik odaát!

Kálmán: Forradalom!

Zoltán: A fegyvereknek mindegy, válogatás nélkül ölnek. Ne akarjatok megdöglenni!

Titiri: A kutyák szoktak megdögleni.

Kálmán (magából kikelve): Rohadtak... hogy azok! *(Iván visszahátrál a kályhához)* Megölték az apámat, tudja, mi az?! Nem vagyok gyáva! *(Csend)* Maga csak ijesztget. Pesten kapunk fegyvert, egyenruhát, meg...

Titiri: Zászlót.

Tojás (Kálmánhoz): Propagandista! Azok gyözködik így... Ahogy az amerikás Mihók csinálja.

Titiri (visszaül a priccsre): Nagy marhának ad az is enni: hazajött Amerikából...*

* A szovjet propagandagépezet agitációjának hatására a hidegháborút megelőző időszakban az USA-ból és Kanadából több kárpátaljai hazaköltözött. (B. G.)

Zoltán: Még él az öreg?

Tojás: Egy frászt öreg! A harmadik özvegyasszonnyal lakik együtt...

Titiri (közbevág): Egyéb sincs a faluban, csak özvegyasszony. Mit néztek? Rosszat mondtam?

Tojás: A harmadik özvegyasszonnyal él együtt, a gyűléseken meg arról szónokol, hogy a kommunizmust jött építeni.

Kálmán (Tojáshoz): Honnan ismeri Mihókot?

Titiri (visszaadja Zoltánnak a könyvet): Dollárpapát ki nem ismeri? Még a beregszászi piacon is felőle érdeklődnek. Hazajönni – Amerikából!...

Tojás: Ez... Ez az ember idegen.

Titiri (újra eszik): Töröm is én a fejemet emiatt! Ha idegen, hát idegen!

Kálmán: Nem tudjuk, honnan jött, ráadásul okoskodik itt nekünk.

Titiri (tele szájjal): Na és? Csak Tojásnak szabad?

Tojás: Te beszélsz? Egy tál lencséért eladnád a... nem is tudom, kit!

Titiri (vállat von): Ha te mondd... *(Eszik tovább)*

Zoltán: Ellenség vagyok, kém, a szocialista rend felforgatója... Soroljam még? Két hónap híján nyolc évig raboskodtam sokféle lágerben, Irkutszktól Magadánig.

Iván: Mágádán!

Titiri: Nem semmi!

Tojás: Úgy csinálsz, mintha tudnád, hol van.

Iván: Szegény!... Iszol tea? *(Tölt egy pohárba, odaadja Zoltánnak)* Ti nem tudni, mi az: Mágádán.

Zoltán: Ez forró. *(Leteszi a poharat)* Iván, felejtsd el a fiúkat.

Iván: Elfelejtteni?

Zoltán: Igen. Nem történt semmi... Semmi az égadta világon.

Iván: Értem.

Zoltán: A fiúk szépen hazamennek, ki-ki a dolgára.

Kálmán: Maga mehet, mi maradunk. *(Csatlakoztatja a rádiót)*

Zoltán: Hogy magyarázzam?!...

Kálmán: Sehogy! *(Csend)*

Zoltán (köhög): Ismered a térképet? *(Kálmán bólint)* Akkor tudod, hogy a Szovjetunió hatalmas, kontinensnyi ország. De azt nem, hogy tele van fegyvergyárakkal, katonasággal és... lágerekkel. Hogy eltiporja Magyarországot, neki ennyi erejébe se kerül *(légykapó mozdulatot tesz)*. Komolyan beszélék.

Kálmán (ököllel sújt a levegőbe): Akkor is győzni fogunk!

(Éles vonatfütty, elrobogó szerelvény zakatolása. A villany kialszik.)

Zoltán: Bár igazad lenne! *(Köhög)* Irigylem a lelkesedéseket, hogy szét kívántok ütni ebben a... maszkabálban. De...

Titiri: Szétverjük a pofájukat! Jobbal-ballal, mint Papp Laci.

Kálmán: Nyughass már!

Zoltán: ...fiatalok vagytok, majdneem gyerekek. A ti dolgotok még csak annyi, hogy éljete; hogy elfogadjátok a valóságot olyannak, amilyen.

Kálmán: És milyen az a valóság?

Zoltán: A valóság az, hogy Dávid nem győzheti le Góliátot. Az orosz nagyhatalmi politika örvénykörében élünk, és ez a politika a kíméletlen érdekérvényesítésről szól, ami nincs tekintettel semmi és senki másra. *(A szavak köhögési rohamba fulladnak.)*

Kálmán: Ideje indulni!

Zoltán: Makacsabb vagy, mint egy őszvér. Hát nem érted?: a pusztulásba vezeted őket!

Titiri: Nem vagyok pulya, hogy vezetgessenek. Gyerünk! *(Feldönti a hokedlit)* A fenébe! Iván, van gyufád?

Tojás: Gyertyát ne tartson?

Titiri: Akkor tapogatózz te, nagyokos, keresd meg az ajtót!

Tojás: Nagyokos az apád.

Titiri: Apámat hagyd, mert úgy, de úgy megrázlak... *(Dübbenés, Titiri elbotlik a szenesvödörben)* A rohadt életbe! Mondtam már, hogy rakja el a vidret! *(Kigyúl a villany. Titiri a padlón hasal, zavartan pillog körbe)* Iván hova tűnt?!

Kálmán: A kurva életbe, elszökött! *(Feltépi az ajtót, kirohan a bakterház elé.)*

Tojás (követi Kálmánt): Azóta a faluban van – száz métert a sánta is lefut...

Titiri (feltápáskodik): Kellett Tojásra hallgatni! Mondtam, hogy kötözzük meg. De nem, csak azért se! *(Belerúg a vödörbe)* Jól mondja Dér Bálint: az oroszok sunyik egytől egyig!

Zoltán: Ellátmányt kap: kolbászt, húskonzervet... Csak azt teszi, amit egy szolganak tennie kell – rohan a gazdájához.

Titiri: Hát ezért nem krampácsol?!

Kálmán (indulatosan visszatérve, Zoltánhoz): Törődjön a tüdőbajával! *(A feszítővasat szorongatva)* Ha maga nincs, nem szökik el!

Tojás (Kálmán mellé áll): Ha nem politikázik, rég megkötöztük volna. *(Izgagtottan)* Mi lesz, ha ránk hozza a milíciát, a határőrséget? Ha elzárják a határhoz vezető utakat?

Titiri: Mi van, betojtál?

Tojás: Nem tojtam be. Kálmán tudja, hogy nem félek!

Titiri: Baz' meg, hát reszket a lábad!

Zoltán: A laktanyát nem költöztették át Badalóba?

Titiri: Átköltöztették.

Tojás: Egy hete mégis tele volt katonákkal a falu, széthánytak minden szénakazlat.

Titiri: Keresnek valakit...

Zoltán: Nem tudjátok, kit?

Kálmán: Magát. *(Visszateszi a sarokba a feszítővasat)* Maga az öreg tanító fia.

Zoltán: Honnan veszed?

Kálmán (leül az asztalhoz): Tud arról, hogy volt a falunkban határőr-laktanya. *(Csend)*

Titiri (hüledezve): Az anyját!... Maga a tanító? Tényleg megölt három börtönőrt?

Zoltán: Nem vagyok gyilkos. Szabadulólevéllel engedtek haza. Tanító se vagyok, mert közbeszólt a háború, nem sikerült befejezmem a tanítóképzőt.

Tojás: Azt mondják, rádió adó-vevője volt.

Zoltán (kényszeredetten nevet, majd köhög): Én meg a kémkedés!... *(Erősen köhög)* Hogy tudjátok: azért sóztak rám huszonöt évet, mert az amerikai fogságban szerintük kiképeztek burzsoá propagandistának...

Titiri: Nem semmi!

Tojás: Tudod egyáltalán, mi a burzsoá?

Titiri: Hogyne tudnám – keresztapám is az!

Tojás: Ő kulák.

Titiri: Nem mindegy? Őt is huszonöt évre ítélték!

Zoltán: Amikor Magyarországon valamelyest megszilárdult Rákosi hatalma, Kárpátalján is megkezdődött a „tisztogatas”.

Titiri: Micsoda kezdődött?

Kálmán: Fogd már be!

Zoltán (köhögve): A kuláktalanítás... A görög katolikus egyház likvidálása... A múlt „csökevényeinek” felszámolása... Engem sem akkor ítélték el, amikor hazajöttem az amerikai fogságból, hanem később... Így már érthető?

Kálmán: Kár tagadnia: maga tanító!

Zoltán (sóhajtván): Sajnálom, csak osztályismétlő diákja, bukott tanítványa vagyok az életnek.

Titiri: Miért baj az? A második osztályt én is kétszer jártam ki.

Tojás: Nem is tanultál meg olvasni.

Titiri: Nem igaz! *(Sarokba hajítja a vödöröt)* Az volt a baj, hogy sokat hiányoztam. Hármunkra jutott egy pár cipő, és a nővéreim megbírtak velem...

Zoltán (feláll): Ideje indulnotok!

Titiri (értetlenül): Hová?

Zoltán: A vasúti töltés mellett gyalogút vezet a Borzsaig...

Kálmán: Ismerem az utat.

Zoltán (köhög): Menjetek végig a parton, amíg az ide tartó határőrök mögé nem kerültek, aztán irány a fokárka*. Tudjátok, hol van? *(Kálmán bólint)* A torkolata sással-náddal benőtt ingovány...

Tojás: Füzes.

Zoltán: Mellékes. Az a fontos, hogy rátaláljatok egy vaddisznócsapásra; azon aknaveszély nélkül eljuthattok a Tiszáig.

Kálmán (feláll): November van, nem lesz nagyon hideg a víz?

Zoltán: Nincs más út. A szárazhatár kész öngyilkosság lenne!

Tojás: A hideg vízben begörcsölhetünk.

Zoltán: Figyeljete! Ha már lent vagytok a Tisza-parton, a folyásirányba induljatok, és addig menjetek, amíg gázlóra nem lelték. Pár métert így is úsznotok kell majd, de fiatalok vagytok, túlélitek. Milótán vagy Csécsén, valahol majd csak megszáritkoztok. *(Csend)* Na, mire vártok?

Kálmán: Mondja csak: miért segít?

Zoltán (indulatosan): Mert a Nyirő Kálmán fia vagyok, Titiri a Balogh Pityué, Tojás a Szabó Albié! Mert egy utca porában nőttem fel az apáttal! Mert elátkozott a mi sorsunk, kész lehetetlenség... *(Csend)*

Titiri: Tojás apja hazajött a lágerből, de az enyém és a Kálmáné odaveszett...

Tojás (Titirit cibálva): Gyere már – a percek itt vannak!

Titiri (Zoltánhoz): Jöjjön velünk!

Zoltán (köhögve): Elárulna bennünket a köhögésem.

Kálmán (a kezét nyújtja Zoltánnak): Hát akkor... a legjobbakat!

Zoltán (Kálmán kezét fogva): Apámat hogyan, miből temették el?

Kálmán: Rendesen. A falu összeadta rá a pénzt... Gyerünk!

(A fiúk futva el. A szín elsötétedik. Vonatfütyty, elhaladó szerelvény zakatolása.)

F ü g g ö n y

* Megáradt folyó vizét az alacsonyabban fekvő, főleg legelőként hasznosított területre vezető csatorna. (B. G.)

TÓTH FERENC

MAGYARORSZÁG FALAIRA

*Október volt,
elvágták a város
utca-erét.
Vörös most is
minden, de már a hullt lombtól,
mi földet ért.*

*Láncaltalpaknak
nyoma sincs, a téren
rockzene szól,
hol bitófák
sora virágzott akkor,
és golyótól*

*hullott el mind,
aki levegőt vett:
azt hitték, szólt.
Ma semmi sem
visszhangzik a falak közt.
Szépre vakolt*

*a fal, a múlt,
csicsásan fedve el
a szent mocskot.
Csodálkozom,
hogy köztük valahogy
lakni tudok.*

AZ ELMARADT SAKKPARTI

Áttelepülése óta félévenként hazalátogat szülővárosába, s egy teljes hetet tölt el unokája családjánál. Mindig szeretettel fogadják, figyelmes-ségükből arra is futja, hogy összegyűjtsék számára a megyei magyar lapokat: legyen miből tájékozódnia, kitölteni a távollét okozta információ-hiányt. Mindezt azért, mert tudják: a határon túl lakik, de itthon él, s minden érdekli, ami itthon történik.

Szombaton érkezik, a nap hátralévő részét a családdal tölti el. Másnap reggel a szokottnál később ébred, mert az esti elalvás előtt, lámpaoltás után órákig hallgatja a Tisza csacsogását; a folyó ugyanis unokája házatól harminc méterre igyekszik a Kárpátok öleléséből a rónaság felé, miközben hajjai és tarajai szüntelenül cseverésznek, s ebből a csevelyből – úgy érzi – többet tud meg a távoli és a közelmúltról, mint bármelyik rádió- vagy tévécsatornából.

Vasárnap délelőtt a városka temetőjébe megy, virágot visz felmenői és barátai sírjára; imádkozik, emlékezik. Útban visszafelé ismerősökkel találkozik és beszélget, lélekmelengető gondolatokat cserél velük. A bőséges ebédet követő, órácskányi szundítás után istentiszteletre megy, hálát adni a Teremtőnek, aki újra hazavezérelte.

Templom után megvárja a tiszteletest, együtt mennek az új parókia könyvtárába, ahol régi szokásukhoz híven sakktáblához ülnek. A szellemi csetepaté közben természetesen beszélgetnek. Egy ilyen alkalomkor sikerül meglepnie a tiszteletest.

– Legutóbb – mondja, mialatt csatasorba állítja a figurákat — olyasmit láttam a temetőben, ami nem jellemző évszázados szokásainkra, s ezért nem hagy nyugton.

A tiszteletes szemében érdeklődés fénye csillan.

– Mi volt az? – kérdezi.

– A második sorban, amelyik egykori esperes urunk emlékhelyétől indult, egy oda nem illő, vagyis szokatlan fejfát láttam, amelynek felirata ez: Boriszova Nágya, 1956–1996, A. B. F. K. A. Szláv, pontosabban orosz név, a mi betűinkkel a mi magyar, református temetőnkben... Miért? Hiszen ott a keleti rész, ahová a görög katolikusok és az ortodoxok temetkeznek...

A tiszteletes nyitni készül, de a figurát már-már érintő keze visszavonul a kockás tábla felől.

– Oda az orosz asszonyt temettük – mondja, majd kissé emeltebb, de rendkívül barátságos hangon megismétli: – a mi orosz asszonyunkat...

–??

– Hogy megértsd a történeteket, a távoli múlt felidézésével kell kezdenem – kortyol üdítőjébe a tiszteletes. – Nágya asszony tényleg orosz volt, a Volgántúlról származott. A kilencvenes évek elején félénken bekopogott hozzám ide a parókiába... Máig pontosan emlékszem törekeny alkatára és szegényes, de tiszta öltözkéire. És persze a szavaira, mert sűrű bocsánatkérés közepette azt kérdezte, megengedem-e, hogy jelen legyen a mi istentiszteleteinken. Mielőtt válaszolhattam volna, elmondta előttem – ha törve is – magyarul a Miatyánkot. Természetesen igent mondtam, aminek nagyon megörült, és beszélni kezdett, egyre folyékonyabban, kivált, amikor arra biztattam, használja az anyanyelvét, hiszen értem és beszélem azt is. Bátyuskának szólított, s még inkább megeredt a szava. Sokat megtudtam róla és családjáról. Elmondta, hogy ő pravoszláv vallású. Ebben a hitben született, ebben nevelték. Három évvel azelőtt érkeztek erre a vidékre, a mi városunkba. Az ura hivatásos katona, továbbszolgáló tisztos volt a határőröknél. Pontosan három éve maradt a szolgálatból, amikor ide irányították. Persze, jött vele a felesége is. Addig csak térképen látták Kárpátalját, de tudták, hogy itt is van államhatár. Örültek, hogy ide vezényelték, hiszen szolgálati éveik vége felé a tisztek is igyekeztek ide helyezettetni magukat, mert civilként itt maradhattak, ahol sokkal jobb az élet, mint bárhol másutt az Unióban; de féltek is az itt élő magyaroktól... Főleg Nágya asszony, különösen akkor, amikor – szolgálat utolsó évében – az ura meghalt. A májával volt baj, mert hát – így mondta Nágya is – az orosz ember szenvedélye a vodka... Nem tudta, mi lesz vele: a szolgálati lakásban nem maradhatott, haza a Volgántúlra sem mehetett, hiszen ott már senkije se volt – egy-szál egyedül maradt... A határőrsparancsnok segítségével végül szoba-konyhás lakást kapott az egyik tömbház ötödik emeletén. Megnyugodhatott volna, de a szomszédai mind magyarok voltak, s ő tartott tőlük...

– Miért? Volt rá oka?

– Akkor még nem tudtam, erről később beszélt. Hogy némi derűvel tegyem elviselhetőbbé aggodalmait, tréfásan megjegyeztem: de ugye nincsen szarvuk a szomszédainak... Mosolyogva újságolta, hogy hamar összeharátkoztak vele a szomszédai, a tömbház minden lakója; nem éreztették vele, hogy orosz származása miatt bűnhődnie kellene a múltért. Sőt, ünnepnapokon vendégségbe hívták magukhoz, s olyan finomságokkal

kínálták, amilyeneket ő azelőtt sose evett. Különösen ízletesek voltak a húsvéti és a karácsonyi sütemények. Aztán magukkal hívták a templomba is, ide, a reformátusba. Nehezen bár, de rászánta magát. Igaz, nem értett semmit az ígéhirdetésből, mégis boldog volt, mert az emberek itt is barátságosan fogadták, nem nézték ki maguk közül. Később már egyedül is eljárt a templomba, a karzaton ülve imádkozott. Volt, aki feléje nyújtotta az énekeskönyvet, de nem fogadta el, hisz nem tudott olvasni magyarul, no meg ő a saját imáikat mormolta magában. Többször láttam őt a karzaton, s nem tagadom, kezdetben furcsálltam a jelenlétét, de később megszoktam. Idővel eljött a temetőbe is. Ott volt, amikor a sztálini lágerekből elpusztult testvéreink lelki üdvösségéért imádkoztunk, és akkor is, amikor kopjafát állítottunk az '56-ban hősi halált halt anyaországi testvéreink emlékére. Bizony, némelyek ekkor nehezményezték a jelenlétét...

A sakktábla katonás rendben felsorakoztatott figurái tétlenül állnak a helyükön. A tiszteletes rövid ideig elmereng, aztán folytatja:

– '96 őszén a járási kórház sebészeti osztályának főorvosa telefonon jelezte: egyik betege, Boriszova Nágya nevű idősebb hölgy arra kér, hogy látogassam meg – valami nagyon fontosat szeretne elmondani. A doktor hozzátette: siessek, mert a betegnek nem sok ideje van hátra... Fontosnak tartottam, hogy még aznap elmenjek hozzá, s nem csak kötelességből: azért is, mert azelőtti utolsó találkozásunkkor úgy tűnt, mintha elhallgatott volna valamit. Reméltem, hogy most akarja elmondani. Sejtésem beigazolódott, mert amikor csontsovány kezét felém nyújtva megköszönte óhajának teljesítését, bevallotta: a múltkor nem akarta tovább rabolni az időmet, ezért nem mondott el mindent; de most, a halálos ágyán muszáj kibeszélnie, s kérése is van hozzám. És ekkor átnyújtott egy jellegzetes, háromszögűre formált orosz katonalevelet, mondván: volt egy fiúk, aki az apja nyomdokaiba lépve a katonai pályát választotta. Elvégezte a tiszti főiskolát, hadnagy lett a harcokszíznál. Ők szép jövőt reméltek neki, de a sors másképp rendelkezett: a fiú 1956-ban átesett az első és számára utolsó tűzkeresztségen... A levélben ez állt:

„Köszöntelek titeket, apus és anyus! Mikor olvasni fogjátok leveletem, már jól leszek. Eddig nem írhattam nektek, mert fokozott készültségben voltunk, akkor nem szabad levelezni – ezt apus tudja. November elején napiparancsot hirdettek: kitört a háború, megyünk a frontra, segítenünk kell arab testvéreinket. Vonatra szálltunk és elindultunk a Szuezi-csatornához, hogy együtt harcoljunk szövetségeseinkkel az izraeli agresszorok ellen. Egy nagy város elé érkeztünk, kirakodtunk, de nem

sokáig maradtunk tétlen. Parancsba adták, hogy azonnal támadni kell a várost, ahol mindenféle csürhe meg akarja dönteni a népi hatalmat. Mindenkire, akinél fegyver van, löni kell. Csak a város szélén döbrentünk rá, hogy Magyarországon, Budapesten vagyunk. A városban sűrű lövöldözés zaja hallatszott. Mi csak fegyveres civil fiatalokat láttunk, katonákat sehol. Szörnyű volt, mert minden házból lőttek ránk, Molotov-kötegelőket dobáltak tankjainkra.

Voltak emberek, akik a harc szünetében odajöttek hozzánk, még élelmet is adtak, és azt mondták, hogy a harcoló civilek nem fasiszták, nem ellenforradalmárok, hanem egyszerű magyar emberek, akik szabadon akarnak élni, s nem akarják, hogy mi megszálljuk az országukat. Ilyesmi volt írva sok-sok plakátra is. Mikor a parancsnokaink kérdeztük, ők megfenyegettek: ha nem lövünk, ha bratyizunk az ellenséggel, akkor minket is lelőnek – a mieink. Mégis, ha fiatal fiúkat és lányokat láttunk magunk előtt, néha melljük eresztettünk egy-egy sorozatot; de pontosak is voltunk, mert sok bajtársunk elesett, égtek a tankjaink. Én is lövést kaptam. Hazaszállítottak, itt kezelnek. Hamarosan egészen felgyógyulok és megyek haza hozzátok. Vigyázzatok magatokra! Szerető fiatok: Vologya.”

Percekig tartó csend nehezül a könyvtárszobára, csak a két férfi tekintete bókálszik érdektelenül a sakktáblán. Aztán a tiszteletes folytatja:

– Hiába várták a szülők, Vologya sohasem tért haza. Hivatalos értesítés jött helyette, a szokásos szöveggel: „Az önök fia hősi halált halt a haza védelmében.” Az értesítéshez mellékeltek a Bátorságért érdemrendet... Nágya szerint fiúk a levelét nem küldte el, mert tudta, fennakadna a cenzúrára. Az ura többször levéllel fordult Vologya hadtestparancsnokságához, katonai levéltárakhoz, hogy megtudják, mi lett a fiúk sorsa, hol és milyen körülmények közt halt meg, de választ csak egyszer, az Unió felbomlása után kapott, a fia rég megírt levelével együtt, amely addig titkosítva hevert valamelyik hadi levéltárban. Ezt a küldeményt Nágya férje eltitkolta, csak a halála előtt adta oda a feleségének. És Nágya bevallotta: ezért féltek a magyaroktól. Merthogy a fiúk magyar földön harcolt, a magyarok ellen, ott kapott halálos sebet... Természetesen vigasztalni próbáltam, mondván: most már tudja, hogy az 1956-os küzdelem nem banditák ámokfutása volt, nem ellenforradalom, hanem szabadságharc, s az ő fia is áldozat, egy a kommunista ideológia ártatlan áldozatainak közül. Nagyon is érthető szomorúsággal mondta, hogy igen, tudja, azzal a sok-sok orosz anyával együtt, akik holtukig siratják fiaikat. Félrevezette őket az az ideológia, s ezt itt, közöttünk értette meg. Magyar szomszédai

ugyanis sokat meséltek azokról az eseményekről, s meghallgatta a szemtanúk visszaemlékezéseit is a tévéből. Igen, megértette, hogy nem az egyszerű orosz emberek ellen harcoltak a magyarok, hanem az elnyomás ellen, a szabadságukért. Elmondta, mennyire fájt és örült is a lelke, mikor az ötvenhatosok kopjafájának avatásán az ártatlanul elesett orosz katonák lelki üdvösségéért is fohászzkodtam. Megköszönte a mi istenünknek, hogy megvilágosította elméjét, befogadta őt lelki házába... Én pedig a bizalmaért mondtam köszönetet, s hálát adtam az Úrnak, hogy ez az asszony most már olyannak látja a múltat, amilyen ténylegesen volt. Akkor mondta, ragaszkodón megfogva a kezemet, hogy van egy utolsó kérése, mivel hamarosan elmegy a fia és a férje után, akiknek



mindent elmond, ami történt, igazságot és hazugságot egyaránt. Arra kért, hogy temessük magyar testvérei mellé, a kopjafa közelébe, mert úgy érzi, csak ott fog megnyugodni, bízva abban, hogy megbocsátjuk nekik '56 áldozatait – a mieinket és az övékét is... Így történt. Halála után Nágya sírja fölé hármaskeresztet állítottunk, de később, november első napjaiban – így döntött a presbitérium – ezt kicseréltük a nálunk hagyományos fejfára, amelybe az elhunyt születési éveként az 1956-os évszámot vésettük. Újjászületésének időpontját... Ennyi a történet, amihez csak annyit lehet hozzátenni: ez az asszony volt az első és talán mindmáig egyetlen, aki bocsánatot kért...

A visszajáró vendég nehézkesen, szinte tápászkodva áll fel az asztaltól. Nem szól, megöleli vendéglátóját és elmegy. Megfogamzik és tölgyesen terebélyesedik benne a szándék: ha Isten segíti, október végén ismét hazalátogat, hoz piros-fehér-zöld szalagos koszorút az orosz asszony sírjára.

LÁNCTALPTÉPTE EMLÉKEK

Legszebb éveimet Beregszászban töltöttem, ma is nagyon szeretem ezt a várost, ahol választott pályámon sokszor megadatott a siker felemelő élménye. Ottlétemkor ellenállhatatlanul fűt a vágy: végigsétálni régről ismerős utcáin, örülni az új köntösbe öltöztetett épületeknek, minden szép változásnak, felidézve a szovjet birodalom bukásával egy időben romlásnak indult épületeket, a kiürült üzletek ajtaján lógó rozsdás lakatokat, a bezárt üzemek elbocsátott, kereseti lehetőség nélkül tengődésre kényszerített munkásembereket, és persze a felbontott burkolatú meg kövezetlen utcákat, amelyekből ma is jó néhány akad a városban. Ilyen – például – az egykori Csapajev utca, amelynek neve Vörösmarty Mihály-ra változott, ám húsz évvel ezelőtti feltúrt állapota változatlan maradt, olyannyira, hogy hajlamos vagyok feltételezni: valakik valahol a szovjet éra „műemlékeként” tartják így „becsben”.

Történt másfajta utcarombolás is kedves városomban: az 1956. november 4-re virradó éjszakán átvonuló szovjet harckocsik láncalpainak „köszönhetően”, amelyek szétzúzták a város kockakövekkel burkolt központját, valamint a szovjet–magyar határ felé vezető B. Hmelnickij (ma: Bocskai) utca több szakaszát.

A város másik felének lakói csak reggel hallhatták hírét a szombat éjszaka történeteknek. Mi sem tudtunk semmit, hiszen fiatal házasokként azon az éjszakán volt az esküvői vacsoránk. Vasárnap délután természetesen elmentünk a helyszínre, s megbámultuk a láncaltapok vájta gödröket, a szanaszét szórt kockaköveket. Ha tréfálkozó kedvem volna, most azon nevetnék, hogy ez a séta volt a mi „nászutunk”. Az október 23-án kezdődő budapesti események okán egy héttel későbbre halasztott lakodalmi vacsoránk is szerény körülmények közt, szűk családi és baráti körben zajlott le; hivatalos anyakönyvi házasságkötésünk ugyanis hamarabb megtörtént, ahogy egyházi esküvőnk is a református pap lakásán, ahová egy hétköznapi estén, gyengén megvilágított utcákon, a házfalak alatt lopakodva jutottunk el. Néptelen volt a város, az emberek otthonaikban, ócska rádiójuk mellett kuporogva lesték a magyar nyelvű adások híreit, szüntelenül bosszankodva, mert a szovjet katonai radarállomások bevetették minden energiájukat, hogy hallgathatatlanná tegyék a Szabad Európa, Amerika Hangja, de még a Kossuth Rádió adásait is. Bezzeg a moszkvai magyar nyelvű adás annál érthetőbben és hangosabban bömbölte hamis híreit – amelyekre senki sem volt kíváncsi.

Esküvői vacsoránk közben fél füllel mi szintén kis ARZ típusú, pléhdobozos rádiókra figyeltünk. Akkor még csak nem is sejtettük, hogy

hamarosan szovjet harckocsik hordája csörtet át kisvárosunkon Budapest felé. Aztán a város központjában széttúrt utcaköveket bámuló emberek már arról suttogtak, hogy bajban a magyar forradalom. Nem tévedtek: a szovjetek elfojtották a forradalmat, elkezdődött a megtorlás, s nemcsak Magyarországon, hanem Kárpátalján is, melynek során a KGB leleplezte, a szovjet típusú „népbíróság” pedig több évi börtönbüntetésre ítélte a szovjetellenes röplapokat terjesztő fiatalokat.

Mialatt a KGB elégedetten tehetett pontot „remekül” elvégzett munkájára, Beregszászban siettek helyükre rakni a kockaköveket, hogy ne maradjon látható nyoma a láncralapok rombolásának.

A város magyarsága csalódottságtól megkeseredetten magába roskadva élte tovább az életét. A történekről nem mert beszélni senki, mert továbbra is működött a besúgóí hálózat, sőt, a beszervezett ügynökök mellett akadtak más, fülüket hegyező rosszindulatú egyének, akik ideológiai „harcosoknak” tartották magukat, és érdemek szerzése végett nemegyszer próbáltak befeketíteni teljesen ártatlan magyar embereket.

Két ilyen „harcossal” nekem, illetve népszínházunknak is meggyűlt a baja abban az időben, amikor az anyaország magyarsága már a Kádár-korszak hímes tojásait festegette, a Beregszászi Népszínház pedig Nádas Anna rendezésében estéről estére nagy sikerrel mutatta be Csizmarek Mátyás *Bújócska* című szatirikus vígjátékát, amelyhez dalszövegeket írtam, s azokhoz Czikkajló Pál, városunk kiváló amatőr zeneszerzője komponált csodálatos dallamokat. Már a tizedik, a jegyek elővételi árusításából ítélve táblás ház előtt megtartandó előadásra készültünk, amikor az említett két (egyébként magyar nemzetiségű) ideológus gyanakodásában megtestesülve beütött a mennykő. Nem kívánom őket teljes nevükön nevezni; elég, ha jelzem, hogy egyikük Ungvárról érkezett, a másik beregszászi lakos volt, nevük kezdőbetűi pedig azonosak: R. M. Ezek az elvtársak felfigyeltek a *Bújócska* sorozatos sikerére, s úgy vélték, valami nincs rendben — a darabban bizonyára jelen van valamilyen, a társadalomra negatívan ható cselekmény. Mint igazgatóhoz, hozzám jöttek, mondván: hallottak a darab sikeréről, ők is szeretnék megnézni, de már nem kaptak jegyet. Én hülye – tiszteletjeggyel ajándékoztam meg őket...

A *Bújócska* mellesleg az ötvenes évek magyar társadalmának szatirikus ábrázolása volt, amelyben kigúnyoltak egy vállalati vezérigazgatót, aki csakis a munkás- és parasztkadereket kedveli, s emiatt Göncöl Feri (a darab hőse, értelmiségi családból származó tehetséges mérnök) elé számtalan akadályt gördít. Még nagyobb baj, hogy a vezérigazgató lánya, Teri és Feri egymásba szerelmesednek. Feriből a munkatársai parasztkádert próbálnak „faragni”, s hogy valóban imponáljon a „vezérnek”, egy vidékről felranciaált amatőr

színész személyében alapát is kerítenek neki, akinek egy téesz-elnököt kell alakítania. Természetesen elkezdődnek a félreértések, mint általában minden vígjátékban.

A zenés vígjáték egyáltalán nem volt ínyére a két „kritikusnak”. Főleg az a jelenet háborította fel őket, amelyben a darabbeli mama kijelenti, hogy Göncöl Feri *„olyan, de olyan káder, aki még álmában is Marx Károllyal beszélget”*.

– Marx Károllyal még álmában se merjen viccelni senki! – mondták ki a szigorú verdiktet rögtön az előadás utáni rövid beszélgetésen, szemünkre vetve, hogy *„nem a darab eszmei mondanivalóját, hanem annak szatirikus oldalát”* domborítottuk ki, *„kigúnyolva a szocializmust építő Magyarország társadalmát”*.

Akkor még azt hittük, az ő véleményük nem nyom túl sokat a latban, s hogy a darabot – legfeljebb egy-két poén élet tompítva – továbbra is játszhatjuk. Tévedtünk: feljelentették a társulatot, s másnap reggel engem behívtak a járási pártbizottság agitációs-propaganda osztályára. Az osztályvezető, aki a két éber „harcostól” kapott tájékoztatás nélkül nyilván soha nem tudta volna meg, miről szól a darab, feljelentőinkkel az oldalán, ellenséges hangulatban fogadott, s felelősségre vont a „történetek” miatt. Többek közt azzal próbáltam védekezni, hogy a darab a „szocializmust építő” Magyarországon is nagy sikerrel fut.

– Lehet, hogy ott igen, de nálunk ne fusson, hogy itt meg ne történjen az, ami ott történt októberben!

„Csak nem ezen múlik a Szovjetunió biztonságos jövője?!” – gondoltam ingerült gúnnnyal, mintegy vigasztalásképpen. Merthogy a darabot könyörtelenül betiltották. Az éber „hősök” természetesen büszkék voltak tettükre, mintha ők mentették volna meg Beregszászt egy forradalomtól... Mi pedig újabb és újabb színművek bemutatásával továbbra is tettük a dolgunkat, elvittük a magyar szót Kárpátalja településeire, kezdetben szekereken, később bérelt, nyitott teherautókon, majd rozoga autóbuszon, sokszor hideg termekben, de meleg szívű, hálás közönség előtt fellépve.

...Lám, hogy elkalandoztak gondolataim Beregszász központjából, ahol ötven évvel ezelőtt láncotalpak dúlták fel az utcát és az emberek nyugalmát. Mindezt sokan elfelejthették már, s vannak, akik még nem is éltek akkor. Én emlékezem, mert szerény nászutunk ide vezetett. Szép emlék a szörnyűségben. Aranylakodalmunkra készülve bízunk abban, hogy boldog és békés lesz, a szomorú múlt pedig feledésbe merül.

Vagy mégse? A kockakövekkel borított utca egykori sebeit aszfaltozással „begyógyíthatták”, de a láncotalp tépte rossz emlékek ötven év múltán is élnék.

DAL

*Léptem csöndje eltörött.
Járok csak a föld fölött
Botolva.*

*Már épül bennem a tél.
Szép fám rügyét s levelét
Ha veszti,*

*Elvették a hold mögött,
Amit hoztam, s így ülök
Bomolva.*

*Csak ne fájna úgy a szél,
Míg éjanyám haját szét-
Ereszti.*

PERMUTÁCIÓ

*Figyelem az ideget magamban:
ha ráng, és ráng, hogy szavam van.
Ha szavam nincs,
figyelem az ideget magamban,
ráng, hogy szavam nincs.
Hogy szavam nincs,
s magam van!*

AMIKORMÁR

*Amikor már semmi vagy,
Csak akkor leled meg magad.
Tudva már, hogy semmi minden,
Ami van. De ami nincsen,
Lenni vágyik. Az bármi nagy,
Vagy apró s jelentéktelen,
Tán akarja, hogy tény legyen.
Hogy lény legyen, vagy sűrű tárgy,
Vagy érzelem, tán puszta vágy,
Vagy értelem és alkotás,
Mit nem teremthet senki más.
Hogy el ne múljk a varázs,
Amikor már semmi vagy.
Csak így leled meg önmagad.*

üzenet

*felgyújtottatok hát
a parázsló testet
a ki nem alvó lámpát
formája takart, fénye nagy
de ki fogja fel, létezőnk
hát ébredni, megérteni
rombolni, újat alkotni
mert lejár az idő
teljes lesz a kör*

*áldást adó
tört szárny alatt
siessetek a jövőbe
magatokért
eddig térden éltetek
most haljatok talpon
ne kínozzon
kérdőjel
az utcakövön, árokszélen*

FINTA ÉVA

EVOKÁCIÓ CSILLAGOS ÉG ALATT

*Mélybarna illatú könyvtárak odúján
dohány- és könyvszag sípoló tüdejénél
hol összejártam randevúzni réveteg
korok nagyságos szellemfejedelm'ivel
s találkozóm lett volna Vörösmartyval –
egyszerre túl sokan lettünk e köedény-
szobában, táplálékai az időnek.
És keserű lett arca Tompa Mihálynak
Berzsenyi feszülten nézett füzetembe
Csokonai félrebiggyesztette száját
Juhász Gyula kezével takarta szemét –
„Ki innen!” – szólt hozzám Vörösmarty Mihály –
e hely túl kicsi ennyi keserűségnek.*

*(Könyvlapokból az ott sündörgő kisgyerek
papírcsónakot hajtogatott, s vízre szállt –
mindent szabad, gyerekek – szólt a rendező –
csak összeálljon majd a filmkockán a kép.)*

*A Lófej-ködöt választottuk helyszínül
elégge néptelennek találtuk éppen
javasoltam, hogy alapítsuk meg a múlt
szimbiózisát minden eljövendővel.
Vörösmartyt egészen más tüzelte fel:
lesz-é különb az emberiség egykoron?...
Én nemesített növényeink példáján
bátran állítottam, hogy ez is eljövend.
Nagy lesz az ember, telt és féregmentes is
csak illatát s ízét fogja veszíteni.*

OTTHON

*A senki-földje lett e kis haza
nem tesznek-vesznek rajta nincs parádé
az Idő él csak jól: mindent befalhat
Kronosz dühödten tömheti magát
utcával házzal régi emberekkel
hogy eltüntesse létünk nyomait.
Talán csak a temetőket kerüli
ott hagyja nőni épülni a hantot
a lombokat a fejfákat virágot
de már a Nagy-hegyet is majd megette
s talán a Holdat rágja róla már azóta.
Kronosz mindenevő depressziós és kövér
sunnyin lenyel ásót kapát harangot
országot várost ítélgazást is
csak Trianont nem képes már lenyelni
Trianon mint a gesztenyeburok
mint a sündiszó sűrűlókefe
elakad Kronosz nyeldekölője táján
és visszaköpi krákogva a létbe.
Bordóival sem megy le Trianon
Kronosz törekvő mindenevő torkán.*

„EZÜSTGITÁR”

Az induló új nap neszezése nyugalommal tölt el: odakint a járdát takaró levélszőnyeg halkán surrog az emberek sietős léptei alatt, egy cinke hangosan cippantva köszönti a fényességes októberi reggelt, kilencvenkettedik évét taposó apám a mosdó felé csoszog, a konyha felől frissen főzött kávé illata árad szobámba, ahogy minden reggel. Épp csak résnyire nyitom a szemem és bekapcsolom a magnórádiót, hogy meghallgassam, mi történt a világban.

A jól ismert bemondó hangja helyett ismeretlen, idegen nyelven hadaró női hangot hallok, és már nyúlok a keresógombhoz, hogy a megszokott állomásra állítsam, amikor bársonyos férfihang gitárkísérettel egy régről ismerős dalt kezd énekelni. Az *Ezüstgitár*.

A zene szárnyaira emel, s egy pillanat alatt negyvenhét évnnyire repít vissza az időben.

...1956, október. Iskolába indulás előtt a reggelivel birkózom, szórakozottan hallgatom a vezetékes rádió recsegő-ropogó hangját. Forradalomról, ellenforradalomról beszél. Nem igazán értem, de különösebben nem is érdekel. Aztán elakad a bemondó hangja, a háttérben mintha lövések dördülnének, s végül felcsendül a közkedvelt sláger, az *Ezüstgitár* dallama, amit önfeledten együtt dúdolok az énekessel...

Táskámat vidáman lóbálva futok az iskolába. Az akkor még 4. számú, ma már Kossuth Lajos nevét viselő középiskola udvarán izgatottan beszélgető diákok kisebb-nagyobb csoportjai várják a becsöngetést. Az ügyeletes tanárok szokatlanul feszült arccal álldogálnak a folyosón, és zavartan, egymás tekintetét kerülve beszélgetnek.

...Mennyire naiv, tapasztalatlan, a mostani kamaszokhoz mérten tájékozatlan, szűk látókörű gyermek voltam, voltunk mi, a nagy többség azokban az időkben! Semmit sem értettünk az egészből, rózsaszínben láttuk a világot – ahogy azt a szovjet propaganda belénk táplálta. Az én fülemet továbbra is az *Ezüstgitár* melódiája töltötte be, az utcáról felhallatszó, szünni nem akaró dübörgés sem tudta elnyomni.

Szünetben egymást lökdösve, fűtőkben lógtunk az emeleti osztály ablakában, és a Magyarország felé törtető tankokat néztük, amelyekről vidám srácok integettek felénk. A látvány érdeklődést, izgalmat váltott ki bennem, semmi többet.

De később!... A rádióból gyakran az *Ezüstgitár* dallamát lehetett hallani.

Talán ez az egy lemez maradt épségben a rádióban, a többi megsemmisült az ostromtűzben... És akkor már halottakkal voltak tele a pesti utcák... Nemcsak felnőttekkel, hanem gyerekekkel, hozzám hasonló korú fiúkkal és lányokkal... Akiket ágyúgolyó talált el vagy agyonlőttek, mert Molotov-koktélt hajítottak a szovjet tankokra...

Akkor már sírtam a rádió mellett és elborzadva szorítottam fülemre a tenyeremet, ha azt hallottam: „*Dalolj csak, ezüst gitár...*” Családunk együtt, összébújva hallgatta a Szabad Európát, és a néha felcsillanó remény eufóriával töltött el valamennyiünket. Egy este apám örömtől részegülten jött haza Borzsaváról, ahová naponta kijárt dolgozni: egy rossz irányba vezetett tank a falun áthaladva belezuhan a Borzsa holtágába. „Hál’ istennek – örvendezett apám –, egy szovjet tankkal kevesebb tapossa el a magyar szabadságharcot. Bár mind így pusztulna oda!”

Azelőtt soha nem hallottam apámat így kifakadni, pedig lett volna rá oka: 1944-ben őt is elvitték „három napra”, egy jó évig raboskodott az Uralon túli Nyevjanszkban. De ő legalább hazajött! A Pesten legyilkolt fiatalok már nem térhettek haza... Istenem, hogy meggyűlöltem az *Ezüstgitárt!* Amely egyszer csak elhallgatott, a rádióval együtt. Amikor újra megszólalt

a Kossuth Rádió, többé nem hallottam közvetíteni ezt a dalt.

...Csak most, valamilyen idegen nyelven. Vajon a szövege ugyanaz, mint a magyar változaté?



TÁBORI POSTA

(Folytatás)

Április végére a jó kis tavaszias időjárás szeszélyesre váltott. A többnyire derűs égi mezőre szakadozott felhőnyájakat hajtott a hirtelen kerekedett szél, s az útjában felszedett szeméttel és porral teleszórta a szemünket, szánkat. Aztán sűrű, egyre sötétebb fellegek függönyözték el tőlünk a napot, a levegő lehűlt, s fél órán keresztül záporozott a hó. Ám hasztalan erősködött, meg nem maradhatott, mert a felmelegedett földön csak latyak lett belőle. Az is felszáradt hamar, ha újból tiszta lett a lég, s a nap kedvére végignézhett a felázott tájon. Majd újabb fellegek jöttek, ismét elsírta magát az ég, s az apró szemű permet már hóval vegyesen hullott. Így sütött, esett, havazott két napon át, s ebben a nemszeretem időben érkezett a parancs: máris kezdődjék a csomagolás, rakodás, indulunk a tavaszi hadgyakorlatra, vár ránk a *Lieberosa*.

Sátrakat bontogattunk, alaposan megszellőztettük őket, a hozzájuk való deszkavázakat válogattuk, javígtattuk és rakodtuk a teherjárművek platójára reggeltől sötétedésig. Másnap reggel indulás előtt a haditechnika is felsorakozott a placon műszaki vizsgálatra. A nagyhangú, örökösen locsogó mechanikusok az olajsint ellenőrzésével, az akkumulátorok után-töltésével, a futómű fontosabb gócainak zsírozásával, az üzemanyagtartályok telítankolásával foglalatoskodtak, az operátorok pedig eltűntek részlegeikben s szótlánul végezték a részükre előírt karbantartási munkálatokat. Ezt követően az önjárókról leszerelték, konténerekbe helyezték, majd speciális szállítójárművekkel elvitték a rakétákat.

Mindez engem már nem érintett, szerencsésen kirekesztettem magam ebből az arisztokratikus foglalkozási körből, ugyanakkor az ágyúinkat eddig még senki sem emlegette. Lesz-e lehetőség a kipróbálásukra, vagy csak a leltárkönyv gyarapítása végett küldték őket? Amint így morfondírozok magamban, látom, futár közeleg, aki a karszalagja szerint a törzsparancsnokságon teljesít szolgálatot. Engem keres, értem ugrasztották: a parancsnok hívat. Sapkámmal leverem magamról a port, nagyjából a csizmáimat is megtisztítom, s indulok.

Pankov őrnagy a nagy NDK-térkép előtt állva a Balti-tenger partvidékét tanulmányozza, amikor kopogtatás után benyitok és jelzem, hogy parancsára megjelentem. Egy-két percig még bámulja a térképet, aztán az asztalához ül, s végigmér tetőtől talpig. Állom és viszonzom a pillantásait.

Észre is veszem, mielőtt megszólalna, hogy szája sarkában egy mosoly apró szándéka szorong.

– Mondd csak, közlegény, be tudod-e még indítani a 2P 24-es önjáró hajtóművét? – kérdezi félíg viccesen.

– Ezt el sem tudnám felejtetni, őrnagy elvtárs – válaszolom teljes komolysággal.

– És a kormányrudakkal meg a sebességváltóval milyen viszonyban vagy? – kíváncsiskodik tovább az előbbi hangnemben, s ebből már sejtem, hogy a gépet nekem kell elvezetnem a vasúti rakodáshoz.

– Azokkal is elboldogulok, őrnagy elvtárs – válaszolom önérzetesen.

– El is várom, hogy boldogulj – vált komolyra a hangja, tekintete –, mert az utódod még nem érkezett meg, s a gép magától nem megy el az állomásig. Remélem, megértetted, hogy számítunk rád. Menj, és készülj a feladatra.

– Igenis, őrnagy elvtárs! – felelem tisztelegve, s egy szabályzatszerű hátraarccal indulok az ajtó felé.

Nem sokkal ebéd után Sisecskin alezredes, a brigádparancsnok első helyettese eligazításra sorakoztatott. A tagbaszakadt, kissé már pocakosodó, öregedő főtszít ez alkalommal is a balesetvédelmi szabályok és a katonai fegyelem betartásának fontosságáról rikácsolt fröcsögő szájjal, véreres szemekkel:

– Ne gondolja senki, hogy a tábori körülmények között azt tehet, amit akar, és oda megy, ahová kedve tartja! Ott is szigorú napirend szerint fog történni minden, beleértve az ébresztő utáni reggeli tornákat, amelyeket személyesen fogok ellenőrizni. A tábor határai jól láthatóan ki lesznek jelölve, s mindenki vesse jól az eszébe, hogy azok bármi okból történő elhagyása könnyen dezertálásnak minősülhet.

Itt megállt, végigjáratta szemét a legénységen, mintha máris meg-rögzött fegyelemsértőket vagy azok hiányában bűnbánó arcokat keresne, de csak kerekre nyitott, kíváncsi tekintetekkel találkozott, amelyekből bizonyára kiolvashatta a neki szánt cinikus üzenetet – ugyan mit fontoskodik annyit, s mivel hozakodik még elő ez a kivénhedt hadfi? –, mert jobb kezét felemelve, mutatóujját fenyegetően rázva így folytatta:

– Ami pedig a levelezést illeti... Nos, azzal talán mindenki tisztában van, s ha nem, ismételten hangsúlyozom, hogy a hadgyakorlat helyszínéről, jellegéről, feladatairól levélben fecsegni szigorúan tilos. Ami itt történik, ahhoz a polgáriaknak semmi közük nincs. De a levelezés formai követelményeire is ügyeljünk, nehogy úgy járjunk, mint a gazdasági szakasz egyik katonája, aki minden valószínűség szerint azzal hancegett a hozzátartozóinak, hogy ő az NSZK-ban teljesít katonai szolgálatot, merthogy

amikor a válaszelevele megjött, a borítékon a tábori posta száma után nagy betűkkel ez állt: Német Szövetségi Köztársaság.

Arra a bizonyos címzési ügyre jól emlékszünk, hisz a fiút a sor előtt rótták meg tájékozatlansága vagy ostoba dagályossága miatt, felemlegetése most mégis nagy derűtséget keltett, s az alezredes maga is nevetést imítálva, hitetlenkedve rázta a fejét, majd nyomatékul hozzátette:

– Mekkora marha az, aki nem tudja, hogy melyik országban tölti a szolgálatát! De nála is nagyobb, aki elhiszi neki a nyilvánvaló hazugságot! Csak a nevet és a tábori posta számát írjuk a kópertára, semmi mást! Csak a nevet és a tábori posta számát! A levél akkor is ideér...

Vacsora után átöltöztünk a kopott tábori viseltbe, s arra húztuk rá a nyári *kombinzont*. Majd magunkhoz vettük a személyes holmikkal, tisztálkodó szerekkel teletömött hátizsákot, és kis csoportokban, a sorakozást mellőzve indultunk, hogy menetoszlopba állítsuk a gépeket.

Már rendesen besötétedett, amikor 21 óra 45 perckor megérkezett az indulási parancs, s az alakulat területét elhagyva néhány perc alatt elértük a falun átvezető műutat. Az előttünk kék fénnel haladó parancsnoki terepjáró 60–70 kilométeres tempót diktált, itt volt hát a nagyszerű alkalom, hogy négyes sebességfokozatban is kipróbálhassuk járműveinket. Nyitott fedelű fülkében, bekapcsolt fényszórókkal és iszonyatos zajjal futottunk a drága aszfalton, füstöt és port hagyva magunk után. Szembejövő forgalommal nem találkozottunk, de minek is jöttek volna? Azt az útszakaszt, amelyen egyszer végimentünk, nyugodtan össze lehetett söpörni. Talán 6–7 percig tarthatott a parádés menet. Az előttem futó láncaltapas a tempót lassítva jobbra kanyarodott, s a nyomába térve már feltűntek a gardelegeni vasútállomás fényei.

A pórekocsiból összeállított szerelvényt jó előre odatolták a rámpához. A főtisztek mintegy fél órán át egyeztettek a vasút előljáróival, a gépek parancsnokai pedig, akiknek a zökkenőmentes vagonírozás volt a lelkükre kötve, el sem mozdultak a járművektől, mert talán a gépészeknél is jobban aggódtak az ilyenkor előforduló kisebb balesetek miatt. De mire való a sok meddő töprengés, amikor annyi dolog van! El is kezdődött a rakodás, s ment minden a maga rendje szerint. A tűzvezérlő radar a kis emelkedőn át ráfordult a rakodóállásra, s onnan nagyon lassan, a főhadnagy apró iránymódosításaira ügyelve ráereszkedett az utolsó kocsí platójára. A láncaltapak két oldalt arasznyira lelógtak, de az ügyelő szemek biztonságában az irdatlan vastömeg idegszagató fémes csikorgással kezdte rágni magát a szerelvény eleje felé. Úgy küszött, mint egy ormótlanul nagy acélhernyó, amely mindenképpen

fel akarja zabálni maga előtt az utat. Valahol a tizenötödik kocsi közepén mégis megállt, vezetője leállította a hajtóművet, s a fülkéből kiszállva, a géptesten végiglépkedve a platóra ugrott. Elégedetten szemlélte az akkurátusan elvégzett „munkát”, de nem sokáig gyönyörködhetett, mert mozdult a következő jármű, s azt követően már én sem táthattam a számat: mindjárt jelzést kaptam a kiindulási helyzet elfoglalására.

A műveletek sorrendjét átgondolva startereztem, s egyes fokozatban felhajtottam a rámpára. A hadnagy fényjelekkel, s azokra tenyere élével rásegítve mutogatta, szinte kimérte a fordulás ívét, de a kiemelt ülésből gyerekjáték volt ráállni a helyes irányra. Egy pillanatra mégis a fékre léptem, megálltam: hadd hagyja jóvá a beállást, hadd érezze, hogy nagyon is fontos a jelenléte, hogy nélküle nem boldogulnék. S amikor két tenyérének hívó mozdulataival, óvatos lépésekkel hátrálni kezdett, a kormányrudakat előretolva ráhajtottam a vasúti kocsira, amelynek rugói a hatalmas súly alatt összenyomódtak, s a plató, mintha vízre szálltam volna, megingott alattam. Csak egy másodpercig tartott az egész, de azt üzenetként is felfoghattam: itt nemcsak rajtam múlnak a dolgok, elszakadtam a szilárd, biztonságos talajtól. Izgalomra a továbbiakban még sincs ok, az út egyenes.

Másfél óra bőven elég volt a rakodásra. Még jó, hogy nem tartott hajnalig, hisz így is hűvösre fordult az idő, s a tétlen bámészkodásban végül vacogni kezdtem. Épp jókor érkezett meg az a kötegni ötös drót, amit a gépek rögzítésére küldtek utánunk. Nehéz lesz vele dolgozni – futott át agyamon a gondolat –, de elhamarkodottan ítéltam, mert tapasztalt, előrelátó parancsnokhelyettesünk alapos hőkezelésnek vetette alá az egész köteget. A tűz meglágyította, engedelmessé tette az amúgy acélos anyagot, s amikor levágtunk belőle egy-egy darabot, az szinte a saját súlya alatt is hajlott, akár a tészta. Ugyancsak előrelátó konstruktöreink ellátták a géptesteket rögzítéshez szolgáló erős kampókkal, de a pórekocsik rakfelületén meg kellett keresnünk a biztonságos rakoncákat, amelyekhez legalább háromszorosan odaerősíthettük a kötéseket. Aztán szerelővasat helyeztünk a huzalok közé, s apró részletekben addig tekertük, spannoltuk, míg végül hasonlítani kezdtek egy szép női hajfonathoz.

Nem vártuk meg a szerelvény indulását, melynek közepén még egy személygépkocsit is beiktattak a fegyveres kísérők részére, hanem csapat-szállító UAZ-okra ültünk, majd oszlopba szerveződve rákanyarodtunk az országútra. A kíméletes zötykölődés és a késői óra csakhamar erőt vett rajtunk, s egymásnak dőlve vagy a kalasnyikovra támaszkodva elszunnyadtunk...

Szinte egyszerre ébredtünk, s a tompa homályban kérdőleg böködtük egymás oldalát, amikor a kocsi a sima aszfaltot elhagyva rátért egy hullá-

mos, sáros erdei útra. Egyikünk elemlámpát gyújtott, majd félrehúzta a záróponyvát, s kitekinthettünk a hűvös, sötét lepelbe bújt világba. A hold útja magasán járt már, bizonyára rendesen előrehaladt az idő. Valaki a szemben ülő sorban parancsnoki órája foszforeszkáló számlapjáról leolvasta a pontos időt: negyed kettő. A terep egyre rázósabb, már a fák között járunk, s csak találgatni tudjuk az okát. Bizonyára kisebb pihenő következik, s talán nemcsak a sofőrök miatt. De több találgatásra nem maradt lehetőség, mert az UAZ megállt, s a felpattanó kabinajtó mögül máris zengett a parancs:

– Sasok! Le a gépkocsiról!

Klicsnyikov hadnagy, aki idáig kísért bennünket, gyors létszámenellenőrzésre sorakoztatott, mint ahogy a többi kísérő tiszt is tette, majd ösztönösen elindultunk az előttünk álló tisztás felé.

– Ami hátramaradt az éjszakából, azt itt töltjük – recsegett Kondratyenko zászolós hangja. – A gazdasági szakasz felállítja a sátrakat, s az útegek addig tüzelőt gyűjtenek. Ne pocsékoljuk feleslegesen a gépkocsik áramforrását, meg aztán egy jó melegedés sem fog megártani senkinek.

Elkezdődött a sürgés-forgás. A járművek vezetői újraindították a motorokat, s oly módon állták körbe a tisztást, mint a margitvirág nyelves szíromlevelei a termő nagy sárga foltját. Így a helyzetjelzők összeadott fénye is elegendőnek mutatkozott az alkalmi fészek elkészítéséhez. Ehhez mindenekelőtt rengeteg nyers fenyőgallyat gyűjtöttünk a vegyes lombú erdő szélén. Egy részét azonnal meggyújtottuk a kijelölt tűzhelyen, a többit a sokat tapasztalt őrmester utasítására 10–15 centiméter vastagon a sátrak fenéklapja alá terítettük szét. Az így keletkezett réteg nemcsak a nyirkos talajtól szigetel, de matrac-szerűen rugalmassá is teszi majd a fekhelyet.

A tüzet hulladék fával tápláltuk, amit bőséggel szedhettünk az aljnővényzettel benőtt avaron, áldoztuk hát számolatlanul a száraz ágakat, s úgy örültünk a hatalmas lángnyelveknek, akár a gyerekek. Leleményesebb társaink vizet kerítettek csajkájukba a tárolóedények valamelyikéből, s a tűzhöz közel tolva igyekeztek minél előbb felforralni. Hátizsákjainkat egynapi száraz élelem – konzervek, kétszersültek és némi kockacukor – nehezítette. Legalább a cukor egy részével tegyük könnyebbé, hisz egy jó forró tea, sőt, ha főzet nincs, a cukorral megdicsőített forró víz is jóleshet ilyenkor!

Három óra felé tisztjeink fáradtan bólintottak, elrendelték a takarodót. A terjedelmes tűzhely paraszát összébb kapartuk, s néhányan elhevertünk a fehérre szikkadt, átforrósodott földön. Mire az alulról visszasugárzó melegség átjárta a tagjainkat, az álom is közénk települt, de a számítása

nem jött be, nem talált huzamosabb időre nyugalmat. A rohamosan lehülő levegő alattomosan, hátulról támadott. Fel kellett ülnöm, mert fáztak a csontjaim, s a bal vesém tájkát is fájó zsibbadás szállta meg. Megfordultam, a másik oldalamra dőltem, de néhány perc múltán kezdődött minden előről, ezért feltápászkodtam és behúzódtam az egyik sátor védelmébe. A hamvadozó tűz mellett csak az odaállított őrszem bóbiskolhatott volna, de kötelességtudata kiparancsolta szeméből a maradék álmot. Mit tegyen hát? Zubbonya zsebéből cigarettát kotort elő, egy parázsló végű ágacsokról rászippantott, s a tüdejéből visszakíváncozó füstöt belefújta a barátságatlan német éjszakába.

Hiába húztam fejemre a köpönyeget, a remélt gyors elalvás helyett csak forgolódtam a frissen illatozó fenyőnyoszolyán. Úgy látszik, a több ízben elhessegetett álom megmakacsolta magát, sorsomra hagyott. Amikor már nem érzékelttem az idő múlását, az eltörődött test magát megadva elnehezült, de az agy még hosszasan csapongott, vibrált, a legrégebb emlékképeket a valós dolgokkal és a képzelettel összekavarva...

A magára hagyott tűzhely hamvaiból egy vörös lepelbe burkolózó nőalak magasodik fel, s addig bámul felém, míg észre nem veszem. Mégsem én kellek neki, magát szereti csak, magát. Gyufaláng sercen és lobban, a tűz végigszalad a hajkoronán, de lángot fognak a leplek is, cafatokban hull le róla a szoknya, és már a jonatánalmafa köré állított kóré kupa is ég. Riadtan és tehetetlenül nézem, mint emésztik el a lángok tehénként téli takarmányát, s hátrahőköltet a hirtelen támadt hőség. Elsőként nagyanyám rohan le a kertbe, szeme és karja az eget faggatja. Nyomában nagyapám a görbebottal, egy vödör vizet lötyögtetve, s futnak a szomszédok egymás után: Boriska nénénk, Zsiga bácsi, Elvira, Jóska. A vider és a lánc zuhog le a kútba, a víz kézről kézre jár. Valaki egy karóval szétdobálja a kévét, de azokból nem sok menthető. Nincs már mit oltani, s az almafa tüzet fogott ágaira sincs senkinek gondja, mert minden szempár rám szegeződik.

Négy és fél, talán öt éves lehetek, aki eddig csak látásból ismertem a tüzet, de elfojthatatlan vágy remegett bennem, hogy a nagyapa pipáját én gyújthassam meg, s a gyufát aztán magamnál tarthassam, hogy legközelebb, ha *Napapa* ismét megkívánja a dohányt, készen álljak a pipája meggyújtására. Elhitte, és beleegyezett a jóságos öreg, pedig az én tervem darabkáit ekkor már az ördög rakosgatta. A pipa csak pipa, az nem fog lángot, de vajon hogyan ég a jól kiszáradt kukoricaszár? Nem hagyom elégni, csak megpróbálom, mert látni szeretném, aztán gyorsan eloltom... Én csak ennyit akartam, most mégis haraggal néz rám mindenki.

- Margit, legalább verd el jól a seggit egy vesszővel!
- Dehogyan nyúlok én hozzá, majd az apja, ha megjön a gyárból!

A délelőtti műszak végeztével apám félig szaladva vágott át a Vásártéren, mint aki már tudja, mire érkezik. Be sem jött a házba, rohant le a kertbe, s a büntett helyszínéről egyenesen hozzám, aki a gangon vártam rá. Semmit sem szólt, csak leoldotta derekáról a kopott nadrágszíjat, szemrehányóan rám nézett, s felemelte a büntetőeszközt. Hozzábújtam, átöleltem a lábát a térde fölött, és büntudattal telve vártam az ütések. Háromnál többet akkor sem tudtam volna összeszámolni, ha már iskolás vagyok, és a szíj nyomán maradt hurkák fájdalmára sem emlékszem. De amikor lehajolva megölelt, s arcomba hullottak forró könnyei, az volt az igazi büntetés; azt a fájdalmat hosszasan, hetek múltán is éreztem...

Lám, most meg én sírok, és szabályosan kiver a forróság. De miféle riadalom van már megint, miféle hangokat hallok?

- Első üteg, ébresztő! Tűz van!

Míg a tudat nem fogja fel, addig a test nem teljesíti a parancsot. A nyitott szem csak annyit lát, hogy jókora lángnyelv emésztí a sátor kupoláját, de már nincs is kupola: a ponyva tenyérnyi darabkái lángolva hullnak alá, s csak a meztelen égbolt mered ránk a friss, reggeli fényben. Talpra szökkenünk azonnal, s az első dolgunk, hogy lerázzuk magunkról a hozzánk tapadt üszköt. A füstölő, lángra kapott alomból felkapdossuk a kézifegyvereinket, a hátizsákot, és tágra nyitott szemekkel faggatózva keressük a magyarázatot. Mi történt? A másik négy sátor lakói is ott tülekednek, a tisztek az örszemet fogják közre, aki a helyén volt és idejében riasztott.

– Tizenöt–hús másodpercig tarthatott az egész... – ismételteti még mindig sápadtan, de hogy mitől gyulladt ki a sátor, arra nincs magyarázata.

Kondratyenko felkap egy botot, amellyel hajnalban még a tüzet igazgattuk, és beletúr a maradékba. A bot vége szikrát fog a hamu alatt senyvedő parázstól. Íme, a magyarázat: a felerősödött szél felkaphatott egy életképes szikrát, s a viaszosvászon sáornak ennyi is elég.

Az őrmester utasít, hogy mindenki ellenőrizze a fegyverzetét és személyes holmiját. Te jó ég! Hol a gázálarcom? Előbbi fekhelyemhez sietek, s az évődő fenyőgallyak között felfedezem a félig elégett vászontarisznyát. De nemcsak a tarisznya égett, a maszk világosszürke gumija is rongyosra pörkölődött. Ha lefekvés előtt a fejemre húzom, talán megmenekülhetett volna.

TÖREDÉKEK – KITÉPETT LAPOK

Az előzményekről csak röviden.

1944 októberének végén a Nyugat-Ukrajnából visszavont munkaszolgálatosok együtt sodródtak nyugat felé a katonai alakulatokkal és a hátsószágba menekülő civilekkel. Csomagokkal megrakott szekerek, katonai teherautók... Aki együtt haladt a tömeggel, gyakorlatilag nem ellenőrizték. A tábori csendőrök csak akkor avatkoztak be, ha valaki lemaradozott vagy le akart térni a visszavonulás útvonaláról.

Munkaszázadunk időközben több kis csoportra oszlott. A szakadatlan menetelés teljesen kimerített. Rongyos bakancsom felhorzsolta a lábamat, a hátizsák, amelyben megmaradt „kincseim” lapultak, egyre nehezebbnek tűnt. Minden lépésemet hasító fájdalom kísérte. Így ment ez egészen Sátoraljaújhely környékéig, ahol felfigyeltem az országúttól kétszáz méternyire fekvő egyedülálló tanyára. Elhatároztam: megkockáztatom a szökést. Mindegy, hogy csendörgolyó végez velem, vagy tehetetlenül lebukok az országút sarába.

Sikerült. A tanya gazdáinak azt mondtam, csak pár napi pihenésre van szükségem. Jóindulatú emberek voltak, így aztán mégis felfedtem kilétemet. Nem üztek el, de kikötötték, hogy a ház padlásán húzódjak meg, mivel a járőrök be-betértek a portára, s olykor napokig elidőztek. Ilyenkor egyetlen eledelem a szárításra kiterített napraforgómag volt, ami véresre sebezte a számat, az ínyemet. A mai napig látni se bírom.

Néhány hét múlva, amikor a frontvonal átgördült a vidéken, „haza”indultam. A szovjet katonák többször feltartóztattak. Sikerült kimagyarázkodnom, de azt hiszem, minden szónál többet árult el rongyos ruházatom, megviselt külsőm.

November végén vagy december elején érkeztem Ungvárra. Rövid időre egyik volt osztálytársam családjánál húzódtam meg, aztán elindultam a perecsenyi járási Turja-Remetére, ahol apám több mint húsz évig orvos volt. Úgy gondoltam, a sok jó ismerős közül valamelyiknél menedéket találok, míg valamelyest rendbe nem jövök. Perecsenyben felszálltam az erdei kisvonatra. Amikor a község központjában lekaszálódtam a vagonról, az első ember, akivel szembe kerültem, Németh János görög katolikus esperes volt, apám állandó sakkipartnere. Dél felé járt az idő, hazafelé tartott. Magával invitált. Örömmel fogadtam el a meghívást. Korgott a gyomrom, szédültem az éhségtől.

Az ebéd elhúzódott. Utána hosszan elbeszélgettünk, felidéztük a múltat. Közben beesteledett. Egykori dadámhoz indultam. Árva lányként került hozzánk, sokat betegeskedő anyám megsegítésére. Családtagnak számított, tőlünk ment férjhez.

Vendéglátóm valószínűleg elfelejtett figyelmeztetni, hogy sötétedés után kijárási tilalom van a községben. Egy árva lélek sem volt az utcán. A házak ablakait elfüggönyözték, a sötétség szinte tapintható volt, de ez nem zavart: ismertem minden kanyarulatot, szinte minden követ.

A rég nem tapasztalt jóllakottság érzésétől ernyedten, szinte gépiesen lépkedtem. A községet átszelő folyó hídján kiáltás ébresztett fel ellágyultságomból: „Sztój, kto igyot!” (Állj, ki vagy!) A kiejtés idegenül hangzott, de arra akkor nem figyeltem. Összereztem a meglepetéstől, majd megneveztem magam. Az őr fenyegetőbb hangon megismételte a parancsot. Közben a híd túlsó végéről odajött még egy katona. Gyufa sercent, pillanatnyi fénye megvilágította az első őr arcát: kiálló pofacsontok, ferde vágású szemek. Tudtam: ha ennek azt mondom, hogy Bonaparte Napóleon vagyok, az sem lett volna rá nagyobb hatással. A másik valószínűleg nagyobb sarzsit viselt, mert utasította a társát, hogy vezessen engem a „komendatúrára”. Hátratett kézzel indultam előre, a nekem szegezett szurony élet szinte a hátamon érezve.

Mintegy száz méter után a kísérem rám parancsolt, hogy forduljak be jobbra. „Te jó ég – nyilallt belém a felismerés –, hiszen ez a mi házunk, itt töltöttem legszebb gyermek éveimet!” A lábam mintha ólomból lett volna, alig bírtam lépni. Tudtam, hogy ez a találkozás a múlttal elkerülhetetlen, akartam, hogy megtörténjen, de féltem is tőle. Néhány lépcsőfok felfelé a tornácra, jobbra apám rendelője, aztán a veranda, a kisebbik szoba, majd az ebédlő. Onnan fény szűrődött ki. Az asztalnál ülő ügyeletes tiszt petróleumlámpa fényénél olvasott. A katona jelentést tett. A tiszt szigorúan nézett rám: „Kicsoda maga, hol lakik?”

Szédelegve álltam. Torkomat görcs szorongatta, képtelen voltam megszólalni. Tekintetemmel az oly ismerős helyiséget kutattam. A bútorzat még a helyén volt. A lámpa gyér fénye nem jutott el a falakig. Inkább sejtettem, mintsem láttam: a családi fényképek is a helyükön vannak. Ugyan kinek lett volna szüksége rájuk? A helybeli „notabilitások” valószínűleg csak az értékes holmikra vetették rá magukat.

A tiszt türelmetlenül megismételte a kérdést. Nagy nehezen kipréltem magamból a választ: „Itt”. Majd hozzáfűztem: „laktunk”. Fejemmel a szemközti falra intettem, ahol az érettségi után készült fényképemnek

kellett lennie. Szmokingban, kemény gallérral, csokornyakkendősen... A fényképész egyetlen ilyen „garnitúrával” rendelkezett, amit egymás után öltöttünk magunkra. Némelyikünk komikusan nézett ki ebben az öltözkében, derültünk rajta.

„Amott az én vagyok” – magyaráztam. Úgy látszott, az ügyeletes napközben nézegette a fényképeket, mert magabiztosan a megadott irányba indult. Levette portrémat a falról, és a lámpafénynél figyelmesen nézegette. Hol rám, hol a fényképre siklott a tekintete. A lesóványodott, meggyötört arcú emberben nehezen lehetett felismerni az egykori magabiztos fiatalembert. Fokozatosan mégis valami felismerés-féle derengett fel benne, mert némiképp enyhült a szigora. Hellyel kínálta. Ekkor vettem észre, hogy a könyvnek, amit olvasott, sárgás színű puha fedele van. „Ez a könyv a többivel együtt a kredenc alsó fiókjában volt” – jegyeztem meg. Mintegy húsz kötetből álló sorozat volt, ismert orosz írók művei. A berlini *Plamja (Láng)* emigráns kiadó gondozásában jelentek meg a húszas évek végén. Apám egykori kollégája, volt prágai diák ajándékozta nekem, hogy általuk csiszoljam orosz nyelvtudásomat. Az akkori ungvári ruszin gimnáziumban ugyanis minden tanár a maga nyelvén tanított: a helybeli ruszin valamely változatával kezdve az irodalmi oroszig.

Megneveztem néhány szerzőt. Ez végleg eloszlatta a tiszt kételyeit. A hangneme barátságosabb lett. Az irodalomról kezdtünk beszélgetni, de a beszélgetés egyoldalúvá sikeredett, a tiszt monológjává. Mindenről megvolt a határozott, megfellebbezhetetlen véleménye, amit úgy fejtett ki, mint eminens diák a jól megtanult leckét. Akiket nem ismert, azokat megvető kézlegyintéssel intézte el, mondván: „Bjeloemigránti” (Fehér emigránsok). „Furcsa alkat” – gondoltam.

Már hajnalodott, mikor egy katona kíséretében elengedett a szállás-helyemre. Ezek voltak életem legdrámaibb órái. Ekkor döbbsentem rá a kegyetlen, megmásíthatatlan valóságra: szüleim, sok közeli rokonom – nincsenek többé. Életem két részre szakadt: arra, ami „azelőtt” volt, és arra, ami „azután” következett. Mintha a lapok egy részét kiépték volna életem könyvéből. Visszalapozni ezeket már lehetetlen volt. Csak az emlékezetemben maradtak meg. Valamennyi emlék fájó, soha be nem hegedő. Pedig azt mondják, az időnek szelídítő, gyógyító hatása van. Ez a megállapítás részben helytálló. Olyan esetekben, amikor az emberek természetes módon, külső erőszakos beavatkozás nélkül távoznak az élők sorából. Más a helyzet, ha életük derekán vagy éppen kezdetén pusztító örület áldozataivá váltak, ha nem élhették végig életüket, nem valósíthatták

meg álmaikat, törekvéseiket. Emlékük időtlen, felettük nincs hatalmuk az éveknek.

Éjszakai beszélgetőpartneremről egy ideig megfeledkeztem. Háttérbe szorították alakját az új gondok, problémák. Később azonban felelevenedett az emlékezetemben. És a környező valóság rádöbrentett: a szovjet valóság tipikus képviselője volt. Az unos-untalan ismételt látszatigazságok sokasága ezeknek az embereknek a második énje lett, beleévődött a tudatukba.

Mi több: gyakran tapasztaltam, hogy az állandóan ismételt megfellebbezhetetlen szölamok rám is bódító, részegítő hatással vannak. Ilyenkor szinte fel kellett ráznom magam, hogy szabaduljak tőlük. Rendszerint a múltba menekültem: az emlékek kivezető utat mutattak a kátyúból, megóvtak a tudathasadástól. Volt mivel összehasonlítanom a vigasztalan jelent. De aki nem tehette ezt, hová menekülhetett? Nem csoda, hogy közülük sokan ma is a múltban keresik a jövőt.

Pedig visszaút nincs.

FERENCZI TIHAMÉR

KISZÓLÁS

*Miért
itasson velem
holmi
locska bort
bárki?*

*– Nekem
négy évszak
aranyát
kínálja
Vivaldi!*

ZÜMMÖGŐ

*Ujjaimmal
fénybe, szelekbe
hatolok:*

*örökké
zümmögő táviró-
oszlopok.*

ELVESZEJT

*Ajtóm üvegére
az alkony
lila felhőt
fest*

*Vérpad
épül
Már tudom
elveszejt*

LENGYEL JÁNOS

A SÁRKÁNYRA VÁRVA

Különös képződmények vagyunk: te és én, meg a többi színes luftballon, akik embereknek nevezik magukat.

Emberek? Kozmikus szél játékszerei, a sorsé.

Gondolj bele: valahol az Univerzum titkos műtermében a nagy Mester cinikus élvezettel farag torzó szobrokat. Mi is azok vagyunk, két félbehagyott gondolat, és csak együtt lehetnének részei a kívánt egésznek.

Miért nem lehetsz a részem, és én miért nem a te részed?

Torzó-lényünk egymásért kiált, de csak a saját hangom hallom, ahogy mormolom a lebénuult szándék szavait.

Igen, lennék báránnyelű a fölötted kéklő égbolton; álmatlan éjszakád, goromba vekker csörgésére várva; horgodra akadt hal, hogy örökre elhallgassam bánatodat; keresztvíz, hogy megszentelhesd pogány gondolataidat; rög, melyhez sorsod kötődhetne szívósan; haláltusában lezáruló szemed utolsó életcsilláma; szabadság, hazug ajkakon elcsépelet közhely szelleme, hogy kísértsek diktatúrák aranykorában.

És te, angyali szárnyban lenge pilletoll – mivé lehetnél nekem?

Hogyan lehetnél lefokozott bármi, hiszen Mindenki vagy. Ha felém nyújtánád a kezed, elhinném: én is vagyok. Nem maradnék bátyajáró vizslaszem a sóhajok fellegvárában, ahol hiába várom a sárkányt, hogy öltre menjek vele. Nem jön, nem jöhet, mert a sárkány én magam vagyok.

TANÁCS TALANUL

Mit keresek a világon?

Tegnap azt hittem, ma választ találok a kérdésre, de a sötétség, amely körülveszi, még töményebbnek tűnik a reggeli sugárzásban.

Nagy a kísértés elintézni a dolgot egy laza kézmozdulattal (vö: legyintéssel), s rohanni a villamoshoz. De tudom: velem jön, mert bennem gyökerezik, és folyton szembesülnöm kell újrásarjadt lényegével: mit keresek a világon?

Boldogságot? Karriert? Másféle sikert? Pénzt?

Szó se róla: mind-mind jól jönne, mert eddig egyiket sem birtokoltam. És az ember arra vágyik, ami nincs neki. Jó példa erre Oszama bin Laden, aki dollármilliókkal bírt. Járta a világot, szórta a pénzt, minden nőt megkaphatott. Férfiak milliói cseréltek volna vele, de neki nem ez kellett. Turbánt tekert a fejére, fegyvert ragadott és hadat üzent a világnak. Kopár

hegyek közt, sötét barlangokban bujkálva harcol egy tébolyult eszméért; a pénz hatalmát a rettegetés hatalmára cserélte.

Hát igen: az embert leginkább a hatalom igézete hozza lázba. A hatalomé, amely drog: előbb felemel, aztán elveszejt. De ő maga is ingatag, kérészerű. Csin Si Huang-ti hosszú, véres harcok árán alapította meg császárságát i. e. 221-ben. Fenntartani csak tízezrek lemeszárlásával tudta. És mivére?: halála után, i. e. 206-ban dinasztiájának hatalma szertefoszlott. Mennyi áldozat – a semmiért.

Karrierje érdekében sok ember bármire képes, de ha már elérte, nem mindig képes elviselni a sikert. Kurt Cobain, a Nirvana rockzenekar énekese pályája csúcán nem tudott mit kezdeni a dicsőséggel – golyót röpített a koponyájába.

A boldogság mindenki számára mást jelent. Ugyan miért tudna a kapus együtt örülni a kapott gólt belövő csatárral? Csatát vesztő sakkjátékos a nyertessel? S ha meg is adatik a boldogság érzete – túlságosan illékony.

Egyre világosabb, hogy a kérdés megválaszolhatatlan. De miért keresek bármit a világban? Érdemes egyáltalán?

EGYMÁSRA UTALVA

Lévén társas lény, az embert minden megnyilvánulásában érzelmi motivációk vezérlik. A többség igyekszik lojálisan, sőt barátságosan viselkedni a környezetével szemben, de ezt a pozitív beállítottságot rengeteg külső (ellen)hatás éri, s a negatív élmények sokaságával együtt járó stressz egyre gyakrabban haragot, gyűlöletet és bosszúvágyat gerjeszt. Gyengébb idegzetűek esetében bekövetkeznek a lelki egyensúly zavarai, sőt, a lelki világ teljes összeomlása. Az okkal vagy anélkül megsebzett belső én éppúgy érzi magát, mint sötétben a magára hagyott kisgyerek: retteg a jelentől, a jövőtől. Még a kivételesen erős lelkialkatú, érett érzelemvilágú személyiségek is maradandó károsodásokat szenvednek. Ezek között legveszedelmesebb a bizalom elvesztése, miáltal porrá zúzódik az emberi kapcsolatok rendszere. Ebből a helyzetből sokan az alkohol és egyéb kábítószeres „oltalmába” próbálnak menekülni, azaz végzetes hibát követnek el, hiszen ezek bármelyike csak elfedi, meg nem szünteti a lélek betegségét.

A kérdés csak az, hogy civilizáltnak minősített világunkban miért sújtják oly sokszor otromba ellenhatások a jószándék megnyilvánulásait. Miért véljük utópiának az embernek embertársa iránt gyakorolt tisztelet, az úgynevezett „felebaráti” szeretet mindennapi megnyilvánulásának lehetőségét, ha meg sem próbáljuk valóra váltani?

Hiszen – akár tetszik, akár nem – egymásra vagyunk utalva.

RUSZIN NÉPBALLADÁK*

A SZERETET PRÓBÁJA

*Makovica nincs felszántva,
csak golyókkal teleszórva.
Dombja alatt, zsenge fűben
harcos fekszik sebesülten,
lova nyihog, a patája
egyre csak a földet vágja.*

*Már anyja is megérkezett,
megállott a fia felett,
kezét fejére kulcsolja,
aztán mégis azt firtatja:
– Odajártál, háborúztál,
s egy kis portékát se hoztál?
– Anyám, hagyj békén engemet,
ne hasogasd a szívemet,
azt már úgyis golyó járta,
éles szablya átalvágta.*

*Alkonyattájt, estefelé
apja jó a fia elé.
Illendően megkönnyezi,
közben egyre kérdegeti:
– Odajártál, háborúztál,
hol a zsákmány, amit hoztál?
– A zsákmány nem engem illet,
de hoztam egy véres inget.*

*Élamott az erdőszélen
huga lohol az ösvényen.
Ő is elkezdte a sírást,
majd ekképp tesz szemrehányást:*

*– Mindhiába verekedtél,
hogyha semmit sem szereztél!
– Húgom, hagyj nyugton engemet,
ne hasogasd a szívemet,
azt már úgyis golyó járta,
éles szablya átalvágta.*

*Bátyja ballag arra éppen,
látja testvérét a vérben,
könnyhullatva fejét fogja,
aztán ő is csak faggatja:
– Öcsém, ugyan merre jártál,
s hová dugtad, amit hoztál?
– Nem haszonért hadakoztam,
haza csak a lovam hoztam.*

*Egyszer csak az istenadta
jegyesének hangját hallja.
Szívrepesve fut a lányka,
örül, hogy élve találja:
– Egyetlenem, mutasd sebed,
meglásd, doktort hívok neked!
S keszkenőjét felhasgatja,
sebét friss pólyába rakja.*

*Aldja meg azt a Jóisten,
akit küldött, hogy segítsen.
Százszor jobb az a szülőknél,
ezerszer a testvéreknél!*

* J. Holovackij és A. Duleba gyűjtéséből

A ZSIVÁNY FELESÉGE

*Lent a völgyben, túl a pajtán,
egy ökrével szánt a leány.
Messze még a munka vége,
de az anyja üzen érte:
– Gyere lányom, férjhez adlak,
magam sem t'om, kihez adlak.*

*– Anyám engem férjhez adott
Jancsihoz, a nagy rablóhoz.
Este megy, megjő hajnalra,
véres kardját hazahozza,
azt is az asztalra rakja,
maga kiül az ablakba.*

*Gyermekét hogy rengetgeti,
anyja így énekel neki:
– Beli-beli, kicsi bubám,
ha olyan lennél, mint apád,
apró tested összevágnám,
a Duna vízébe szórnám!*

*Az ő ura bejött érte,
kivezette a nagy rétre.
– Térdre, asszony, csukd be szemed,
mert most leveszem a fejed!
Csak azt az egy nótát fűjjad,*

*amivel fiam altattad,
mikor a rengőt ringattad!*

*– Nem nóta az, amit fűjtam,
én csak az igazat szóltam.
– Anyám, kedves öreganyám,
add karomba kicsi pulyám,
hadd csókolom utoljára.*

*Egyik arcát megcsókolta,
A másikat megharapta.
– Erről jusson majd eszedbe,
hogy apád a fejem vette!*

*Sír a gyermek a kis ágyon,
Jancsi véle mit csináljon?
Aztán mégis ölbe veszi,
a liget-erdőbe viszi,
bölcsőcskét farag ott neki
a legszebbik jávorfából.
Ha a szellő himbálgatja,
máris jobb a feje alja –
azt hiszi, anyja ringatja,
ha az eső cseperészik,
jó szüléje mosdatgatja.*

Fordította: VÁRI FABIÁN LASZLÓ

S. BENEDEK ANDRÁS

VALLOMÁS DUPKA GÖRGY 56' ÉS KÁRPÁTALJA CÍMŰ KÖNYVE KAPCSÁN

Hosszú, fájdalmasan hosszú ideig kellett hallgatnunk a kárpátaljai magyarság 1944 utáni tragikus sorsáról. Dupka György könyvének egyik fejezetében (*A meghurcoltatásokra emlékeztető dátumok*) a tragédiák sorában elsőként említi a magyar férfiak 1944. novemberi kollektív elhurcolását. Ennek a népellenes bűncselekménynek a kimondására negyed évszázadot kellett várni. Amint a könyv irodalomjegyzéke is felsorolja, ekkor jelent meg Kovács Vilmos és e sorok szerzőjének tanulmányrészlete, amely nyíltan kimondja, hogy a szovjet megszállást követően Kárpátalja valamennyi 18 és 50 év közötti magyar férfi lakosát lágerbe hurcolták. (Ne legyünk szerénytelenek és ne hivalkodjunk máig be nem gyógyult sebeinkkel: a németek közül a nőket is!) Tartozunk azonban az igazságnak, hogy irodalmi szövegbe építetten, Kovács Vilmos *Holnap is élünk* című regényében már történt utalás erre a minden magyar családot sújtó, a katonai igazgatás alatt történt kegyetlen intézkedésre.

Kárpátalja 1956-os szerepének kimondására, feltárására ugyancsak negyed évszázadot kellett várni. A birodalom összeroppanása után csak lassan bontakozott ki a történet. Részpublicációk, vallomások tükrében lett ismertté mindaz, ami e sorsvert földön 50 évvel ezelőtt történt.

Be kell vallanom, hogy rendkívül nehezemre esik, ha a tényeken, eseményeken túllépve perszonáliákról is szót kell ejtenem. Nem hallgatható el azonban, hogy e könyv szerzője kezdettől ott volt e néha viviszekcióval felérő vallomások, visszaemlékezések megörökítésénél, számos cikkben, tanulmányban és előadásban, valamint közel tucatnyi könyvben mondta el mindazt, amit erről a kérdéskörrel az adott pillanatban tudni lehetett. Most, a jubileumi évben természetesen összefoglaló könyvvel jelentkezett. A szűkebb, alkalomhoz illeszkedő témát az 1944-es tragédia, a sztalinai évek atrocitásai, illetve a bezáródó időtáv túlsó szakaszán a polgárjogi mozgalom fogja keretbe. A hangsúly azonban mégis 1956-ra, illetve az azt követő időszakra helyeződik.

Az egyes megmozdulásokról nem az elmúlt másfél évtizedben feltárt események publikációs sorrendjében, hanem bizonyos földrajzi-hierarchikus szempont szerint kapunk pontos leírást. A könyvben elsőként az ungvári szovjetellenes ifjúsági szervezet szerepel a szerző adataival, illetve az érintettek vallomásaival. Sajnos, az emberi sorsok alakulása folytán

csak egyes szereplőkről, így az elsőrendű vádlott Benyák Nándorról kapunk átfogó leírást, míg a másodrendű vádlott Orlovsky Vince, illetve a harmadrendű vádlott Kulcsár János Tibor, mivel lakcímük ismeretlen, csak adatszerűen szerepel a könyvben. Van, akit felemel az idő, s vannak, akik elmerülnek Kronosz mocsarában.

A könyv másodikként a legismertebb s valószínűleg a legfelkészültebb csoportot, a nagyszülősit mutatja be. Tagjai (a vádemelés sorrendjében) Illés József, Varga János, Kovács Zoltán, Milován Sándor, Dudás István. A rebellis Ugocsa fiataljai próbáltak először szembenézni a kárpátaljai magyarság sorsproblémaival. Mint már jeleztem, felkészültebbek is voltak a többi, spontán módon és indulati alapon lázadó fiatalnál. Milován Sándor például elemi közgazdasági ismereteivel „találta fel a kapitalizmust”. Az 1954-ben a járásban elsőként újrainduló magyar középiskola hasonló gondolkodású fiataljai már 1955-ben szervezkedni kezdtek, de a szellemi vezér Buzási László csonka családjának Magyarországra településével a csoport egy ideig látens módon létezett. Mivel az 1956-os események mindannyiukat mélységesen felháborították, rölapokkal tiltakoztak a szovjet megszállás ellen. Ezt 1957 tavaszán is folytatták júniusi letartóztatásukig. 1959-ben helyezték feltételesen szabadlábra őket, beilleszkedtek a polgári életbe, de mindvégig „élvezték” a hatóságok megkülönböztetett figyelmét. Közülük Milován Sándor 1992-ben megkapta az 1956-os Emlékérmet, de megfogadta, hogy ha társai nem kapják meg ugyanazt, négyfelé vágja és szétosztja közöttük. Erre szerencsére nem volt szükség, társai is megkapták az elismerést. Parabolisztikus példa ez. Aki ember volt a terror éveiben, ember maradt a légerekben és az igencsak megkésett győzelem után is. A nagyszülősiek bemutatásában csak a Kovács Zoltánról írt néhány sor hagy hiányérzetet – nyilván elfogadható, de a könyv olvasói számára ismeretlen okokból.

A mezőkaszonyi csoport mutatja legjobban az emberi tettek, a feladatvállalás társadalomszociológiai beágyazottságát. A történelem során fontos feladatot betöltő mezőváros nemzetfenntartó, dolgos rétegének képviselője volt az asztalos Ormos József, akit a kommunisták először megfosztottak becsülettel szerzett családi házától, meghurcolták, majd koncepciós perben elítélték. A Szibériába hurcolt apa családfenntartó szerepét fia vette át, s mint megannyi kárpátaljai fiatal, idő előtt került a létért való küzdelem taposómalmába.

Nem véletlen, hogy Ormos István, húga és unokatestvérük a magyarországi hírek hallatán megpróbált cselekedni. Fegyverük a magyar irodalom és a forradalmi elkötelezettség volt. Kéziratos plakátjukon Petőfi Sándor

Nemzeti dalának sorait idézték és a magyarországi testvérek megsegítésére szólítottak fel. Akár jóindulatú kezdeményezésnek is felfoghatták volna mindezt, de nem a Beregszászi (magyar) járásban, ahol mindig éberen folyt a „magyar burzsoá nacionalizmus” elleni harc. S mint tudjuk, árulót könnyebb találni, mint vak tyúknak kukoricaszemet.

Itt is nem elsősorban a letöltött börtönévek, hanem a megbélyegezettség jelentette a legsúlyosabb büntetést. Ahogy Kovács Vilmos 1971-ben, a Tiszatáj-ügy kapcsán mondta: „a baj akkor kezdődik, amikor az emberekre elkezdenek stempliket nyomogatni”. Magam, mint magyar burzsoá nacionalista és mérges fű, véresen átérzem ezt, és tudom, mit jelentett 56-osnak lenni.

Néhány fiatal rölapokat terjesztett az Ungvárhoz közeli Gálocson is. Igaz, bűnük még nagyobb volt, mert a világháborúból visszamaradt fegyvereket is rejtegettek, s bár azokat egy kútba dobták, a vádiratban ez súlyos államellenes büntettként szerepel. S ami a legfélelmetesebb, 1991-es rehabilitációjuk során a fegyverrejtegetés vádját változatlanul hagyták.

Megdöböntő, milyen ügyészi-bírói alapossággal és felkészültséggel készült a hatalom Pasztellák István, Perduk Tibor és Molnár László perére. Ezzel szemben a büntetések viszonylag enyhék voltak, egy évnél többet egyikük sem töltött le, míg a harmadrangú, 13. életévét még be sem töltő vádlottat „1 év megfigyelésre” ítélték.

A periratokból azonban kiderül, hogy a kirakatpert nem a fiatalok, hanem Gecse Endre református lelkész koncepciók elítélésére szervezték. Olyan bűnei szerepelnek a vádiratban, hogy szépirodalmi és történelmi könyveket adott a vádlottak kezébe. Igen, a magyar szó, a magyar írás ekkor még bűn volt (bizonyos szituációkban később is). A sors tréfája, hogy épp az 56-os események bírták rá Moszkvát a magyarsággal kapcsolatos lojálisabb hozzáállásra. Ekkor indult meg a magyarországi kiadványok behozatala, ekkor kapott magyar megkülönböztető nevet néhány magyar középiskola [így a beregszászi Kossuth Lajos, az ungvári pedig Zalka Máté (!) nevét].

A monstre per azonban elmaradt. Az 56-os kárpátaljai események legtragikusabb eseménye, hogy a hatalom túlbuzgó katonái az ungvári börtönben Gecse Endre lelkészt agyonverték! A jelen kötetben közölt visszaemlékezések Isten és a magyar reformátusság hű szolgáját idézik fel. A hatalom, jelesen az akkoriban nadrágzsebében pisztolyt, irattárcájában pártigazolványt hordó, államilag kinevezett püspökök csak cinikus hazugságokkal kommentálta a tragédiát.

A többé-kevésbé szervezett csoportok után Dupka György azokat a

„magános harcosokat” mutatja be, akik egyéni elkötelezettségük okán hirdették a magyar szabadságharc eszméit, céljait. Ilyen volt az eszenyi származású, akkor a Munkácsi Tanítóképzőben tanuló Balla Ilona, aki szülőfalujában terjesztett röplapokat. Az ungvári Margitics Volodimir, aki rekonstruálhatóan valószínűleg tolmácsként került Békéscsabára, ott folytatott „szovjetellenes agitációt” és onnan került Szibériába. Röplapter-jesztésért került Vorkutába (Mordvinföld) a munkácsi Dóri János, aki egy fogolylázadás során bal lábát elvesztette. Ugyancsak röplapokat terjesztett az előzőekben említett fiataloknál évtizeddel idősebb ungvári Melnik Jenő, akit 6 évre ítelt a Kárpátaljai Megyei Bíróság.

A jelen kötet felidézi két olyan szovjet (kárpátaljai) katona nevét, akik nem voltak hajlandók harcolni a magyar szabadságharc ellen. A munkácsi Lukács Mátyás szabadulása után jól megfontoltan nem tért vissza szülővárosába. Jelenleg a Krim-félszigeten él. A fancsikai Bucsella József parancsmegtagadásért és szökésért került Mordvinföldre, majd elmerült a nagy szovjet birodalom óceánjában. Az állambiztonsági szervek operatív tisztjének jelentése alapján Kárpátalján sokan tettek szovjetellenes kijelentéseket. Tanulságos a forradalom visszhangját visszaemlékezések alapján feltáró fejezet, ahogy a szovjetföldi reagálások felidézése is.

Szerepelnek a kötetben a Kádár János vezette Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megszervezésének műhelytitkai is. Ma már köztudott, hogy ezekben a napokban a magyar Quisling az ungi Ókemencén tartózkodott, itt fogalmazták meg a magyar néphez intézett felhívását és az ún. szolnoki rádióbeszédet is. Erről maga Kádár János beszélt (nyilván elszólásként), amikor 1959-ben visszakísérte „szovjet területre” magyarországi látogatásáról Hruscsovot. Erről tanúskodnak az orosz (!) szöveget magyarra fordító kárpátaljai sajtómunkatársak (Lusztig Károly, Balla László) és azt az ungvári rádióban beolvasó Sándor László, a budapesti Gorkij Könyvtár későbbi igazgatója. Feltárlanak a könyvben ennek az elátkozott politikai boszorkánykonyhának más műhelytitkai is. Hiteles információkat kapunk a Magyarországról elhurcolt és csak komoly nemzetközi nyomásra visszaszállított magyar forradalmárokról és gyermekekről. Többen a kárpátaljai „munkatársak” közül nyíltan feltárták kényszerből vállalt közreműködői szerepüket, volt, aki haláláig büszke volt rá, mint Vladimir Mihály, a *Kárpáti Igaz Szó* egykori szerkesztője, s van, aki ma is hallgat, mint Veress Gábor egykori beregszászi első párttitkár, aki közadakozásból állíttatott szobrot Beregszászban Leninnek.

Igen, volt, aki ösztönösen a jó oldalon állt, volt, aki a hazug propagandának bedőlve vagy haszonlesésből beállt a janicsárok közé. A kárpátaljai

magyarságnak azonban tovább kellett élnie, elnyomatásban is megőrizve tisztességét, becsületét. És egy közösségnek mindig akadnak tagjai, akik a némaságra kárhoztatott lakosság helyett is elmondják, amit el kell mondani. Ilyen volt a veterán kommunista Kis Kovács János és társainak fellépése, az egyetemisták által kiadott *Együtt* c. „szamizdat”, illetve a Forrás Stúdió, majd a Kovács Vilmos, Fodó Sándor és e sorok írója által megindított „polgárjogi mozgalom”, amely beadványaival, kollektív kiállításával lehetetlenné tette, hogy ezt a kisebbséget a továbbiakban is a megszokott módon irányítsák. Ezt követően a hatalom ugyanis csak e kezdeményezések „megkontrázásával” volt képes, egyre kevesebb hatékonysággal a magyar szellemi és közösségi élet irányítására, míg végül a birodalom összeomlásával a hatalom további bitorlására irányuló makacs próbálkozásai is vereséget szenvedtek. (Ez az a pont, ahol – mint az *Együtt* kiadó egyetemista „csoport”, mint a Forrás egyik vezetője és a polgárjogi mozgalom kezdeményezője – megszólíttatva érzem magam. Most, hogy egyedül maradtam, kényszerű parancsot érzek a műhelytitkok, részletek feltárására!)

Dupka György összefoglaló munkáját dokumentumok, az összmagyar nyelvterületen ismeretlen fogalmak rövid értelmező szótára, a felhasznált irodalom jegyzéke és néhány fotodokumentum teszi teljessé.



Végezetül: Gyuri, ez férfimunka volt. S engedje meg az olvasó, hogy a formát illetően a tartalom súlya elnyomja a recenzensben az aprólékos, szúrós tollú filológus ördögét.

MŰVELŐDÉSI ÉLETÜNK KRÓNIKÁJA

2006. május–június–július–augusztus

ELISMERÉSEK

❖ **Herczog Györgyöt**, a megyei tanács oktatási és tudományos főosztályvezetőjét az *Ukrajna érdemes oktatási dolgozója* címmel tüntették ki.

❖ A dédai Arany János Nyugdíjas Klubot fennállásának tizedik évfordulója alkalmából *Európa-díjjal* tüntette ki a magyarországi Országos Civil Vállalkozók Szövetsége.

❖ **Szentpéteri Bertalan**, az Ungvári Magyar Főkonzulátus leköszönő attaséja a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének emléklapjában részesült.

ESEMÉNYNAPTÁR

Május

❖ Técsőn május első vasárnapja hagyományosan az anyák méltatásának jegyében zajlott le. Ezen a napon a helyi Arany Ősz Művelődési Egylet kezdeményezésére 2000-től kórustalálkozót rendeznek, amely mára nemzetközivé vált.

❖ Beiktatták tisztségébe **Gajdos Istvánt**, Beregszász új polgármesterét, aki az ez alkalomból adott interjújában kihangsúlyozta: fontosnak tartja a képviselőtestületben az összefogást, a politikai feszültség megszűnését a városban.

❖ **Bartók Béla** zeneszerző születésének 125. évfordulója tiszteletére az Ungvári Filharmóniában adott műsort a budapesti Bartók vonósnyegyes.

❖ *Az EU házhoz jön* címmel a Szülőföld Program keretében indított rendezvény-sorozat újabb állomása Lviv (Lemberg) város egyik patinás múzeumának díszterme volt, ahol kijevi, ivano-frankivszki, hmelnickiji stb. magyarok ismerkedhettek meg az Európai Unióval kapcsolatos tudnivalókkal neves szakemberek, diplomaták, köztük **Gerényi Gábor**, a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium főosztályvezetője előadásából.

❖ A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán rendezett Kőlcsey Esték előadássorozat keretében **Rehó Hanna** *A kisdiednevelés kialakulása és fejlődése Kárpátalján 1836–1918* címmel tartott előadást. Ugyanitt bemutatkozó előadást tartott a főiskola Lehoczky Tivadar Intézetének három munkatársa: **Medvecz Adrea**, **Molnár Eleonóra** és **Svetkó Erzsébet**.

❖ A benei falunapon leleplezték **Pintér László** faragó újabb alkotását, II. Rákóczi Ferenc mellszobrát. Az iskola udvarán tartott ünnepségen beszédet mondott **Szabó László**, a HTMH főosztályvezetője és **Gajdos István**, az UMSZ elnöke, majd kulturális rendezvényekkel folytatódott a falunap.

❖ „Híd a magyar–magyar kapcsolatokban” – így jellemezték a nagydobronyi Stingben megrendezett I. Kárpátaljai Magyar e-Centertelenet Fórum részvevői az idén tavasszal beindult programot, amelynek keretében internet-kapcsolathoz jutnak vidékünk magyarlakta

településeinek közintézményei. **Dupka György**, a Kárpátaljai Határmenti Önkormányzatok Társulásának felelős titkára megnyitójában elmondta, hogy alig másfél hónap alatt 46 állomásvégpontot alakítottak ki az Ungvári, Beregszászi és Munkácsi járás polgármesteri hivatalaiban, tanintézményeiben, és a program folytatódik. Mindez **Ráti József**nek és csapatának köszönhető, akik kidolgozták egy WLAN-rendszer megvalósítási tervét, amit a Szülőföld Alap támogatott. Ugyancsak az anyaország segítségével kaptak 11 széles sávú internetes felszerelést az ukrainai magyarság szervezetek, tehát nálunk manapság egyfajta információs forradalom zajlik. **Kőszeghy Elemér**, az UMSZ alelnöke az operatív kapcsolattartás jelentőségét hangsúlyozta, amelynek lehetősége a programnak köszönhetően rendkívüli mértékben megnőtt. **Szentgyörgyi Lajos**, a HTMH elnöki főtanácsosa olyan sikertörténetként értékelte a programot, amelynek titka a tanulni akarásban és a technikai feltételek megteremtésében rejlik. **Zubánics László**, az UMSZ OT elnöke elmondta, hogy az anyaország kiemelten kezeli a határon túli magyarság informatikai felzárkóztatását, s ennek köszönhetően ilyen témákban mintegy 180 millió forintba lehet pályázni.

❖ Szlovákián keresztül Kisszelmencre érkezett a Balaton melletti Zamárdiból a Kárpát-medence északi része felé indult körmenet. Egy másik körmenet Horvátországot és a Vajdaságot érintve halad a székelyföldi Csíksomlyó felé. A kezdeményezés célja a magyarság szellemi-lelki megújulásának segítése.

❖ *Gazdaképzés a Kárpát-medencében* címmel konferenciát rendeztek vidékünk

kistermelői és mezőgazdasági vállalkozói számára a nagybégányi kultúrházban. Szervezők: a Kárpátaljai Magyar Agrárvállalkozók Szövetsége Alapítvány, a Károlyi Sándor Szervezésfejlesztési Alapítvány (Magyarország) és a Hangya Szövetkezeti Együttműködés alvállalkozói.

❖ Beregszász testvérvárosában, Hatvanban a Nagy Imre Baráti Kör gyűjtést szervezett a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház számára. Az adományt **Gajdos István** polgármester adta át **Balázs József**nek, a színház igazgatójának. Beszélgetésük során szóba került, hogy parlamenti képviselőként **Gajdos István** elősegítette a színház gondjainak megoldását, minek eredményeként a társulat három részletben több mint egymillió hrivnyához jutott az ukrán állami költségvetésből.

❖ A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán az *Ex Symposion* folyóirat szerkesztői és szerzői bemutatták a lap *Gyűttmentek* című tematikus számát, a *Cérnaszálon* című dokumentumfilm alkotói pedig filmjüket, amely a Magyarországon dolgozó kárpátaljai magyar asszonyok sorsát ábrázolja.

❖ Kulturális rendezvényekben gazdag falunapot tartottak Nagybégányban. A színvonalas műsorról a beregszászi Natali táncsoport, valamint a nagy- és kisbégányi kultúrosok gondoskodtak.

❖ *Az ukrainai nemzeti kisebbségek jogainak törvény általi biztosítása és a nemzetközi jogi normákhoz való igazítása* címmel rendeztek konferenciát Ungváron, amelyen a helyi szakértők mellett részt

vettek magyarországi és lengyelországi előadók is. A konferencia egyik legérdekesebb előadását **Jaroslav Lazur**, a jogtudományok kandidátusa tartotta, aki többek közt arról beszélt, hogy a nemzetiségek kulturális autonómiához való joga bevett gyakorlatnak számít az Európai Unió számos tagországában. **Korngerr Tibor**, a Kárpátok Eurorégió Nemzetközi Kisebbségi Tanácsának elnöke a magyarországi kisebbségpolitikát, az 1993-ban elfogadott kisebbségi törvényt és annak 2006. évi módosítását, valamint a kisebbségi önkormányzatok működési alapelveit ismertette.

❖ A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán kiállítás nyílt a tanítói és óvodapedagógiai szakos hallgatók munkáiból.

Június

❖ A huszti református egyházközség emléktáblát állított a vártemplom kertjében egykor eltemetett **Petrőczy Kata Szidónia** költőnő és férje, **Pekry Lőrinc** kuruc generális sírja felett. Az emléktáblát a gyülekezet kérésére a Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztériumának Hadtörténeti Intézete és Múzeuma készítette el, amelynek vezetője, **dr. Hollós József** altábornagy **Milován Sándorral**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség alelnökével és **Sziklavári Vilmos** ungvári főkonzullal közösen leplezte le az emlékjelet. Az avatóünnepségen **Józan Lajos** lelkész tartott istentiszteletet, majd beszédet mondott **Csatáry György** történész és **dr. Orosz Ildikó**, a KMPSZ és a Rákóczi-főiskola elnöke.

❖ Beregszászban tartotta kihelyezett elnökségi ülését a Kárpátaljai Szövetség. A kétnapos rendezvény 30, kitűnő tanulmányi eredményeket elért beregszászi járási diák anyagi és erkölcsi megjutalmazásával kezdődött, majd a Bereg könyvesboltban folytatódott a kárpátaljai könyvújdonságok bemutatásával. Az elnökségi ülésre másnap, a Kárpátaljai Református Egyházkerület Diakóniai Központjában került sor. **Katona Tamás** elnök, miután ismertette a Szövetség tevékenységét, megosztotta gondolatait a jelenlévőkkel az itteni tavaszi választásokkal kapcsolatban; véleménye szerint eredményeket az érdekvédelemben csak a két nagy magyarságszervezet, az UMSZ és a KMKSZ együttműködésével lehet elérni.

❖ **Majnek Antal** római katolikus megyéspüspök és **Milán Sasik** munkácsi görög katolikus püspök felszentelte a beregszászi járási Gut község Páduai Szent Antal nevét viselő kápolnáját.

❖ Az Észak-alföldi Regionális Ifjúsági és Szolgáltató Iroda küldöttsége **Matola Mária** irodavezetővel az élen felkereste a kárpátaljai társszervezeteket. A magyarországi fiatalok **Temető Krisztina**, az Agora Iroda programkoordinátora kalauzolásában ismerkedtek meg a Gordiusz Kárpátaljai Magyar Ifjúsági Szervezet, a KMKSZ ISZ, a KMCSSZ, a Cserkészlilium Alap és a MÉKK Ifjúsági Tagozatának munkájával, meghallgatták **Kovács Gábor** tájékoztatóját a MÉKK könyvtárának működéséről. A vendégek felajánlották segítségüket a szervezeti élet irányítása és különböző pályázatok előkészítése vonat-

kozásában, végül viszontlátogatásra hívták meg a társszervezetek képviselőit.

❖ A Magyarországi Gyermekbarátok Mozgalma **Hanti Vilmos** vezetésével idén is Ungváron szervezte meg a Nemzetközi Gyermekbarát Fesztivált, amelyen az anyaországból, Romániából és Ukrajnából 60 gyermek vett részt. A rendezvény folytatásaként még ezen a nyáron Angliában gyűlnék össze 50 ország fiataljai.

Július

❖ Visken a helyi Zöld Falusi Turizmus Szövetség és a Nagykaposi Vállalkozásfejlesztési Központ szervezésében üzletemberek találkozájára került sor, amelynek előadói hasznos tudnivalókkal látták el az érdeklődőket. **Mlaticek Teodor**, a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium tanácsadója többek közt hangsúlyozta, hogy a falusi turizmussal foglalkozók képzését, amit eddig vidékünkön gyakoroltak, mindenképpen szeretnék kiterjeszteni az egész Kárpát-medence magyarsága számára. A cél az, hogy a falusi turizmus révén is munkahelyek teremődjenek. Ősztől további képzésekre kerül sor, amelyek elősegítik az üzletemberek európai léptékű vállalkozását szülőföldjükön.

❖ A Jószomszédság Napja keretében másodszer rendeztek magyar–ukrán határ menti konferenciát a magyarországi Tarpán a helyi önkormányzat, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés, a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal és az Ukrán–Magyar Területfejlesztési Iroda szervezésében.

❖ Budapest önkormányzata az Oktatási és Kulturális Minisztériummal közösen rendezte meg a határon túli magyar fiatalok tizenegyedik találkozóját, amelynek fővédnöke **Göncz Árpádné**, a Kézenfogva Alapítvány kuratóriumának elnöke volt, és védnökséget vállalt **dr. Schneider Márta** kulturális szakállamtitkár, **dr. Schiffer János**, Budapest főpolgármester-helyettese, valamint **Komlós Attila**, a HTMH elnöke is. A nagyszabású rendezvényen tizennyolc ország képviseltette magát. Vidékünkéről az eszenyi Ritmus és a beregszászi Ludovika néptáncegyüttes, a Szalóka Általános Iskola hagyományőrző csoportja, a Csapi 2. sz. Középiskola énekegyüttese és **Filep Anita** énekes mutatkozott be.

❖ **Szili Katalin**, a Magyar Országgyűlés elnöke Kárpátaljára érkezett. A köztisztelőnek örvendő politikus kétnapos látogatása során Beregszászban találkozott és megbeszéléseket folytatott **Gajdos István** polgármesterrel, illetve az UMDSZ vezetőivel, akik tájékoztatták őt az ukrajnai politikai helyzetről, a kárpátaljai magyar szakoktatás problémáiról, indítványozták a Szülőföld Ösztöndíj létrehozását a magyar nyelvű oktatás támogatása céljával, s hogy maradjon meg a kárpátaljai pedagógusok utazási és szakkönyvvásárlási támogatása, hozzanak létre kollégiumot a szórványban élő magyar gyermekek anyanyelvű oktatásának támogatására. Az Országgyűlés elnöke találkozott a történelmi egyházak vezetőivel, felkeresett több egyházi tanítványt. A megyei állami közigazgatási hivatal elnökével, **Oleg Havasival** folytatott megbeszélésen számos, Ukrajna

és Magyarország kapcsolatait, az itt élő magyarságot érintő kérdést tekintettek át.

❖ A beregszászi amfiteátrumban megtartották az *István, a király* című rockopera első kárpátaljai bemutatóját a szentendrei fiatalok előadásában. A kárpátaljai bemutatót **Szűcs Balázs** atya, szentendrei káplán kezdeményezte. A nézők közt jelen volt **Szili Katalin**, a Magyar Országgyűlés elnöke, aki az előadás előtt köszöntötte a több ezres közönséget.

❖ Beregszászban a Rákóczi-szabadságharcra emlékeztek. Esze Tamás emléktáblájánál **Zubánics László** történész, II. Rákóczi Ferenc emléktáblájánál **dr. Balogh József**, a Beregvidéki Magyar Kulturális Szövetség választmányi tagja, Mikes Kelemen emléktáblájánál pedig **Csobolya József**, a BMKSZ választmányi tagja mondott beszédet. A megemlékezés Dolhán, az 1703–1711-es szabadságharc első csatájának színhelyén folytatódott, ahol immár hagyománnyá vált emlékünnepséget szervezett a Rákóczi Szövetség Beregszászi Városi Szervezete és a Beregvidéki Magyar Kulturális Szövetség. A Turul-emlékműnél **Valla György** a Rákóczi Szövetség beregszászi szervezetének elnöke mondott beszédet, melynek során kihangsúlyozta: a dolhai csata egyszerre emlékeztet és tanulságos, mert egyrészt bizonyítja őseink önfeláldozását és szabadságvágyát, másrészt arra figyelmeztet, hogy minden vesztesnek tűnő helyzetből fel lehet állni. Ezt követően **Csobolya József** elmondta saját versét, majd **Prigyí Béla**, a BMKSZ elnöke szólt az egybegyűltekhöz. Az emlékmű megkoszorúzásakor a Beregvidéki

Nyugdíjasok Petőfi Sándor Egyesületének kórusa Rákóczi-nótákat énekelt.

Augusztus

❖ Az ungvári járási Tarnócon tartott falunapon megszentelték a település és társközsége, Sislóc címeres zászlaját.

❖ Tájházat avattak Viskén. **Ötvös Ida**, a Viski Zöld Falusi Turizmus Szövetség elnöke megnyitójában meghatódottan mondott köszönetet az Illyés Közalapítványnak, a Szülőföld Alapnak, az Oktási és Kulturális Minisztériumnak és a Teleki László Alapítványnak az ingatlan megvásárlásához és felújításához nyújtott támogatásért. Avatóbeszédet mondott **Pomogáts Béla**, az Illyés Közalapítvány elnöke. A tájházzal való megismerkedés után itt tartotta meg harmadik fórumát az *Együtt* szerzőinek egy csoportja: **Vári Fábian László, Dupka György, Nagy Zoltán Mihály, Czébely Lajos, Szöllősy Tibor, Lengyel János, Bakos Kiss Károly, Becske József Lajos, Kovács Gábor és Papp Ildikó**. A találkozón bemutatták a kárpátaljai írók, költők legújabb köteteit.

❖ Péterfalván első ízben tartották meg a Kárpátaljai Könnyűzenei és Képzőművészeti Fesztivált, mintegy négyezer fiatal részvételével.

❖ Csetfalván megemlékeztek a honfoglalás 1100. évfordulójáról.

❖ Benében lezajlott az Aréna Fesztivál, amelyen több mint húsz koncert szórazottatta a fiatalokat.

❖ *I. Ukrajnai Magyar Napok* címmel kulturális rendezvénysorozatot szervezett az UMSZ Lembergben, Kijevben, Szimferopolban és Jaltában, melynek során többek közt méltatták az 1956-os magyar forradalom 50. évfordulóját, bemutatták **Harangozó Miklós** salánki festőművész 30 alkotását.

❖ Újakkaliban ünnepélyesen lerakták az új iskola és óvoda alapkövét.

❖ A magyarországi Bercsényi Miklós Alapítvány támogatásával idén az Ungvári Közművelődési Szakiskola adott otthont a III. Drugeth Tehetséggondozó Tábornak, amelynek részvevői az 1956-os forradalom eseményeit elemezték, döntöttek egy irodalmi színpad létrehozásáról és megkoszorúzták Bercsényi Miklós kuruc generális emléktábláját.

❖ A március 19-én felavatott viski turulos emlékművön elhelyezték a település ősi címerét. A résztvevők megkoszorúzták **Fodó Sándor**, a MKKSZ egykori elnöke sírját a helyi temetőben. Emlékbeszédet mondott **Dupka György**, az UMSZ alelnöke, **Szajkó Károly** polgármester, **Czébely Lajos** költő, a MKKSZ viski alapszervezetének elnöke, **Gajdos István**, az UMSZ elnöke és **Szabó László**, a HTMH főosztályvezetője.

❖ Megtartotta soros ülését a Szolyvai Emlékpark Bizottság, amely felmérte az emlékpark állagát és meghatározta az idei tennivalókat.

❖ *Bartók Béla – 1956 – Irodalmi nevelés* témakörben zajlott le az idei Tokaji Írótábor, amelyen **Vári Fábán László** a

kárpátaljai irodalmi nevelés időszerű problémáiról, **Dupka György 1956 és Kárpátalja** címmel tartott előadást. A kétnapos rendezvényen jelen volt **Kudla György** ungvári műfordító és **Papp Ildikó** csapi író is.

❖ Budapesten megtartotta tisztújító közgyűlését a Magyar nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága–Anyanyelvi Konferencia, amelynek elnökévé ismét **Pomogáts Béla** irodalomtörténészt választották meg. Az ukrajnai magyarság képviselőjében az elnökség tagja **Dupka György**, a választmány tagja továbbra is **Kovács Katalin** nagyszőlősi néprajzkutató.

❖ A tiszapéterfalvai sportkomplexumban megtartották a Magyar Reformátusok V. Világtalálkozójának kárpátaljai rendezvényét.

❖ Az ungvári Nemzetiségi Központban megnyílt **Balla Pál** festőművész egyéni tárlata. A művész, akinek munkásságát **Mihajlo Prijmics** művészettörténész, a Kárpátaljai Képzőművészeti Főiskola rektorhelyettese méltatta, őt festményt ajándékozott a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusának.

❖ A Csonkapapi Általános Iskola épületének falán emléktáblát helyeztek el **Kecskés Béla** költő és tanár tiszteletére. A somi születésű, 1997-ben elhunyt költő ebben az iskolában kezdte és fejezte be pedagógusi pályáját. Az avatóünnepségen megjelent egykori tanítványainak, barátainak és pályatársainak egy csoportja, szülőfalujának küldöttsége. Emlékbeszédet mondott **Dupka György** és **Nagy**

Zoltán Mihály, végül az iskola tanulói elmondták a költő néhány versét.

❖ Kárpátalja-szerte megemlékeztek Szent István királyról és a magyar állam megalapításáról. Beregszászban a BMKSZ és az UMDSZ szervezte az ünnepséget. Beszédet mondott **Zubánics László** történész, **Gajdos István** polgármester, **Kincs Gábor** alpolgármester és a KMKSZ részéről **Orosz Géza** alpolgármester. Ungváron a MÉKK és a történelmi egyházak szervezésében ökumenikus istentisztelet keretében méltatták államalapító királyunk napját, ahol **Horváth Sándor** költő megnyitója után **Krajnyák Zoltán**, a MÉKK elnöki tanácsadója, **Viczián Tamás** konzul és **Dupka György**, a MÉKK elnöke szolt a jelenlévőkhöz. Az istentiszteletet **Héder János** református tiszteletes, **Molnár János** római katolikus plébános és **Vaszko József** görög katolikus parochus tartotta. Az asztélyi megemlékezésen felavatták Szent István király szobrát, **id. Elek István** és **ifj. Elek István** helyi fafaragók alkotását.

❖ Rafajnaújfaluban húsz éve az új kenyér ünnepével egy időben tartják meg a falunapot. A **Fejes Sándor** polgármester által megszegett idei új kenyérből minden jelenlévőt megkínáltak. **Dupka György**, a Kárpátaljai Határmenti Önkormányzati Társulás titkára átadta a település címeres zászlaját, amelynek szimbólumairól **Zubánics László** történész beszélt. A falunapon került sor az e-Centertelenet program keretében létrehozott rafajnaújfalui Internet-pontok felavatására is.

❖ *Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napok* címmel rendezvénysorozat zajlott le a Mura-vidéki Lendván és Dobronokon. Kárpátalját a Credo verséneklő együttes képviselte **Ivaskovics József** zeneszerző vezetésével, valamint **Varga Katalin** ungvári népdalénekes. Vidékünk kulturális életéről **Dupka György**, a MÉKK elnöke tartott előadást.

❖ Közösségi Ház nyílt Nagybégányban az Ukrajnai Kelet-Európa Misszió kezdeményezésére.

❖ Tiszaújlakon új iskolát avattak. **Skripeczky István**, Magyarországon élő egykori helyi lakos, **Papp Tihamér** ferences szerzetes és **Jáger Károly** római katolikus atya hét évig szervezte a nemzetközi gyűjtést, amely az Illyés Közalapítvány és az Apáczai Csere János Alapítvány segítségével lehetővé tette a modern iskola felépítését. A felújítási munkálatokat **Illés István**, a tiszaújlaki Széchenyi István Alapítvány elnöke irányította.

❖ **András Imre** és **Okos Márton**, a Magyarok Világszövetségének képviselői a *Beregi Hírlap* szerkesztőségében tartott tájékoztatón bejelentették, hogy az MVSZ szeptember 15-re magyar-magyar csúcstalálkozó összehívását kezdeményezi.

❖ **Boksay József** és **Erdélyi Béla** születésének 115. évfordulója alkalmából az ungvári szépművészeti múzeumban kiállítás nyílt a két jeles festőművész alkotásaiból.

D. GY.

MAGAMRÓL

(Jankovics Mária önvallomása)

1962-ben születtem, Ungváron élek. Gyermekkorom óta vonzódok a színek, formák, vonalak világához. Annak idején örömmel látogattam az Úttörőpalota rajzfoglalkozásait, amelyeket Bakonyi Zoltán vezetett.

1978-ban sikeresen felvételiztem az Ungvári Iparművészeti Szakközépiskola kerámia szakára. Később a Lvivi Iparművészeti Főiskolán folytattam tanulmányaimat. Itt már a textil felé irányult a figyelmem, megszerettem a selyemfestést, batikolást, amely ma is meghatározó vonala munkásságomnak.

1991 januárjában megalakult a kárpátaljai magyar képzőművészek jelentős részét tömörítő Révész Imre Társaság, amelynek alapító tagja vagyok. Ebben az évben indult az Irka című gyermeklap a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség szervezésében, s Orosz Ildikó, a szerkesztőbizottság elnöke engem kért fel a lap illusztrálására, amit ma is örömmel vállalom.

1996-tól tagja vagyok a Magyar Képző- és Iparművészek Társaságának. Továbbra is a grafika és a batikolás, selyemfestés a fő művészeti területem.

1991-től rendszeresen részt veszek kiállításokon, munkáimat eddig Ungváron, Budapesten, Prágában, Chicagóban, Detroitban, Miskolcon, Ivano-Frankivszkban, Kijevben, Pécsváradon, Nyíregyházán, Tiszadobon és Beregszászban láthatták a művészetkedvelők.



JANKOVICS MÁRIA

Megjelent:

Bartha Gusztáv: **Talált történetek.** Novellák, színművek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006.*

Lengyel János: **A valóság szaga.** Szatirikus kisprózák, aforizmák, versek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006.*

Bagu Balázs: **Bátyúi jeles napok és szokások.** Néprajzi témájú dolgozatok. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006.*

Mester Magdolna: **Zéró-állapot.** Versprózák. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006.*

Dupka György: **'56 és Kárpátalja.** Hatásvizsgálat hivatalos iratok, vallomások tükrében. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006.*

Ivaskovics József: **Indián ének.** Megzenésített versek. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006.*

Balla László: **Vakrepülés.** Válogatott versek 1942–2006. *PoliPrint, Ungvár, 2006.*

Beregszászi Anikó–Csernicskó István: **A kárpátaljai magyar nyelvhasználat társadalmi rétegződése. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 2006.**

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Évkönyve (1996–2006). Szerk.: Orosz Ildikó, Soós Kálmán, Csernicskó István, Vass Ilona, Kohut Attila. *II. Rákóczi Ferenc KMF, Beregszász, 2006.*

Jaroslav Lazur – Gajdos István: **Kisebbségek nemzeti-kulturális autonómiájának jogi státusa: külföldi és hazai tapasztalatok.** *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006.*

Előkészületben:

Vannak ringó bölcsők. Kárpátaljai magyar népballadák. Gyűjtötte és összeállította Vári Fábián László. Második, bővített kiadás. *Intermix Kiadó.*

Fodor Géza: **Viharos Hold a jávoron.** Versek. *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség.*

Papp Ildikó: **Holtunkiglan.** Regény. *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség.*

Az igazi Kárpáti Igaz Szó krónikája. *Intermix Kiadó.*

SZERZŐINK

Bakos Kiss Károly (1977) Beregújfalu

Barzsó Tibor (1931) Ungvár

Bartha Gusztáv (1963) Nagyberég

Becske József Lajos (1965) Visk

S. Benedek András (1947) Budapest

Bodnár Éva (1964) Tiszacsernyő

Czébely Lajos (1951) Visk

Dupka György (1952) Ungvár

Ferenczi Tihamér (1941) Badaló

Finta Éva (1954) Sárospatak

Fodor Géza (1950) Dercen

Hevesi Kovács János (1989) Apc

Ivaskovics József (1950) Ungvár

Jankovics Mária (1962) Ungvár

Lengyel János (1973) Beregszász

Lusztig Károly (1922) Ungvár

Nagy Zoltán Mihály (1949) Csonkapapi

Pasztellák István (1942) Gálóc

Penckófer János (1959) Beregszász

Pomogáts Béla (1934) Budapest

Schober Ottó (1932) Budapest

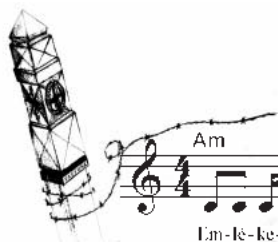
Szöllősy Tibor (1940) Técső

Tóth Ferenc (1981) Ungvár

Vári Fábián László (1951) Mezővári

Weinrauch Katalin (1944) Beregszász

E számunkat Jankovics Mária munkáival illusztráltuk



IVASKOVICS JÓZSEF zenéje

Am Em F Em7
Em-lé-ke-im-ben úgy él ez a táj, mint az í-mád-ság, mely örök-ér-vé-nyű. A

Am G C 3 E7 Am
szü-lő-föld, a-hol az sem fáj, hogy az é-let u-tán el - mű-lás jön... és ha - lál... A

F G6 E7 Am
föld, a rög, az ő-si gyö-ke-rek, a-hol sze-ret-tél, és sze-ret-te-lek. A-hol

Dm F E Am 3
da-col-tam a re-mény-te-len-nel, de jobb ha-zá-ról nem a-kar-tam hal-la-ni. Nem tud-tam

Dm6 G7/H Am9 3 Dm6 G7 Am9
men-ni, új ru-há-ba búj-ni ma-ga-mat va-la-ki más-nak val-la-ni. Mert még-is

¹ Dm E7 Am 3 ² Dm E7 Am
még-is í-de-kot va-la-mi... Nem tud-tam még-is í-de-köt va-la-mi... A

Fine!

*Emlékeimben úgy él ez a táj,
mint az imádság, mely örökérvényű.
A szülőföld, ahol az sem fáj,
hogy az élet után elmúlás jön...
... és halál...*

*A föld, a rög, az ősi gyökerek,
ahol szeretted, és szerettelek.
Ahol dacoltam a reménytelennel,
de jobb hazáról nem akartam hallani.
Nem tudtam menni, új ruhába bújni:
magamat valaki másnak vallani.
Mert mégis-mégis ideköt valami...*

Ady Endre

A MINDEGY ÁTKA

*Sorakoznak s elfutnak a hetek,
Mintha kórház-szagtól futnának.
Talán nem volt soha ilyen beteg
Az Élet, mely szennyesen bukdos
S nem tud eljutni tiszta kuthoz.*

*Máskor se volt itt élni jó dolog,
De viharok sűrűbben jöttek
És többen voltak zúgó bátorok.
Most már a reménytelen Mindegy
Túlságosan meggyőzőtt minket.*

*A Mindegy, mi ma mindent összetör,
A lágy ujjakat összefonja,
Hogy nem szorul össze az ököl.
S hogy itt még valami teremjen,
Gyertek, menjünk a Mindegy ellen.*

*Igenis: kell a bátor lobbanás
S nem élet, hogyha nem kiáltjuk,
Hogy minden vannál mindig jobb a más.
Gyűjtsuk ki jól a szíveinket:
Csak azért se győzhet a Mindegy.*

EGYÜTT

